

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

TEZİN ADI
TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI: 2003-2013

TEZİN TÜRÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Muhammet Mehdi ERDOĞMUŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan ÜNAL

ANKARA-2013.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	ii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
TÜRKİYE’NİN ORTADOĞU POLİTİKALARI, IRAK SİYASETİ VE 1991-2003 YILLARI ARASI KUZEY IRAK POLİTKASI	
1.1. Türkiye’nin 1923-2003 Yılları Arasında Ortadoğu Politikası ve Irak Siyaseti.....	3
1.2. Türkiye’nin 1991-2003 Yılları Arası Kuzey Irak Politikası.....	7
İKİNCİ BÖLÜM	9
KUZEY IRAK VE KUZEY IRAK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ	
2.1. Kuzey Irak.....	10
2.2. Kuzey Irak Kavramının Ortaya Çıkış Süreci.....	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	23
TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI; 2003 - 2013	
3.1 Türkiye’nin 2003 - 2007 Döneminde Kuzey Irak Politikası: Değişim ve Devamlılık.....	24
3.2 Türkiye’nin 2008 - 2013 Döneminde Kuzey Irak Politikası.....	55
3.3 Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasının’da ‘‘Kırmızı Çizgiler’’ (Kerkük Sorunu-Türkmenler-Askeri Operasyonlar).....	70
3.3.1 Kerkük Sorunu.....	70
3.3.2 Türkmenler.....	74
3.3.3 Askeri Operasyonlar.....	75
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	83
ÖZET.....	94
ABSTRACT.....	96

AB:	AVRUPA BİRLİĞİ
ABD:	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETRİ
AGS:	AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI
AKP:	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
AT:	AVRUPA TOPLULUĞU
BM:	BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
DTP:	DEMOKRATİK TOPLUM PARTİSİ
GKRY:	GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
IDGYY:	IRAK DEVLETİ GEÇİCİ YÖNETİMİ YASASI
IGYK:	IRAK GEÇİCİ YÖNETİMİ KONSEYİ
ITC:	IRAK TÜRKMEN CEPHESİ
IUK:	IRAK ULUSAL KONSEYİ
KAB:	KÜRT AŞİRETLER BİRLİĞİ
KDP:	KÜRDİSTAN DEMOKRATİK PARTİSİ
IKDP:	IRAK KÜRDİSTAN DEMOKRATİK PARTİSİ
KKTC:	KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
KIKY :	KUZEY IRAK KÜRDİSTAN YÖNETİMİ
KYB:	KÜRDİSTAN YURTSEVERLER BİRLİĞİ
MGK:	MİLLİ GÜVENLİK KURULU
MSB:	MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI
NATO:	KUZEY ATLANTİK SAVUNMA ÖRGÜTÜ

- NGO:** HÜKÜMET DIŞI ORGANİZASYON
- OTK:** ORTAK TEKNİK KOMİTE
- PKK:** PARTİYA KARKEREN KÜRDİSTAN
- RF:** RUSYA FEDERASYONU
- SOFA:** STATUS OF FORCES AGREEMENT-KUVVETLERİN STATÜSÜ
ANLAŞMASI
- SSCB:** SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
- TBMM:** TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
- TSK:** TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ

GİRİŞ

Irak'ın coğrafi ve stratejik önemi, zengin doğal kaynakları (petrol-doğalgaz) gibi nedenlerden dolayı emperyalist ve güçlü imparatorluk/devletler özellikle son iki yüzyılda bu topraklara ilgi duymaktadır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Ortadoğu işgallerinde Afganistan'dan sonra yeni ülke Irak'ın seçilmiş olması tesadüf değildir. Irak'ın işgali ile Ortadoğu'da pek çok değişikli rüzgarla güç dengelerinde oynamalar meydana gelecektir. İşgalden etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye, dış politikasında değişimler yaşamak zorunda kalacaktır. Türkiye, Irak'ta yaşanan değişim karşısında belirlediği politikaları zaman içinde çıkarları doğrultusunda değiştirecek ve birçok konuda Kuzey Irak ile yakın ilişkiler yaşayacaktır. Bu çalışmada Kuzey Irak politikasını daha iyi anlayabilmek için Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına genel bir bakıştan sonra Irak siyaseti ve 1991-2003 yılları arasındaki Kuzey Irak politikası incelenmiştir. Bu gelişmeler ışığında ve Irak'ın kuzeyinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda 2003-2013 yılları arasında Türkiye'nin Kuzey Irak politikası incelenecektir.

Araştırmamızda Türkiye'nin Kuzey Irak politikası ele alınırken, Kuzey Irak kavramının ortaya çıkış süreci, Türkiye'nin genel Ortadoğu politikasının yanında Irak siyasetine de yer verilmiştir. ABD'nin işgalinden itibaren Türkiye'nin izlediği Kuzey Irak politikası ve zaman içinde değişen ilişkiler ele alınacaktır. ABD işgali ile yeniden değişen Ortadoğu dengelerinde Türkiye'nin kendi çıkarları doğrultusunda izlediği dış politikasını, bu politikayı izlerken iç siyasetine, komşu ülkelere ve çok kültürlü etnik yapısındaki kırılma noktaları göz önüne alarak uyguladığı politikaları bu çalışmamızda incelenmiştir.

“Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası; 2003-2013” konulu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye'nin genel Ortadoğu ve Irak politikasına yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Kuzey Irak kavramının ortaya çıkış sürecine değinilmiş olup, üçüncü ve son bölümde de Türkiye'nin 2003-2013 yılları arasındaki Kuzey Irak politikası incelenmiştir.

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'NİN 1923-2003 YILLARI ARASI ORTADOĞU POLİTİKALARI

VE İRAK SİYASETİ

1991-2003 YILLARI ARASI TÜRKİYE'NİN KUZEY İRAK POLİTKASI

1.1. Türkiye'nin 1923-2003 Yılları Arası Ortadoğu Politikaları ve Irak Siyaseti :

1923 Lozan Antlaşması'nın imzalanmasıyla en kritik sınavıyla karşılaşan yeni Türk devleti bu sınavından geçmiş oldu. Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında sahip olamadığı güvenliğe kavuşmuş ve uluslararası arenada tanınan bir devlet olmuştu. Yeni Türk devleti için artık bu dönemde iç yapılanma dış politikadan önce geliyordu.¹ Bu dönemde Ortadoğu ülkelerinin bağımsız olmayışı ve Fransa ve İngiltere egemenliği altında bulunmalarından dolayı herhangi bir Ortadoğu politikası bulunmamaktaydı.

1923-1926 yılları arasında Türk dış politikasını meşgul eden en önemli gündem maddesi Musul ile ilgili konuda İngiltere'yle yaşanan olumsuzluklardı.² Dış politikasındaki önceliği elde edilen bağımsızlığını korumak, iyi komşuluk ilişkileri geliştirmek ve dünya politikasında ağırlıklı devletlerle işbirliğine girmek olan Türkiye, bu dönemde dış politikasından çok iç politikasına yönelmişti.³ Türkiye'nin 1940'ların ortalarından 1960'ların başına kadar iç siyaset yapısında yaşanan değişiklikler dış politikayı etkilemiştir.⁴ 1962'den sonra iki süper güç ABD ve Sovyetler Birliği arasında ilişkilerin yumuşamaya başlaması, Türkiye'nin dış politikası üzerinde etkili olacaktı. 1960'larla 1980'ler arasında Türkiye'nin süper güçlerle olan ilişkileri, Ortadoğulu komşularıyla ilişkileri daha bağımsız bir yol izlemiş ve iç politikadaki baskılardan pek etkilenmemişti. Bu dönemde Türk dış politikasında yaşanan değişikliklerin en önemlisi 1960'ların ortalarında Ortadoğu yani Arap dünyasıyla yeniden köprü kurma girişimleriydi. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ithal petrol tüketiminin artması, Türkiye'yi Ortadoğu'da petrol ihraç eden ülkelere bağımlı hale getirmişti. Yine de Türkiye dış politikasında bölgede çıkan anlaşmazlıklara taraf olmaktan kaçınıyordu. Özellikle Arap-İsrail mücadelelerinde ve 1980-1988 Irak-İran Savaşı politikaları tarafsızlık üzerine

¹ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çev; Petek Demir, Mart Matbaası, İstanbul, 2003, s. 48.

² Hale, **a.g.e.**, s. 50.

³ "Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1923-1938)", <http://bagimsizrehberler.blogcu.com/ataturk-donemi-turkiye-nin-ortadogu-politikasi-1923-1938/11469468>, (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2014.)

⁴ Hale, **a.g.e.**, s. 110.

kuruluydu.⁵ 1980'lerin sonlarına kadar ortaya çıkmayan ve Türkiye'nin en önemli dış politika meselelerinden olan etnik anlaşmazlıklar bu tarihten sonra ortaya çıkmış ve Batı devletleriyle ve Ortadoğu'lu komşularıyla ilişkilerinde sorunlar çıkaracaktı.⁶

1986 yılından sonra, Ermeni lobisi yüzünden ABD kongresinde yaşanan sorunları atlatabilmek amacıyla, Washington'da bulunan İsrail lobisinin desteğini almanın önemini anlayan Türkiye, bu dönemde İsrail ile ilişkilerini belirgin bir şekilde düzeltme yoluna gitmiştir. Soğuk Savaş'ın etkisini kaybetmesiyle birlikte gerek Sovyetler Birliği gerekse Batı'yla ilişkilerini geliştirme politikasını uygulayan Türkiye, bu durumun etkisiyle Ortadoğu ilişkilerinde gerek İsrail gerek Araplarla dostluk ilişkileri kurmaya yönelik bir dış politika izlemiştir.⁷ 1960-1980 yılları arasında yani iki askeri darbe arası dönemde Türkiye-Ortadoğu ilişkileri tarihi bakımdan önemlilik arz etmekteydi. Çünkü gerek Türkiye gerekse Ortadoğu ülkelerinin birçoğunda askeri darbeler yaşanmış ve bu darbeler sonrası değişen iktidarlar dış politika uygulamalarını değiştirme eğilimi göstermişlerdir. Yaşanan bu darbeler ülkelerin dış politikasını etkilemiş ve bu dönemde dış politikalar değişiklikler göstermiştir.⁸ Yinede 1950'lerin aksine belki de Türk dış politikasının Ortadoğu'da başarılı olduğu en önemli dönem 1960-1980 yılları arasındı. Ortadoğu ilişkileri çözümlenebilmesi daha kolay sorunlar olmuştu.⁹

1980-1991 yılları arasında Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler Türkiye'nin dış politikasında öncelikli sorunlar haline gelmişti. Irak-İran savaşı, Halepçe katliamı ve Birinci Körfez Hareketi ile tekrardan uluslararası arenada yer bulan Kürt sorunu, Türkiye'nin bu dönemde dış politikasında nasıl bir yol izleyeceği iç siyaset polemigi haline bile gelmişti. Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikalarında bu dönemde artık yer almayacak olması Ortadoğu'daki devletleri tehlikelere daha açık bir konuma sürüklemiş, Türkiye'nin Arap devletleriyle yaşadığı gerginlikler Soğuk Savaş döneminin aksine, Moskova ile ilişkilerine etki etmeyeceği anlamına geliyordu. Bu

⁵ Hale, **a.g.e.**, s.s. 151-178.

⁶ Hale, **a.g.e.**, s. 109.

⁷ Hale, **a.g.e.**, s.179.

⁸ Hasan Duran-Ahmet Karaca, "1950-980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri", **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2013, s.s. 125-126.

<http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/195082111980dnemindeturkiyeortadoulukileri.pdf> ,

(Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2014.)

⁹ Hale, **a.g.e.**, s. 190.

dönem ile birlikte laik düşüncedeki özellikle askeri dışişleri bakanlığı yetkilileri, Batı'dan uzaklaşan bir Türkiye'nin söz konusu olduğunu, Araplar ve İsrail ile kurulan ilişkilerin dengeyi koruması gerektiğini ve İslamcı bir dış politikanın Atatürkçü ilkelerle bağdaşmadığı için bu dönem Türk dış politikasına karşı çıkmaktaydılar. Aslında Türkiye'nin dış politikasında izlemek istediği yol, Arap devletlerini birleşmeye yöneltmeden, diğer sahnelerde sorun oluşturmadan ve Ortadoğu'da yurtiçinden destek görmeyecek askeri taahhütlere girmeden İsrail ilişkilerinden faydalanmak isteğiydi.¹⁰

1990-1991 Körfez Krizi'nden sonra Türkiye dış politikası Irak ve Kuzey Irak olarak Ortadoğu politikasında üst sıralarda yer almaya başlamıştı. Bu dönemde Saddam Hüseyin'in Bağdat rejimine ve Kuzey Irak Kürtlerine karşı Batı politikaları, birçok Türk, Batı devletlerinin Irak'ın kuzeyinde kurmayı planladıkları bağımsız bir Kürt devleti düşüncesinden dolayı Türkiye dış politikasında değişiklikler yaşanacaktı. Türkiye'nin Bağdat'ta sık sık değişen rejime rağmen ilişkileri genellikle işbirliği şeklindeydi.¹¹ Kısacası Türkiye'nin izlediği dış politika her dönemde, yaşadığı dönemin özelliklerine, uluslararası arenanın seyrine, iç siyasetteki iktidar ve Ortadoğu'da ki ülkelerin iktidarlarına göre değişiklikler arz etmekteydi. Bu yüzdendir ki 1923-1939 yılları arasındaki dönem, 1940-1960 yılları arasındaki dönem, 1960-1980 yılları arasındaki dönem, 1980-2003 yılları arasındaki dönemler de dış politika hep birbirinden farklıydı.

Uluslararası ekonomik-politik kaynak dağılımı penceresinden bakıldığında Ortadoğu genelde petrol ile özdeşleşen bir coğrafya olarak görülmektedir. Modern dönem için doğru olan bu yargı aslında Ortadoğu'nun ekonomik-politik tarih içinde oynadığı rol üzerinden değerlendirildiğinde eksik kalmaktadır.¹²

Türkiye'de 2002 yılında iktidara gelen (Adalet ve Kalkınma Partisi) AK Parti hükümetinin yeni Ortadoğu yaklaşımı belirli iddialara ve varsayımlara dayanıyordu. Buna göre bölgeden uzak durma veya bölgeye Batı adına yaklaşma politikasından uzaklaşarak, komşularla sıfır sorun hedefi çerçevesinde her alanda

¹⁰ Hale, **a.g.e.**, s.s. 317-321.

¹¹ Hale, **a.g.e.**, s.s. 329-330.

¹² Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, Haziran, 2012, s.332.

ilişkiler geliştirilecek ve bu şekilde Türkiye'nin etrafında stratejik bir derinlik ve güvenlik çemberi oluşturulacaktı.¹³ Türkiye'nin bölgedeki çıkarları Türkiye'nin geleceği için çok önemliydi. Ortadoğu coğrafyası tarih boyunca en kırılgan coğrafya olmuştu ve emperyalist güçler bu bölgede amaçlarından vazgeçmemişlerdi. Çünkü burası dünyanın kalbiydi ve birçok yer altı ve yer üstü kaynakları bu bölgede bulunmaktaydı. Dolayısıyla Türkiye de bu coğrafyada amaçlarından vazgeçmemeliydi.¹⁴

Türkiye'nin komşusu olan Irak'ın, zengin etnik ve mezhepsel yapısı açısından huzur ve istikrarı Ortadoğu'nun güvenliği ve istikrarıyla doğrudan ilişkilidir. Irak'taki demokratik kazanımların pekiştirilmesi, özellikle bölgenin içinden geçmekte olduğu dönüşüm ve reform süreçleri ışığında, tüm Ortadoğu açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle Irak'ın istikrarlı bir yapıya kavuşturulması Türk dış politikasının öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, istikrarın tesisi ve güvenlik, iç barışın sağlanması, refaha kavuşması, komşularıyla ve uluslar arası toplumla yeniden bütünleşerek Ortadoğu açısından refah ve güvenlik üretebilen bir devlet haline gelmesi, Türkiye'nin Irak'a yönelik dış politikasının temel parametrelerini oluşturmaktadır. Türkiye ve Irak arasında uzun vadeli bir stratejik ortaklık kurulması Ankara'nın temel hedeflerinden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortaklıklar başta siyasi olmak üzere, ekonomik, güvenlik ve askeri konular da işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır.¹⁵

¹³ Nasuh Uslu, "Türkiye'nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı", *Türk Dünyası Sosyal Bilimleri Dergisi*, 2010, <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/327.pdf>, (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2013.)

¹⁴ Ulvi Keser, *Dünyanın Kaynayan Kazanı ORTADOĞU*, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 381.

¹⁵ Ahmet Davutoğlu, "2013 Yılına Giderken Dış Politikamız", *Dışişleri Bakanlığı'nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu'na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık*, Aralık, 2012, s.s. 69-73.

1.2. 1991-2003 Yılları Arası Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası:

Körfez Savaşından, 2002 yılına kadar Türkiye'nin Kuzey Irak politikası sorununun, Irak'ın toprak bütünlüğü içinde çözüme kavuşturulması yönünde olmuştur. Türkiye; Irak Hükümeti ile Kuzey Irak'taki gruplar arasında diyalog kurulması gerektiğini savunmuştur.¹⁶ Kuzey Irak'ta meydana gelen otorite boşluğundan faydalanarak giderek güçlenen Partiya Karkeren Kürdistan (PKK)'nin önünü kesmek ve bölgenin kontrolünü sağlamak amacıyla yerel Kürt gruplarıyla temasa geçmiştir. Bu amaçla Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile ilişkiler kurmuş ve bu ilişkiler üzerinden PKK ile KYP ve KDP arasında birlik ve dayanışma oluşmasının önüne geçmek istemiştir. Ayrıca Türkiye, Irak'ın kuzeyindeki yerel Kürt gruplarını örgütlemeye çalışan İngiltere, Fransa ve ABD gibi ülkelerin girişimleri içerisinde yer alarak, inisiyatifi kaybetmemeye çalışmıştır.¹⁷

Türkiye, Irak Yönetimi ile siyasi temaslarını da hiçbir zaman kesmemiştir. Türkmenlerin Irak'taki konumunun güçlendirilmesi, yerel Kürt grupları ile her platformda eşit temsil ve eşit haklara sahip olmaları, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması yoluna gidilmiş ve bu işler Türk Dışişleri Bakanlığınca planlanmış, koordine edilmiş ve uygulanmıştır.¹⁸ Fakat Kuzey Irak bölgesinin Irak hükümetinin denetimi dışına çıkarılması, Türkiye açısından sorunları beraberinde getirmiştir. Süleymaniye ile aynı enlemde olan Kerkük'ün de Güvenli Bölgeye alınması gündeme gelmiş, fakat Türkiye, Kerkük'ün Güvenli Bölge dışında kalması için çaba sarf etmişti ve bu durum Türkiye için stratejik bir tercih olmuştur. Kerkük petrollerinin Kürtlerin kontrolüne girmesi yerine Saddam Hüseyin'nin denetiminde kalmasına razı olmuştur.¹⁹

¹⁶ Ramazan Gözen, **Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı**, Liberte Yayınları, 2000, Ankara, s. 315.

¹⁷ Hasan Turgut, "Kuzey Irak'ta Muhtemel Oluşumlar, Türkiye'ye Etkileri ve Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler", **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2005, s.s. 96-97.

¹⁸ Turgut, **a.g.m.**, s.s. 96-97.

¹⁹ Hasan Mazin, "Türkmenler, Türkiye-Irak", **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Kış 2003, C.9, Sayı 4, s. 177

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'da İkiz Kuleler'in vurulmasından sonra ülkelerin Irak politikalarında değişimler yaşanmıştır.²⁰ Irak'ın kuzeyinde Barzani ve Talabani'nin önderliğinde hareket eden yerel Kürt grupları, Irak devlet yapısının bir etnik federasyon temelinde örgütlenmesini ve bu federasyon içerisinde "Kürdistan" olarak adlandırılacak olan kendi bölgelerinin sınırlarının belirlenmesini talep ederlerken²¹, Türkiye, ABD'nin Irak'a müdahalesi sonrası gerek ekonomik, gerekse Kuzey Irak'ta meydana gelebilecek Kürt oluşumların verdiği endişelerle, 11 Eylül öncesi politika anlayışını sürdürmüştür. Çünkü Türkiye, kendi üniter yapısını tehdit edeceğinden Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Irak'ın kuzeyinde herhangi bir Kürt Devleti kurulmasını istememekteydi. ABD'nin müdahalesinin ciddiyetini fark eden Türkiye, bu söylemini dile getirmiştir. ABD ise Türkiye'den yardım ve destek beklerken Türkiye'nin bu söylemlerinden rahatsız olmuştur.²²

2002 yılı Ağustos ayından sonra iyice önem kazanan Irak'ın BM silah denetçilerine açılması ve ABD'nin Irak'a operasyon düzenleme girişimleri Türk dış politikası açısından önemli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle de Kuzey Irak'ta ortaya çıkan Kürt siyasal oluşumu Türkiye'nin bölgeye daha ciddi yaklaşmasını gerekli kılmıştır²³ 1990 yılından ABD'nin Irak'ı işgale başladığı 20 Mart 2003 tarihine kadar Türkiye ve Kuzey Irak Kürtleri arasındaki ilişkiler bir gerilim noktasına taşınmıştır. Başta PKK olmak üzere, Kerkük'ün statüsü ve Türkmenlere yönelik baskı, Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki sorunları su yüzüne çıkarmıştır.²⁴ Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında bir diğer önemli noktayı ise, bu ülkede bulunan Türkmenler oluşturmaktadır.²⁵ Kısacası Türkiye, 1990-2002 yılları arasında PKK, Kürt oluşumuna karşı takınılan tavır ve Türkmenler üzerinden oluşturulmuş tezlere dayanan bir Kuzey Irak politikası izlemiştir.

²⁰ Sait Yılmaz, "ABD'nin Dış Politika Çıkmazları ve 11 Eylül 2001'deki Terörist Saldırıları", **Uluslararası Dış Politika**, der. Osman Metin Öztürk, Ankara, Biltek Yayınları, 2002, s. 163.

²¹ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 264.

²² Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, "Ortadoğu Araştırmalar Dizisi: Irak Krizi", ASAM Yayınları, Ankara, 2003, sayfa 225-234

²³ Turgut, **a.g.m.**, s. VIII.

²⁴ Ali Semir, "ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-İrak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü", **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2011, s. i.

²⁵ Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmen (der), "Irak Krizi; 2002-2003", Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 232.

BÖLÜM 2

KUZEY IRAK

VE

KUZEY IRAK KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

2.1.Kuzey Irak:

Coğrafi açıdan Ortadoğu, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kavşak noktasıdır. Ortadoğu, dünya petrol rezervlerinin %50'sinden fazla bir paya sahip olup, bu özelliği ile bölge ülkelerine büyük avantaj ve ekonomik üstünlükler sağlayan, buna karşılık pek çok sorunu da beraberinde getiren bir bölgedir. Yani Ortadoğu, emperyalist güçlerle Ortadoğu'daki milletlerin egemenlik mücadelesinden daha çok, Ortadoğu'daki kaynakların, özellikle petrol, maden ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının paylaşım mücadelesinin yapıldığı bir alan olmuştur.¹ Kuzey Irak ise, bu coğrafyanın merkezi konumundadır. Bundan dolayı Batılı devletlerin öncelikli ilgi sahasını oluşturan Ortadoğu bölgesine el atabilmek için ele geçirilmesi ve etki altında tutulması daha kolay olan bir bölgedir.² Enerji kaynaklarından dolayı, jeopolitik önemi ve çok etnikli yapısıyla hem bölgesel hem de küresel ölçekte stratejik bir konuma sahiptir. Kuzey Irak'ın etnik sosyolojik yapısı, fırsat ve risklerle birlikte makro düzeyde olduğu kadar mikro düzeyde de özellikle Suriye, Türkiye ve İran gibi Kürt nüfusa sahip bölge ülkeleri için ayrı bir önem arz etmektedir. Kuzey Irak'ın bu jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel ve sosyolojik önemi, 11 Eylül saldırılarıyla değişip dönüşmeye başlayan sistemsel faktörlerden ve 2003 yılındaki ABD işgaliyle ortaya çıkan bölgesel değişkenlerden sonra daha da artmaya başlamıştır.³

Irak'ın toplam petrol rezervlerinin %30-35'i, toplam doğalgaz rezervlerinin %45-50'si Kerkük-Musul bölgesinde yer almaktadır.⁴ Irak'ta petrol üretiminin ilk başladığı yer olan Kerkük, günümüzde de petrol yataklarının

¹ Mehmet Kocaoğlu, **Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1995, s. 168.

² Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s. 85.

³ Ali Semin, "ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-İrak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü", **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2011, s. i.

⁴ Kemal Aytekin Akseli, "Kuzey Irak Bölgesinin Etnik Yapısı ve Yeraltı Zenginlikleri ile Süper Güçlerin ve Diğer Bölge Devletlerinin Tarihten Günümüze Bölge Üzerindeki Etkileri", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s.13.

bulunduğu önemli bir bölgedir.⁵ Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kontrolü altında bulunan bölgede Irak petrolünün %20'si –dünya enerji kaynaklarının yüzde 2'si- bulunmaktadır.⁶ Bu nedenlerden dolayı Kuzey Irak, Ortadoğu'daki güç dengeleri açısından anahtar bir bölge durumundadır.⁷

Harita I: Kuzey Irak⁸

Kuzey Irak denince, Türk kamuoyu ve karar alıcıları için büyük ölçüde Kürdistan Yurtseverler Birliği ve Irak Kürdistan Partisi ile, bu iki kuruluşun liderlerinin Birinci Körfez Savaşı'ndan sonraegemen olduğu toprak parçası anlaşılıyor.⁹ Kuzey Irak, 1991'den sonra Türk dış politikası terminolojisine girmiş olan bir terimdir. Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin denetiminde bulunan Erbil, Süleymaniye ve Dohuk ile Hanekin vilayetlerinin bulunduğu coğrafi alanı tanımlamak için kullanılan "Kuzey Irak", zamanla siyasi bir terime dönüşmüştür. Bölgenin adı, Bağdat hükümeti tarafından 1970 Özerklik Antlaşmasıyla "Irak Kürdistan'ı" olarak tanımlanmış, fakat "Kürdistan" tabirinin Türkiye'de özellikle

⁵ Tayyar Arı, **Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengeleri (1978-1996)**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1998, s. 35.

⁶ Ali Bulaç, **Kürtler Nereye?**, Çıra Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2010, s. 175.

⁷ William Haris, "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", Çeviri: Alper Şen, **Avrasya Dosyası (Irak Özel)**, c. 6, Sayı 3, Sonbahar, 2000, s.64.

⁸ <https://www.google.com.tr/search?q=kuzey+irak+haritasi>

⁹ Sönmez Köksal, "Irak'ın Kuzeyindeki Muhtemel Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri", **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)**, Rapor No: 6, 2009, s. 26.

1990 yıllarda yarattığı çağrışımlar nedeniyle bölge, Türkiye’de ‘‘Kuzey Irak’’ olarak adlandırılmıştır. Kuzey Irak, zamanla Irak Kürdistan’ı ibaresine alternatif olarak kullanılan bir siyasi terime dönüşmüştür.¹⁰ Irak’ın kuzeyini Erbil, Duhok, Süleymaniye, Kerkük ve Musul vilayetlerinden oluşan; Kürtlerin, Arapların ve Türkmenlerin yaşadığı; doğusunun dağlarla, ortasının vadiyle ve en batısının çölle kaplı olduğu, Dicle Nehri’yle ikiye bölünen ve aşağı yukarı 35. Paralel’in kuzeyine tekabül eden bölge olarak tanımlamak mümkündür.¹¹ Kuzey Irak olarak belirtilen bölge, kuzeyde Türkiye, doğu ve kuzey doğusunda İran, batısında Suriye sınırı olan Irak’ın yaklaşık %18’ine tekabül eden alanı kapsamaktadır.¹² Irak’ın kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan dağlık bir bölge olup, Irak devletinin topraklarının yaklaşık 1/7’sini oluşturmaktadır. Bölgenin kuzeyini, Türkiye-Irak sınırının tamamı, doğusunu ise, Irak-İran sınırının 407 km uzunluğundaki bölümü sınırlandırmaktadır.¹³ Bölgenin güneyini ve batısını, Irak-Suriye-Türkiye sınırının kesişme noktasını Halepçe’ye bağlayan, Musul ve Kerkük’ü dışarıda, Erbil, Dohuk ve Halepçe’yi içeride bırakan bir hat teşkil etmektedir. Irak’ın kuzeydoğusunda oluşturulmuş bu bölge ‘‘De Facto¹⁴’’ adı altında anılmaya başlamıştır.¹⁵

¹⁰ Tuncay Özkan, **Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2003, s.171.

¹¹ Ulvi Keser, **Dünyanın Kaynayan Kazanı ORTADOĞU**, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 322.

¹² Mustafa Balbay, **Irak Bataklığında Türkmen-Amerika İlişkileri**, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, Haziran 2004, s.102.

¹³ Ümit Özdağ, **Türkiye Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, Ankara, ASAM Yayınları, 1999, s.15.

¹⁴ **De Facto**; Latince kökenli olup, uluslararası hukuk terimidir. Daha çok bir devlet ya da hükümetin tanınması ile ilgili olarak kullanılmaktadır.

¹⁵ Hasan Turgut, ‘‘Kuzey Irak’ta Muhtemel Oluşumlar, Türkiye’ye Etkileri ve Türkiye’nin Alması Gereken Önlemler’’, **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2005, s. 2.

Harita II: Kuzey Irak¹⁶

Kuzey Irak, günümüz Irak Cumhuriyeti'nin 36. paralelin kuzeyinde kalan ve Türkiye'nin Güneydoğu sınırına komşu olan bölgeye verilen isimdir. Fiziki coğrafya bir yöntem olarak kullanılacaksa, Irak'ın kuzeyini, fiziki haritada kuzeyde ve kuzeydoğuda kahverengi olarak gösterilen dağ silsilesinin bulunduğu alanlar olarak tanımlamak lazımdır. İdari yapı göz önüne alınacak ise ya günümüzde Kürt federe bölgesini oluşturan Erbil, Süleymaniye ve Duhok vilayetlerini ya da bunlara ek olarak Kerkük ve Musul vilayetlerini kapsayan alan Irak'ın kuzeyi olarak ifade edilebilir.¹⁷

Kerkük'ün durumu ise günümüzde tartışmalı olmakla birlikte Türkiye'nin güvenliği açısından Kuzey Irak'la beraber düşünülmelidir. Bölge jeopolitik ve jeo-kültürel sınır bölgesi olarak düşünülebilir. Demografik olarak bölgede ilk sırayı Kürtler almakla birlikte, bunlara ilaveten Türkmenler, Araplar ve az sayıda Asuriler de yaşamaktadırlar. Bölgenin diğer bir özelliği ise Musul bölgesi

¹⁶ <https://www.google.com.tr/search?q=kuzey+irak+haritasi>

¹⁷ Keser, a.g.e., s. 321.

ve çevresinde önemli petrol yataklarının bulunmasıdır (Kerkük'ü dahil ettiğimizde bölgenin, enerji politikalarında önemi daha da artmaktadır.)¹⁸

Bölgenin sosyal ve siyasal yapısı içerisinde önemli yer tutan çok sayıda aşiret vardır.¹⁹ Bölge nüfusunun çoğunluğunu Kürtler oluşturmaktadır. Kürtler, özellikle Erbil, Duhok ve Süleymaniye vilayetleri ve bu vilayetlerin dışında kalan Kifri, Akra ve Sincar ilçeleri ile 2003'teki işgalden sonra Kerkük kentinde yoğun olarak yaşamaktadırlar.²⁰ Tarihleri boyunca genel olarak tarım ve ticaretle uğraşan Türkmen nüfusu ise, bugün Musul, Erbil ve Kerkük'te yaşamaktadır. IUK (Irak Ulusal Konseyi) içinde bir araya gelmeye çalışan Türkmenlerin siyasi etkinlikleri çok sınırlı düzeyde kalmıştır. Çeşitli oluşumlar ve partiler halinde bulunmaktadırlar. Çok parti bulunması Türkmenlerin ne kadar çok bölündüğünün kanıtını teşkil etmektedir. Bundan dolayıdır ki, Türkiye bütün parti liderlerini bir araya getirmek için Nisan 1995'de "Türkmen Cephesi" oluşturmuştu ve oluşturulan cephe Erbil'de faaliyet yürütmektedir.²¹

Kuzey Irak bölgesi kültürel ve etnik açıdan esas olarak Soran ve Bahdinan bölgeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kuzey'de sosyal ve ekonomik açıdan zayıf ve daha dağlık olan bölge Bahdinan bölgesidir ve KDP'nin kontrolündedir.²² Erbil bu bölgenin güney sınırını oluşturmaktadır. Erbil'de yaşayan Kürtler aşiretler halinde varlıklarını devam ettirmektedirler. Süleymaniye ise Kuzey Irak'ın kültürel ve ekonomik yönden en gelişmiş bölgesini oluşturmaktadır. Bölge KYB'nin denetimi altındadır.²³

Irak geçici Anayasasında ülkenin toprak bütünlüğü gözetilmiş olsa da, 1991'den itibaren uygulanan üçe bölünmüşlük, federatif yapıya yapılan atıfla teyit etmiştir. Anayasa'da resmi dil Arapça ve Kürtçe, KYB ve KDP kontrolündeki bölge

¹⁸ Serkan Kekevi-Gökmen Kılıçoğlu, "Türkiye'nin Güvenliği Açısından Irak'ın Kuzeyinin Önemi Nedir?", **I.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu**, Kasım, 2007, s. 79.

¹⁹ Yılmaz Tezcan, **Kuzey Irak-2010 Muhtemel Gelişmeler**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1996, s. 84.

²⁰ Keser, **a.g.e.**, s. 322.

²¹ Harp Akademileri, **Kuzey Irak-2010**, İstanbul, HAK Yayınları, s. 11.

²² İhsan Şerif Kaymaz, **Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2003, s.s. 29-30.

²³ Özdağ, **a.g.e.**, s.s. 28-29.

ise ‘‘Kürdistan Özerk Bölgesi’’ olarak kabul edilmiştir.²⁴ Kuzey Irak’ta siyasal yapı dini ve etnik temelli şekillenmiş olsa da etnik görüntü 1990’lardan itibaren ağır basmaktadır. Kuzey Irak bölgesi Irak Kürdistan Özerk Bölgesi içindedir ve bölgede Kürtlerin güçlü siyasi ağırlığı bulunmaktadır. Kürt partileri olan Mesud Barzani liderliğinde Kürdistan Demokrat Partisi ve Celal Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği, Türkmen partilerini şemsiyesi altında bulunduran Irak Türkmen Cephesi ile bunun dışında bulunan Irak Türkmen Liberal Partisi ve Erbil merkezli Türkmen Çözüm Partisi bölgede aktif olarak hareket eden siyasi yapılardır.²⁵ Barzani’nin hakim olduğu Bahdinan bölgesi, feodal ilişkilerin varlığını sürdürdüğü, aşiret yapısının kuvvetli olduğu ve bu durumun şehir içinde de devam ettiği bir bölgedir. Sanayi yok denecek kadar azdır. Sınır kenti Erbil hariç tutulursa, KDP bölgesinde küçük ölçekli sanayi kenti diyebileceğimiz Dohuk, Şaklava, Zaho ve Selahattin kentleri vardır. Güneyde Talabani’nin hakim olduğu Soran Bölgesi ise, şehirli nüfus barındıran, feodal ilişkilerin zayıfladığı, sanayileşme ve şehirleşmenin ilerlediği bir bölgedir. Bu bölgedeki en büyük vilayet ise Süleymaniye’dir.²⁶

²⁴ M.Güray Değerli, ‘‘Irak Türküne Verilmeyen Anayasal Haklar ve Türkiye’nin Irak Politikasındaki Dönüşüm’’, **Global Strateji Dergisi**, Sayı 1, ilkbahar, 2005, s. 93.

²⁵Kekevi- Kılıçoğlu, **a.g.m.**, s. 79.

²⁶ B.Şennur Özdemir, ‘‘Maya Tutmayan Göl: Irak’’, **M5 Savunma ve Strateji Dergisi**, Sayı 116, Şubat, 2003, s. 37.

2.2. Kuzey Irak Kavramının Ortaya Çıkış Süreci :

Ortadoğu bölgesi, son yarım asır boyunca dünyadaki çatışma, savaş ve uluslararası rekabetin en yoğun yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur. Bu durumun arkasında bölgenin sosyo-ekonomik, jeopolitik konumu, kültürel durumu, taşıdığı stratejik önem ve sahip olduğu hayati enerji kaynakları gibi sebepler yatmaktadır. Özellikle 20.yüzyılın başlarında petrolün önem kazanmasıyla birlikte bu bölge, büyük devletlerin stratejik, siyasi ve ekonomik rekabetlerinin yaşandığı bir alan olmuş ve bu durum bölgesel şartların da etkisiyle yeni dengelerin kurulmasına ve neticede bölgenin yeniden şekillenmesine neden olmuştur.²⁷

Enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artması, petrolü stratejik bir araç, Ortadoğu'yu da bu stratejik aracın jeoekonomik havzası olarak stratejik bir rekabet bölgesi haline dönüştürmüştür. Böylelikle Ortadoğu sadece ticari ve doğal kaynak aktarım hattı olarak değil, doğal kaynak stoku olarak da başlı başına önemli bir stratejik konum kazanmıştır. Ortadoğu'nun dünya petrol rezervlerinin önemli bir bölümüne sahip olması bölgenin stratejik yapılanmasında ve gerek küresel gerekse bölgesel güçlerin bu yapılanma içindeki pozisyon alışlarında önemli bir etki yapmış ve yapmaya devam edecektir.²⁸ 20. Yüzyıl boyunca dünyanın birçok yerinde halkların hakları adına ulusal kurtuluş mücadelesi yürütüldüğü çeşitli hareketler doğmuştur. Bunlardan bir kısmı ortaya çıkan şartlar sonucu ama aynı zamanda güçlü iç dinamikleri sayesinde başarılı olurken, bir kısmı ise politik şartların uygun olmaması ve iç dinamiklerin zayıflığı nedeniyle başarısızlığa uğramışlardır. Bu hareketlerden kimileri özellikle bağlı oldukları devletin ulusal bütünleşmedeki başarısızlığı ve kötü yönetimi yüzünden varlığını ve bağımsızlık taleplerini 21. yüzyıla taşımışlardır. Ayrıca 1990 yılından sonra uluslararası arenada yaşanan büyük değişim bu tip hareketler için yeni bir fırsat olmuştur.²⁹

Irak'ın kuzeyi, kökleri XIX. Yüzyıla dayanan ve XX. Yüzyılın bütününü meşgul ederek XXI. Yüzyıla kadar taşınan kronikleşmiş sorun alanlarından birisi

²⁷ Ümit Özdağ, Sedat Laçiner ve Serhat Erkmek (der), **Irak Krizi; 2002-2003**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2003, s. 213.

²⁸ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, Haziran, 2012, s. 333.

²⁹ Erol Kurubaş, **Irak Krizi; 2002-2003 ; Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma**, Ankara, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2003, s. 21.

olarak tarihe geçmiştir.³⁰ Kuzey Irak kavramının ilk çıkışı 1916 yılında Fransızlar ve İngilizler arasında imzalanmış olan ve genel olarak bölgenin paylaşılmasını içeren Sykes-Picot antlaşmasına kadar uzanır.³¹ 1974'te Irak yönetiminin Kürtlerle yapmış olduğu Özerklik Anlaşmasına göre de, Irak Devrim Komuta Konseyi'nin tek taraflı olarak oluşturduğu sınırın kuzeyinde kalan bölgesidir.³² Irak-İran savaşının ardından Ortadoğu bölgesinde yeni bir takım gelişmelerin nedeni olmuştur.³³ 16 Mart 1988 Halepçe Katliamı, Kürtler için acı bir gün olduğu kadar Kürt devletine giden yolun da başlangıcı sayılabilir.³⁴

Birinci Körfez Harekatı sonrası hiç kimse bir Irak tehlikesinin ortaya çıkabileceğini düşünmemişti.³⁵ Kuveyt'i işgal eden Irak'ın Pan-Arap idealine giden Büyük Irak hedefini gerçekleştirmediği gibi, İran-İrak Savaşı sırasında oluşan dayanışmasını yok etmekle kalmamış; aynı zamanda Irak'ın parçalanma sürecini de başlatmıştır.³⁶ 1991 Körfez Savaşı'nın ardından Irak'ın parçalanması Irak bir yandan petrol bakımından zengin, öte yandan da içte bölük pörçük bir ülke olarak hedef haline gelmiştir. Irak, çoğunluğunun Şii, yönetici azınlığının ise Sünni olduğu komşularından farklı bir ülke değildir.³⁷ ABD'nin önemli bir uluslar arası güç olarak dünya politikasına girdiği dönemden bu yana sürekliliğini muhafaza eden temel stratejik ilkeler bu süper gücün küresel ve bölgesel önceliklerini de ortaya koymaktadır. ABD, Körfez Çıkarması ile birlikte yeni bir uluslararası düzenin geçiş sürecini de başlatmıştır.³⁸

Irak, 2 Ağustos 1990 tarihinde petrol üretim kotalarını aşmak ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkarmakla suçladığı Kuveyt'i işgal ederek on dokuzuncu il olarak topraklarına kattığını ilan etmiştir. Bu işgal ile birlikte Saddam Hüseyin'in uzlaşmaz tavrı karşısında BM Güvenlik Konseyi üye devletlere işgale son vermek için askeri tedbirlere başvurma yetkisi vermiş ve pek çok ülke, ABD öncülüğünde Suudi

³⁰ Keser, **a.g.e.**, s. 319.

³¹ Zeynel Abidin Kızılyaprak, **1900'den 2000'e Kürtler**, İstanbul, Serler Matbaacılık, 2000, s. 91.

³² Ahmet Cem Ersever, **Kürtler PKK ve Abdullah Öcalan**, Ankara, Ocak Yayınları, 1998, s. 27.

³³ Özdağ-Laçiner-Erkmen, **a.g.e.**, s.s. 222-224.

³⁴ Abdülbaki Erdoğan, **Mahzun Mezopotamya**, Elips yayınları, Ankara, Nisan, 2008, s.194.

³⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 1991, s. 42.

³⁶ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 363.

³⁷ Keser, **a.g.e.**, s. 12.

³⁸ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.s. 341-344.

Arabistan'a askeri yığınak yapmışlardır. 15 Ocak 1991 tarihine kadar Irak Kuveyt'ten çekilmediği için 16 Ocak'ta hava bombardımanı ile başlayan Birinci Körfez Savaşı sonucunda Irak, 27 Şubat'ta Kuveyt'ten çekilmeye zorlanmıştır.³⁹ 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda Kürtler savaştaki krizi kendileri açısından fırsat görmüşler⁴⁰ ve Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra 4 Mart 1991'de Irak'ın kuzeyinde ayaklanma başlatmışlardır. Kuzeyde, Ranya Kasabasında, başlayan ayaklanma, Kürt nüfusun yaşadığı kasabalar ve kentlere hızla yayılmış ve Bağdat yönetimi bölgedeki polis ve sınır karakollarını boşaltarak merkezi yönetim tarafından atanmış idarecileri bölgeden çekmiştir. Fakat bu durum uzun sürmemiş; Irak Hükümeti, Körfez Savaşı'nda imha olmaktan kurtarabildiği kuvvetleri kuzeye yönlendirmiştir.⁴¹ Saddam Hüseyin'in ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırması uluslararası kamuoyunun dikkatini buraya yönlendirdi.

BM bu duruma çare bulmak amacıyla 5 Nisan 1991'de aldığı 688 sayılı kararla bölgeye, "Huzur Sağlama Operasyonu" çerçevesinde askeri hareket düzenlemiştir. Kuzey bölgesindeki Kürtleri Saddam yönetiminden kurtarmak için Irak, 36. kuzey paraleli ile 32. güney paraleli ve ikisinin arasında da merkez yönetim olmak üzere üç kısma ayrıldı. Huzur Operasyonu'nu devam ettirmek için "Çekiç Güç" formülü ABD tarafından ortaya atıldı. Bu plana göre Amerikan, Fransız, İngiliz ve İtalyan askerlerinden oluşturulan Çekiç Güç'ün hava kuvveti Silopi'ye, yardımcı kuvvetleri ise Zaho'ya yerleştirildi. Çekiç Güç, 1991 yılının Haziran ayından başlamak üzere hükümetin isteği ve TBMM'nin onayı ile altışar aylık uzatmalarla devam etmiş, 1997 yılında gücü sınırlandırılarak "Keşif Gücü" şekline dönüştürülmüş ve Nisan 2003'te de kaldırılmıştır.

BM' in almış olduğu kararla Irak'ın kuzeyindeki bölge, Irak yönetiminden çıkarak uluslararası gücün denetimine girmiştir. Türkiye açısından ise bölgede oluşturulan yeni statü bir takım siyasi ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bölgenin Irak'ın kontrolünden çıkmasından sonra oluşan boşluk KYB ve

³⁹Semin, **a.g.m.**, s. 55.

⁴⁰Keser, **a.g.e.**, s. 18.

⁴¹Özdağ, **a.g.e.**, s.s. 58-65.

KDP gibi bağımsız Kürt devleti isteyen partiler tarafından doldurmaya çalışılmıştır.⁴² Etkili olan Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) lideri Mesud Barzani, Saddam Hüseyin yönetimi ile bir takım görüşmelerde bulunmuşlarsa da, herhangi bir sonuç alınamamış ve Bağdat yönetimi 1991 yılından itibaren Kuzey Irak'a idari, mali ve ekonomik desteği keserek bölgeye ambargo uygulamaya başlamıştır. Bu ambargo Kuzey Irak bölgesinin fiili sınırlarının çizilmesine de yardımcı olmuştur. Irak hükümetinin bölgedeki resmi kuruluşlarını geri çekmesinden sonra Kürdistan Cephesi 19 Mayıs 1992 tarihinde ilk Kürt parlamento seçimlerini gerçekleştirerek Kuzey Irak'taki ilk parlamentoyu kurmuşlardır.⁴³ 1992 yılının Ekim ayında Saddam Hüseyin muhalifi tüm grupların katıldığı toplantıda Federe bir Irak hususunda anlaşıldı ve bir 'gölge hükümet' oluşturuldu.⁴⁴ Hatta bu parlamento bir adım ileri giderek, 4 Ekim 1992 tarihinde Kürt halkının uluslararası anlaşmalara uygun bir biçimde, oybirliğiyle kendi kaderini tayin etmesine ve merkezi yönetimle ilişkilerini insan haklarına saygılı demokratik parlamenter bir sistem ve çok partili bir federasyon çerçevesinde yürütülebileceğine ilişkin bir karar aldı.⁴⁵

Merkezi Irak Yönetiminin idari teşkilatını ve askeri birliklerini kuzeyden çekmesi ile Kuzey Irak'ta, 1974 yılında ilan edilen Kürt özerk bölgesinin sınırlarına karşılık gelen, bugün KDP ve KYP denetimindeki Dohuk, Erbil ve Süleymaniye'yi kapsayan "De Facto" hattı meydana gelmiştir. Bu hattın oluşumuyla beraber Kürt grupların hakimiyet kurduğu bu bölgede devletleşme sürecinin giderek hızlanması söz konusu olmuştur. Kuzey Irak'ta 1992 yılının Mayıs ayında parlamento seçimleri ile teşkil edilen Kürt parlamentosu 5 Ekim 1992 tarihinde, Federe Kürt Devletini onaylamış ve federe yapının Erbil, Süleymaniye, Dohuk ve Kerkük'ü içerdiği açıklanmıştır.⁴⁶

⁴² Özdağ-Laçiner-Erkmen, **a.g.e.**, s. 230.

⁴³ Semin, **a.g.m.**, s.s. 57-58

⁴⁴ Hüseyin Ceyhan, **Haksöz Dergisi**, Sayı 70, Ocak, 1997, http://www.haksozhaber.net/okul/article_detail.php?id=1569, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2013.)

⁴⁵ Erol Kurubaş, "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, sayı 3, c.59, 2004, s. 167.

⁴⁶ Harp Akademileri, **a.g.e.**, s. 88.

Körfez Savaşı sonrasında Saddam'ı iktidardan indirerek Irak'ın uluslar arası hukuk ile tanımlanmış sınırları içinde yeni bir rejim oluşturmayı başaramayan ABD, Irak'ın gücünü, sınırlarına dokunmaksızın budama yolunu tercih etmiş ve 36.paralelin kuzeyi ile 32. paralelin güneyinde 'de facto' bir durum ortaya çıkarmıştır. Böylece Irak'ın hukuki gücü ile fiili gücü arasında bir fark doğmuş ve Saddam'ın tamamıyla kırılmayan siyasi ve askeri gücü BM kararları ile bu iki paralel arasında sınırlandırılmaya çalışılmıştır.⁴⁷ Dolayısıyla uluslararası politikada olası bir Kürt devleti için uygun zemin oluşmuştur.⁴⁸ Zamanla Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin kontrolünde fiili bir Kürt Devleti ortaya çıkmıştır.⁴⁹ ABD Dışişleri Bakanı Albright, Talabani ve Barzani'yi 1998 yılının Eylül ayında Washington'a davet etmiş; yapılan görüşmelerden sonra 17 Eylül 1998 tarihinde Washington Anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma sonrası Irak'ın kuzeyi KDP ve KYP arasında paylaştırılmıştır. Duhok ve Erbil Barzani'ye, Süleymaniye ise Talabani yönetimine bırakılmıştır. Kısacası bölgede iki idareli bir Kürt yönetimi dönemi başlamıştır.⁵⁰

Irak'ta 1991 yılındaki Birinci Körfez Savaşından 2003 yılındaki ABD işgaline kadar geçen 12 yıllık zaman zarfında önemli gelişmeler yaşandı. Irak toprakları fiilen üçe bölündü, merkezi otoritenin egemenliği büyük ölçüde elinden alındı. Bu gelişmelerle 1992'de ülkenin kuzeyinde yaşayan Kürtler yaptıkları seçimle merkezi otoriteden bağımsız parlamento ve hükümet kurup federe devlet ilan ettiler. Böylelikle parlamentosu ve hükümetinin yanı sıra ordusuyla, bayrağıyla, milli marşıyla, merkez bankasıyla, pasaport dairesiyle "bağımsız devlet benzeri" bir siyasi yapı ortaya çıktı.⁵¹

Birinci Körfez Savaşı, Irak'ta ve Ortadoğu Bölgesi'nde birçok dengenin değişmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin arka bahçesi olarak nitelenen Irak'ta meydana gelen gelişmelerden, Türkiye başta olmak üzere, tüm bölge ülkelerinin

⁴⁷Davutoğlu, **a.g.e.**, s.s. 442-443.

⁴⁸Kurubaş, **a.g.m.**, s. 176.

⁴⁹Bulaç, **a.g.e.**, s. 181.

⁵⁰Semin, **a.g.m.**, s. 60.

⁵¹Kurubaş, **a.g.m.**, s. 166.

etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur.⁵² Türkiye açısından olumsuz etkilerden biri, Irak'ın kuzeyinde yeni bir siyasi durumun ortaya çıkmasıydı. Irak'ın fiili olarak üç bölgeye ayrılması sonrası meydana gelen stratejik ve siyasi durum, zamanla Türkiye aleyhine gelişmeye başlamış ve bu duruma bağlı olarak Türkiye ile Irak merkezi hükümeti arasında yakınlaşma başlamıştır. Çekiç Güç'ün ortaya çıkması sonucunda Irak'ın kuzeyinde bir özerk bölgenin oluşmasına ve bu bölgede ABD tarafından da desteklenen Kürt hareketinin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Buna karşılık Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanmasının vazgeçilmez bir şart olduğu Türkiye tarafından savunula gelmiştir.⁵³

Küresel dengeler açısından bakıldığında Körfez Savaşı Yeni Dünya Düzeni çerçevesindeki bütün idealist gerekçelere rağmen ABD'nin realist güç menavralarını yansıtırken, Ortadoğu Barış Süreci gerek ABD'nin gerekse Avrupalı büyük güçlerin realist diplomatik manevralarına dayanıyordu. Çekiç Güç ve diğer Amerikan stratejik askeri birliklerinin bölgede konuşlandırılmasını meşru kılan statüko, yeni bir otorite oluşturmak isteyen Kürt gruplara yakılan yeşil ışık ile desteklenmiştir.⁵⁴ 1990'ların sonunda Kürtler ve diğer Iraklı gruplarla ABD'li yetkililer arasında Saddam sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılmasına ilişkin görüşmelerde federasyon konusunda uzlaşmıştır. İşgal sonrasında ise, Irak'ın federasyon temelinde şekillendirilmesi ve federe yapılardan birisinde de Kürtler söz sahibi yapılmaya çalışılmıştır. İşgal öncesi Kürtlerin ilan etmiş oldukları federe devlete işgal sonrası bir biçimde (bölgesel özerklik veya federasyon) meşruiyet kazandırılacağı açıktı. 1990'lardan sonra Irak'ta yaşanan gelişmeler sonucunda Kürtler devlet kurma konusunda tarihsel bir fırsat yakaladılar. 2003 yılının Mart ayında ABD'nin Irak'ı işgali sonucunda Saddam rejiminin devrilmesiyle böyle bir ayrılma olasılığının iyice arttığına şüphe yoktur.⁵⁵

Öte yandan Kuzey Irak'ta fiili durumun oluşmasında ABD kadar Türkiye'nin de payı olduğu söylenebilir. 1991 yılında Çekiç Güç'ü talep eden ve Habur sınır kapısının küçümsemeyecek önemli gelirini Kuzey Irak'a aktaran

⁵² Ali Semir, "Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı", **Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Güz 2011, Cilt 3, Sayı 5, s. 180.

⁵³ Ramazan Gözen, **Amerika Kışkırtıcı Dış Politika: Körfez Savaşı-Turgut Özal ve Sonrası**, Ankara, Liberte Yayınları, 2000, s.s. 315-317

⁵⁴ Davutoğlu, **a.g.e.**, s.s. 390- 443

⁵⁵ Kurubaş, **a.g.m.**, s.s 148-167.

Türkiye'dir.⁵⁶ Lojistik destek, Türkiye'deki Silopi ve İncirlik'ten sağlanmış olmasına rağmen Türkiye'nin izni ile zaman zaman farklı isimlerle (Huzur Operasyonu, Kuzeyden Keşif Gücü, Çekiç Güç) ve usullerle bu operasyon devam etmiştir. Türkiye'de, PKK'ye barınma olanağı ve Irak'ın kuzeyinde bağımsız Kürt devletinin temellerinin atılmasını sağladığı gerekçesiyle sürekli eleştirilen, ancak her hükümet döneminde süresi uzatılan bu faaliyetler, 2003 yılındaki ABD'nin Irak işgaline kadar sürmüştür. Çekiç Gücün, Irak'ta fiili bir Kürt devletinin oluşturulmasına sağladığı katkının kapsamı 2003 yılı sonrası yaşanan olaylarla daha iyi anlaşılmıştır.⁵⁷

⁵⁶ Erdoğmuş, **a.g.e.**, s. 194.

⁵⁷ Keser, **a.g.e.**, s. 339.

BÖLÜM 3

TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKASI; 2003-2013

3.1 Türkiye'nin 2003-2008 Döneminde Kuzey Irak Politikası: Değişim ve Devamlılık

Soğuk Savaş sonrası yaşanan gelişmeler dünya politikasında büyük bir kırılma yaratmış, iki bloklu dünya ve dış politika yaklaşımı global ve bölgesel sorunları açıklamakta yetersiz kalmaya başlamıştır. Güvenlik anlayışı da blokların genel güvenlik sorunları etrafında şekillenmekten çıkarak, uluslar arası sistemin devlet düzeyindeki her bir aktörü açısından ayrı ayrı ele alınması gerekli sorunlara dönüşmüştür. Bölgesel alt sistemlerde yaşanan sorunlar güvenlik ve dış politika alanında yoğun gelişmelere sahne olurken, Birinci ve İkinci Körfez Savaşları sonrası Irak'ın kuzeyinde ortaya çıkan fiili durum, Türkiye'nin güvenliği açısından yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir.¹

Bu dönemde Irak'ta güvenlik ve istikrar gerek Türkiye gerekse Ortadoğu siyasetinin öncelikli gündem maddesini oluşturmuştur.² Türkiye'nin elindeki imkanlar dış politika anlamında azımsanamayacak durumdadır. Türkiye devlet geleneği ile Ortadoğu coğrafyasında olayları etkilemek kapasitesine sahiptir.³ Öte yandan Ortadoğu'da özellikle ABD'nin Irak işgalinden sonra yeni dengeler oluşmaktaydı. Bu sebeple söz konusu dönemde Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını incelerken bölge ve bölge dışı güçler ile ülke içi dengeleri göz önünde bulundurmak gerekir. ABD'nin Irak işgali ve bu işgal ile birlikte Türkiye'nin Kürt devleti karşıtlığı üzerine şekillenen politikası yanı sıra önde gelen ülkelerin çıkarlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Irak konusunda ortak politikalara ve çıkarlara sahip ülkelerin varlığının yanı sıra çatışan çıkarlar da söz konusuydu. Bu yüzden bölge ülkeleri açısından Irak'ın geleceğine dönük ortak bir yol bulmak kolay görünmüyordu. Kendi içinde bir sınıflandırılma yapılırsa, bölge ülkelerinin, Irak'ın toprak bütünlüğü, anayasal düzeni, idari ve politik yapısı ile mezheplerin askeri ve siyasi alanlarda temsil oranları üzerine biri resmi, diğeri de gayri resmi farklı

¹ Serkan Kekevi-Gökmen Kılıçoğlu, "Türkiye'nin Güvenliği Açısından Irak'ın Kuzeyinin Önemi Nedir?", **I.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu**, Kasım, 2007, s.s. 76-78.

² Gülden Ayman, **Olaylarla Türk Dış Politikası Irak ve Kıbrıs Sorunu**, DİF yayınları, İstanbul, Ocak, 2008, s. 101.

³ Kekevi-Kılıçoğlu, **a.g.m.**, s. 82.

görüşlere ve politikalara sahip olduğu açıkça görülmekteydi ve bu durum ufak tefek değişikliklerle hala devam etmektedir.⁴

ABD Irak'la savaşını planlarken, Kürt toplulukları arasında uzlaşma sağlayarak, bunların siyasi bütünleşmelerini desteklemiş ve Türkiye'nin endişelerine rağmen, Kuzey Irak'ta bir müttefik yaratmıştı.⁵ ABD'nin Irak işgaline giden süreç, bir hayli karmaşıktır. 2002 yılında operasyon hazırlıklarına başlayan ABD, Iraklı muhaliflere rejimi devirecek bir operasyonun sinyallerini vermeye başlamış; bu amaçla üst düzey yetkililerden oluşan bir heyet, 2002 yılının Nisan ayında Celal Talabani ve Mesud Barzani ile Virginia eyaletinde bir araya gelmişlerdir. Olası bir operasyonda Irak'ın kuzeyinde hakim güç olan Kürtlerin, ABD'nin yanında yer alacağına kesin gözüyle bakılmıştır; ancak Irak'ın kuzeyinden yeni bir cephe açılabilmesi Kürtlerle ilişkileri çok da iyi olmayan Türkiye'nin iznine tabi olacaktır.⁶

ABD Başkanı Bush 29 Ocak 2002'de yaptığı konuşmada, Irak'ı 'şer eksenli' ülkelerden birisi olarak nitelemiş ve Irak'a müdahale sinyalleri vermiştir. ABD'nin Irak'a yönelik siyasetinde bölge ülkelerini ve dünya kamuoyunu ikna etmekte oldukça zorlanmıştır. Washington'un Irak'taki yönetimi devirmek amacıyla bahaneler üretme çabası, Türk dış politikasında da, içeride yaşanmakta olan hükümet krizlerine rağmen, dikkatli bir şekilde takip edilmiştir.⁷ ABD'nin aleyhine bütün uyarılara rağmen Irak'ı işgali Ortadoğu'nun dengelerini sarsmış ve gerek Irak'ı gerekse bölge devletlerini yakından ilgilendiren siyasi ve güvenlik sorunlarına da sebebiyet vermiştir.⁸

ABD Irak'a karadan müdahaleyi Türkiye ve Kuzey Irak üzerinden yapmayı planlamaktaydı ve hazırlıklar tamamen bu yöndeydi. Ancak bu konudaki hükümet tezkeresinin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a rağmen TBMM'den geçmemesi işleri değiştirdi. Buna rağmen hava hareketinin merkezinin Türkiye

⁴ Veysel Ayhan, "Amerikan İşgali Sonrası Irak: İstikrarsızlık Dönemi", 16 Aralık 2011, <http://www.orsam.org.tr/yazigoster.aspx?ID=2982>, (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2013,)

⁵ İdris Bal, "Türkiye ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Getirdikleri", İdris Bal(der) **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Global Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006, s. 195.

⁶ Ulvi Keser, **Dünyanın Kaynayan Kazan ORTADOĞU**, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012, s. 341.

⁷ Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin, **II.Körfez Savaşı**, Ankara, Platin Yayıncılık, 2006, s. 257.

⁸ Abdulkaki Erdoğan, "Yeni Suriye ve Kürtler", 06 Ağustos 2012, <http://www.guneydoguguncel.com/yeni-suriye-ve-kurtler-570yy.htm>, (Erişim Tarihi: 25 Eylül 2013.)

olduğunu unutmayalım. Türkiye'nin, ABD ve müttefikleri ile iş birliği içinde olmasının en önemli gerekçesi olarak Kuzey Irak'ta Kürt Devleti kurulması ihtimali ve Türkmen nüfusu olarak gösteriliyordu.⁹ TBMM'nin 1 Mart 2003 tarihinde, Türk topraklarını kullanması ve Türk askerlerinin yurt dışına gönderilmesi izinlerini red etmesiyle kuzey cephesinin açılması planları suya düşmüştü.¹⁰ Irak'ın yeniden yapılanmasında Türkiye'nin dışarıda tutulacağı ve "tezkere olayı" nedeniyle cezalandırılacağı sıklıkla iddia ediliyordu.¹¹

20 Mart 2003 tarihinde ABD'nin Saddam Hüseyin'in elinde olduğu iddia edilen Kitle İmha Silahlarını (KİS/WMD) yok etmek, Irak'ı silahsızlandırmak, Ortadoğu'ya demokrasi getirmek ve Irak halkını özgürleştirmek söylemi ile Irak'ı işgaline yönelik askeri operasyonları gerçekleştirmiştir. KİS'in ötesinde Irak'ta yaygın insan hakları ihlalleri yapıldığı, bundan dolayı Irak'ın demokratikleştirilmesi gerekliliği de müdahalenin belirtilen gerekçelerinden birisine dönüştürülmüştür. Etnik ve siyasi durumdan bakıldığında durağan bir oluşumdan çok derin ayrılık ve sorunlar yumağını barındıran ve konjonktürel gelişmelere göre savrulabilen karmaşık bir yapıdan söz edilebilir. Nitekim ABD'nin işgali Irak'a demokrasi ve istikrar sağlamaktan öte siyasi, güvenlik ve ekonomik istikrarla ilgili pek çok sorunu beraberinde getirecekti.¹²

ABD'nin Irak operasyonu, 20 Mart 2003 tarihinde başlamıştır. Başkent Bağdat önemli bir direniş söz konusu olmaksızın 9 Nisan 2003 tarihinde, Kerkük ise bir gün sonra ABD güçleri tarafından ele geçirilmiştir.¹³ ABD, BMGK üyeleri Rusya, Çin ve Fransa'nın karşı çıkmasına rağmen, Irak'ı işgal etmiştir. 2003 yılının Nisan ayında Saddam Hüseyin devrilmiş; ABD'nin Irak'ın başına atadığı sivil yönetimin başkanı Bremer 2003 yılının Temmuz ayında tarihinde Irak Geçici Yönetimi'ni kurmuştur. ABD, istikrar ve huzur getirmek amacıyla Irak'a müdahalede bulunduğunu iddia etmesine rağmen 1 Mayıs 2003 tarihinden itibaren

⁹ Erdoğan, a.g.m., www.guneydoguguncel.com/yeni-suriye-ve-kurtler-570yy.htm

¹⁰ Bal, a.g.m., s. 170.

¹¹ Burak Mavi, "Gıdaclar Yeni Rejimi Bekliyor", *Aktüel Para*, 13-19 Nisan, 2003, s.18.

¹² BÜSAM, *ABD'nin Irak'tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi*, İstanbul, Ocak, 2009, s.s. 1- 3.

¹³ Keser, a.g.e., s. 342.

ülkede bir iç savaş başlamıştır.¹⁴ Irak'ta işgal sonrasında roller değişmiş, Sünni Araplar var olma mücadelesi verirken, Kürtler ise devletleşme çabalarına girişmişlerdir.¹⁵

Türkiye açısından Kuzey Irak problemi veya diğer bir söyleyişle Irak'ın kuzeyinden kaynaklanan sorunlar, 1990'lara kadar kontrol altında tutulabilirken, bu tarihten itibaren gittikçe artan bir şekilde dünyanın ve Türkiye'nin gündemine oturmuştur. O günlerde Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde Türkiye'nin bu bölgeyle ilgili dış politikası şu şekilde açıklanmıştır: "Türkiye'nin Kuzey Irak politikası, Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasını önlemeye yöneliktir."¹⁶

ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle, Türkiye ve Iraklı Kürtlerin ilişkileri gerilmeye başlamıştır. Başta PKK olmak üzere, Kerkük'ün statüsü ve Kürtlerin Türkmenlere yönelik baskısı gibi bütün sorunlar, birer birer su yüzüne çıkmıştır.¹⁷ Bu savaşın sonucunda Irak'ın fiilen üçe bölünmesinin kuzeyde ciddi bir güç boşluğu doğurması ve Türkiye için Irak-Türk sınırının sadece dış güvenlik için değil, iç güvenlik için de hassas bir hat haline dönüşmesi karşılıklı güvensizliği daha da pekiştirmiştir. Bu hattın PKK sızmaları ile içe doğru esnemeye başlaması Irak-Türkiye sınırını sadece iki ülke arasındaki sınır olarak değil, bir Türk-Arap sınırı olarak gören Arap ülkelerinin karşı tepkilerine sebep olmuştur.¹⁸

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık tezkeresinin Meclis'te yapılan oylamada kabul edilmemesi ile birlikte değişen dinamikler, ABD-Türkiye-Irak arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirmiştir. Bu durum açısından, ABD güçlerinin bir bölümünün Türkiye üzerinden Irak'a geçerek kuzeyden cephe açılmasına olanak sağlayacak tezkerenin kabul edilmemesi ile Türkiye-ABD ilişkilerinde meydana gelen bozulma ve güven bunalımı, bir

¹⁴ Ali Semin, "ABD'nin İşgalinin Ardından Türkiye-Irak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü", **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2011, s.s. 65-66.

¹⁵ Keser, **a.g.e.**, s. 342.

¹⁶ Baskın Oran, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. II, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 268.

¹⁷ Ali Semin, "Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı", **Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Güz 2011, Cilt 3, Sayı 5, s.181.

¹⁸ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, Haziran, 2012, s.s. 413-414.

tarafından Türkiye'nin Irak'ın yeniden yapılandırılması üzerindeki etkisini en iyimser görüşle sınırlandırmış, kimi düşüncelere göre ise sıfırlamıştır. Diğer taraftan, bölgedeki askeri ve siyasi boşluğun ABD tarafından Irak'ın kuzeyindeki yapılanmanın lehine doldurulmasına yol açmıştır. Bu açıdan, bölgenin bir diğer aktörü durumundaki Iraklı Kürtlerin önceliği olan Irak'ın kuzeyindeki yarı-bağımsız/özerk yapılanmalarının güvenliği ve devamlılığı ABD tarafından da desteklenmiştir. Bu destek, 2005 seçimleri ve sonrasında yürürlüğe giren Irak anayasası ile Irak devlet sisteminin üniter yapıdan federe yapıya geçişini sağlaması ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin varlığının meşrulaştırılmasıyla en yüksek noktaya gelmiştir. Kuzey Iraklı Kürtler giderek ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiki olmuşlardır.¹⁹

Türk dış politikasındaki en önemli kırılma noktası 1 Mart tezkeresinin kabul edilmemesidir.²⁰ TBMM'nin, operasyonda Türk topraklarının kullanılmasını ve Türk askerinin Irak'a girmesi konularını içeren hükümet tezkeresini reddetmesi işin seyrini değiştirmiş ve bu durum ile birlikte, Barzani liderliğindeki KDP ve Talabani liderliğindeki KYB, ABD'nin Kuzey Irak'taki en önemli siyasi ve askeri müttefiki haline gelmiştir.²¹ Irak Kürtleri ABD işgalinden sonra süregelen Sünni-Şii çatışmasından büyük avantaj sağlamış ve ABD'nin Irak'ın istikrarı için Kürtlere olan bağımlılığı, Iraklı Kürtlerin siyasi gücünün artmasına yol açmıştır. ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle, 1946 yılında Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nden beri ilk defa, Irak'ın kuzeyinde bağımsız bir Kürt Devleti ihtimaline yaklaşılmış oluyordu. Öte yandan Irak'ta etkin duruma gelen Kuzey Irak Kürtleri Türkiye'nin en büyük rahatsızlık kaynaklarından birisi haline gelecekti. Bu durumda Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Türkiye dış politikasının en önemli unsurunun oluşturacaktı.²²

Kuzey Irak'taki gelişmelerin ve Irak'ı üçe bölme senaryolarının yalnızca Irak'ı değil başta Türkiye olmak üzere tüm bölge ülkelerini derin endişeye sevk ettiği söylenebilir. Örneğin ABD'nin desteklediği Kuzey Irak Kürt Yönetimi (KIKY),

¹⁹ BÜSAM, a.g.e., s.s. 7-8.

²⁰ Hasan Bülent Kahraman, **ABD Bu Eylül'ü Çok Sevdi**, İstanbul, Agora Kitaplığı Yayınları, 2006, s.160.

²¹ Keser, a.g.e., s. 341.

²² BÜSAM, a.g.e., s.s. 17-24.

Irak'ta başlıca muhatap haline gelmiş ve hemen hemen her konuda söz sahibi olmuştu. Bütün bunların Türkiye ile Kuzey Irak arasında tavır değişiklikleri yaşanmasına ve şiddetli gerginliklere sebebiyet vereceği en azından başlangıçta açıktı.²³ Öyle ki bu gerginlik, 4 Temmuz 2003 Tarihinde Süleymaniye kentinde Türk askerlerine yönelik, peşmerge ve ABD güçleri tarafından düzenlenen operasyonda askerlerin başına çuval geçirilmesine kadar varmış ve bu olay ‘‘Çuval Olayı’’ olarak Türk tarihine geçmiştir.²⁴ Bu operasyonda peşmergelerin görev alması Ankara açısından ayrıca rahatsızlık vericiydi. Bu olay sonrasında Türkiye ile KIKY arasında ilişkilerin en gergin dönemi olduğu söylenebilir. Söz konusu olayın sonrasında Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki ilişkiler belirli bir süre tehdit ve güvensizlik ortamında seyredecekti.²⁵ ABD'nin tezkere olayının bir cezası olarak gerçekleştirdiği düşünülen bu olay ile Türkiye'nin Irak'ın işgalinden sonraki dönemde bu ülkenin yeniden yapılandırılmasında yer alamayacağı somut bir göstergesi olarak kabul ediliyordu. Türkiye dış politikasını ‘‘Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına Türkiye karşı çıkmaktadır.²⁶’’ tezi şekillendirmiştir. Kuzey Irak Politikası çerçevesinde yaşadığı sorunlara rağmen, Türkiye bölge için önem taşıyan bir ülke olduğuna şüphe yoktu. Türkiye, jeostratejik konumundan dolayı çevresinde yaşanan sorun ve çatışmalardan olumsuz yönde etkilenmekteydi. Türkiye'nin güvenlik algısı doğrultusunda, özelde Kuzey Irak bölgesi, genel de ise Irak içerisinde yaşanan olaylara ilgisiz kalması düşünülemezdi.²⁷

Mart 2003'te Kuzey Irak'ta meydana gelen fiili durum, Süleymaniye'de KYB ve Erbil'de ise KDP yönetim merkezleri olmak üzere iki ayrı yönetim biçimindeydi.²⁸ Irak işgalinden sonra, her iki Kürt partisi (KDP-KYB), Kuzey Irak yönetimini birleştirme kararı almışlardı. Barzani ve Talabani arasında ‘‘İyi İlişkiler ve Dostluk Anlaşması’’ imzalanmış; Irak'ın işgali sonrası gerek ülkenin iç

²³ Semin, **a.g.m.**, s.106.

²⁴ Bilal N. Şimşir, **Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2004, s.356.

²⁵ Semin, **a.g.m.**, s. 107.

²⁶ Sedat Laçiner, ‘Ayrılkçı Televizyon Yayıncılığı’, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, c.8/sayı 4, Kış, 2002, s. 235.

²⁷ Semin, **a.g.m.**, s.s. 180-181,

²⁸ Tayyar Arı, ‘‘Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler’’, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed.İdris Bal, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, Sayfa Sayısı 703-707.

dinamikleri gerekse ‘komşu ülkelerden gelen tehdit algılamaları’, her iki partinin birleşmesini zorunlu kılmıştır. Barzani ve Talabani’nin böyle bir birleşmeyi gerçekleştirmesindeki en önemli etkenin yıllardır ‘‘güvenli bölge’’ adı altında elde ettikleri askeri, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıyı elde tutmuş olmaları olduğu açıktı.²⁹ Türkiye’nin bu duruma karşı çıktığına dair söylemlerine rağmen yine de, 2003 yılında yürürlükte olan anayasaya Irak devletinin Kürtler ve Araplardan oluştuğu yazılmıştı.³⁰ Dolayısıyla başlangıçta coğrafi bir anlam olan Kuzey Irak zamanla Türkiye’nin istemediği bir içerikle birlikte siyasi bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştı. Giderek bölgede bir Kürt hükümeti, para birimi, bütçesi, bayrağı, milli marşı, kolluk gücü oluşmaya başlamıştı. Kerkük ve Musul Barzani’ye göre Kürtlerindi. Bir yanda Kürt devlet yapısı ortaya çıkıyor; öte yandan da Türkiye Kürt devletinin kurulmasının savaş nedeni olacağını her fırsatta Batılılara bildirmeye devam ediyordu.³¹

Irak’ta kurulacak Kürt devletinin engellerinden birinin de bölge ülkeleri olacağı açıktı. Suriye, İran ve Türkiye kendi ülkelerinde yaşayan Kürtleri tahrik ederek uzun vadede güvenlik sorunları oluşturur düşüncesi ile Kürt devleti kurulmasına karşı politikalar izlemekteydiler. Doğrudan doğruya Kürt devleti seneryosu üzerine konuşmaktansa, Irak’ın toprak bütünlüğü konusunu ön plana çıkaran açıklamalar yapmaktaydılar.³² Bütün bu bölgesel itirazlara rağmen Irak işgalinden sonra da ABD’nin Kuzey Irak politikasının özünde pek değişme olmadığı görülmüştür. Esas itibariyle ABD’nin bağımsız Kürdistan için en büyük çekincesi Türkiye’dir.³³ ABD desteği ile Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulup, bunun meşrulaştırılması istenmiştir. Bu aynı zamanda bir koz olup, ABD bunu Irak, İran, Suriye ve Türkiye’ye karşı elinde bulundurmaktadır. Bu ülkelerin ABD politikalarına aykırı hareket etmeleri halinde bu kartın ortaya sürülebileceği mesajı verilmiştir.³⁴

²⁹ Semin, **a.g.m.**, s.s. 182-183.

³⁰ Onur Gökçe, ‘‘Irak Türk’leri (I)’’, **Ulusal Strateji Dergisi**, Sayı 32, Şubat, 2003, s. 67.

³¹ Erhan Başyurt, **KABAL (Dünya İmparatorluğu Peşindeki Seçkinler)**, İstanbul, Kara Kutlu Yayınevi, 2005, s. 138.

³² Mazin Hasan-Soran Şükür, ‘‘Kerkük Kerkük’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.4/sayı 47, Mart, 2004, s. 24

³³ Kahraman, **a.g.e.**, s. 170.

³⁴ Tayyar Arı, **2000’li Yıllarda Basra Körfezinde Güç Dengesi**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999, s.s. 53-302.

Bununla birlikte Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, Kuzey Irak'ta yeni bir devlet oluşumunun engellenmesi ve Türkmenlerin mal ve can güvenliği ile birlikte bütün kültürel ve etnik hakların korunması şeklinde özetlenebilecek olan Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını her Türk hükümeti açıklıkla ortaya koymuştur. Kuzey Irak'ta Türkiye'nin güvenliğini tehdit edebilecek herhangi bir oluşumun savaş nedeni sayılacağına da altı defalarca çizilmiştir.³⁵

Bağımsız devlet senaryosu geçici olarak bir tarafa konulacak olursa, Kürtlerin Irak'ta federalizm amaçları gerçekleşmiştir. Ancak federal bölenin fiziksel sınırlarının kesin çizgilerle belirlenmesi ve Kerkük'ün bu sınırlar içine dahil edilmesi, Kürtlerin önünde bulunan en yakın hedef olarak görünmektedir. Uluslararası konjoktür, Iraklı Kürtlerin tam bağımsızlığı önünde birincil engel, petrol zengini olan Kerkük'ün Bağdat'ın egemenliğinde kalması gelmektedir. Iraklı Kürtlerin, Kerkük'ü Kürt bölgesine katması durumunda fiilen tam bağımsız bir devlet gibi hareket etmeye başlayacaklarını, bağımsızlığın resmîyet kazanması için ise uygun uluslararası konjoktürü beklemeye koyulacaklarını tahmin etmek zor değildir.³⁶

Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra, bölgedeki varlığı ve etkisinin sınırlandırılması, ABD'nin PKK konusundaki ihmali, genel olarak da Iraklı Kürtler ile ABD arasındaki iyi ilişki, Iraklı Kürtlerin Kuzey Irak'taki hakimiyet alanlarını genişletmesi ve göreceli olarak daha güçlü ve merkezileştirilmiş bir Irak'ın oluşmasının gerilemesi ihtimali Ankara'nın endişelerini artıran gelişmelerdendir.³⁷ Toprak bütünlüğünün korunması konusunda en açık tavrı Türkiye ortaya koymuştur. Bağımsız Kürt devletinin kendi açısından getireceği güvenlik sorunlarından çekinmiştir ve politikasındaki değişikliklere rağmen hala çekinmektedir³⁸

Türkiye'nin veya Bağdat'ın bölgedeki güç boşluğunu dolduramamış olması yalnızca bölge devletlerini değil bölge dışı, küresel güçleri de bölgeye

³⁵ Cemalettin Taşkıran, "Türkiye ve ABD'nin Irak ve Ortadoğu Politikaları", Ocak, 2004, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=63>, (Erişim Tarihi: 21.09.2013.)

³⁶ Keser, a.g.e., s. 349.

³⁷ "Irak Türkmenleri", 10 Temmuz 2005,

<http://www.turksam.org/tr/a418.html>, (Erişim Tarihi 23 Mart 2013.)

³⁸ Veysel Ayhan, "Amerikan İşgali Sonrası Irak: İstikrarsızlık Dönemi", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2982>, (Erişim Tarihi 23 Mart 2013.)

çekmiştir. Bu durum da Türkiye'nin bölgedeki etkisini kırarak süreci Türkiye'nin kontrol edemeyeceği bir noktaya taşımıştır. Türkiye her olası durumda Kuzey Irak'ı yakından takip etmek durumunda kalmıştır.³⁹

Öte yandan 1990'ların başından itibaren Türkiye'nin başına bela olmuş olan PKK nedeniyle Türkiye'nin uzun yıllardır mesafeli yaklaştığı Irak'ın kuzey bölgesinin, ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra bu ülkenin en istikrarlı bölgesi haline geldiği söylenebilir. Gerçekleşen Irak işgaliyle Saddam baskısından kurtulan ve ABD'nin desteğini arkasına alan Iraklı Kürtler, 'Irak Kürdistan Özerk Yönetimi' adıyla anılmaya başlayan bir devlet altyapısına kavuşmuşlardır.⁴⁰ Kuzey Irak'ta, Kürt Bölgesel Yönetimi kurulana kadar, Türkiye için "Kuzey Irak", PKK ile eş anlamlı olarak düşünülmüştür. Fakat Kürt Yönetimi kurulduktan sonra Kuzey Irak sadece bir güvenlik sorunu olmaktan öte bağımsız bir Kürt Devleti ihtimaliyle birlikte bir dış tehdit olarak algılanmıştır. Yani işgali takip eden yıllarda Türkiye'nin stratejik önceliği; Kuzey Irak'ta olası bir Kürt devletinin kurulması ve bu durumla ilişkili Kerkük'ün statüsü meselesi haline gelmiştir.⁴¹

Bu dönemde ABD, federal Irak'ı desteklemekteydi ve bu politikası halen devam etmektedir. Bu durum Ankara'nın tavrında önemli bir değişiklik yapmamıştır. Çünkü bağımsız bir Kürt devleti Türkiye'nin en son isteyeceği bir durumdur. Kerkük'ün bunun içinde yer alması Türkiye için daha ciddi bir problem demektir. Kuzey Irak bağlamında Türkiye'nin iç ve dış politikasını ilgilendiren PKK, sadece dış politikasını ilgilendiren ise Kerkük'tür.⁴²

³⁹ Sedat Laçiner, "Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği", **Irak Krizi (2002-2003)**, der. Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serhat Erkmen, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s.s. 243-244.

⁴⁰ Mehmet Öztürk, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış", **Akademik Bakış Dergisi-Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi**, Sayı 19, Ocak-Şubat-Mart, 2010, <http://www.akademikbakis.org/19/13.htm>, (Erişim Tarihi; 17 Ekim 2013.)

⁴¹ Serkan Oral, **Kuzey Irak Kapanı**, İstanbul, Karakutu Yayınları, Aralık, 2007, s. 77.

⁴² Öztürk, a.g.m., www.akademikbakis.org/19/13.htm

Konuya ilişkin olarak yapılan çalışmalarda ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi Kuzey Irak, Türkiye'nin güvenliğini şu açılardan etkilemektedir;

- a- **Terör:** PKK, Irak'ın kuzeyinde yıllardır konuşlanmaktadır. Kandil dağlarında ve Türkiye'nin sınırı boyunca faaliyet gösteren PKK bütün lojistik ve askeri taktik planlamalarını bu bölgede gerçekleştirmektedir. PKK geri çekilmeye başladığı zaman Irak'ın kuzeyinde tekrar toparlanma fırsatı bulmuştur. Kuzey Irak, İran-Türkiye-Irak ve Suriye ülkelerinin kesişim noktasıdır. Jeopolitik bütünlük açısından bakıldığında bölgenin güvenli olması Türkiye'nin varlığına/hayati çıkarlarına dönük bir gerekliliktir.
- b- **Irak'ın bölünmesi/Kürt Devleti:** Irak'ta ABD işgali sonrası meydana gelen gelişmeler ile federalizm gerçekleşmiştir. Coğrafi konum, güvenlik ve siyasi gelişmeler nedeniyle Kuzey Irak'ta Habur Gümrük Kapısının kontrolünü elinde bulunduran KDP, bu pozisyonunu zamanla ekonomik, politik, diplomatik bir avantaja dönüştürmüştür. Irak'ın bölünmesi ve Kürt devleti söylemleri Türkiye'nin dış politika anlayışını şekillendiren konulardan biridir.
- c- **Enerji Politikaları:** Kuzey Irak enerji yönünden (petrol-doğal gaz) zengin bir bölgedir. Zengin enerji kaynaklarının nakli için hazırda bulunan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı ve yapılması planlanan yeni hatlarla bölgenin parasal ve stratejik değerinin artırılması düşünülmektedir. Buna ek olarak Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattının güvenliği açısından Kuzey Irak'ın önemi bir kat daha artmaktadır.
- d- **Türkmen varlığı:** Kuzey Irak bölgesinde azımsanmayacak kadar Türk nüfusu vardır. Bu durum Türkiye'nin bölgeye kayıtsız kalmasını engellemektedir. Tarihi ve beşeri bağlantı ile de Türkiye'nin Türkmen sorunlarıyla ilgilenmesi bir dış politika anlayışı olarak benimsenmiştir.
- e- **Türk-Amerika ilişkilerine etkisi:** Kuzey Irak konusu, Türkiye'nin güvenliğini Türkiye-Amerikan ilişkileri ekseninde de etkilemektedir. ABD'nin bölgedeki varlığı ve planları Türkiye'nin hareket alanını azaltmaktadır. Kimilerine göre ABD'nin bölgede milli hassasiyetlere sahip

Türkiye gibi bir müttefik yerine, Kuzey Irak'ı tercih edebilme ihtimali Türkiye'nin güvenliğini ciddi olarak tehdit etmektedir.⁴³

Öte yandan bu dönemde izlenen dış politika pek çok açıdan eleştirilmekteydi. Özetle söylemek gerekirse, ABD, Irak işgalinden sonra Irak ekonomisinin merkezini Kuzey Irak'a kaydırmayı planlamaktaydı. Bu planın gerçekleşmesi durumunda Kuzey Irak ekonomik açıdan öncelikli bir yer olacaktı. Ekonomik açıdan güçlü bir Kuzey Irak, Irak üzerindeki etkisini arttıracaktı.⁴⁴ Böyle bir durumda Türkiye Kuzey Irak'ın kendi hinterlandı haline gelmesini istiyorsa ekonomik bağlarını kuvvetlendirmesi gerekliydi.⁴⁵ Kuzey Irak, Irak Savaşı'ndan sonra Türk işadamları için önemli bir yatırım alanı olmuştu. Kuzey Irak'ta siyasi alanda olduğu kadar ekonomik alanda da değişim yaşanmakta olup,⁴⁶ ekonomik ilişkilerin zamanla daha güçlü siyasi ilişkilere neden olacağı ileri sürülebilirdi.⁴⁷

Benzeri eleştiriler Türkiye'nin Kerkük konusundaki tavrı ile ilgili olarak da dile getirilmekteydi. Örnek vermek gerekirse, Türkiye, Kerkük'te bir referandumun yapılmasına karşı çıkmaktadır. Kerkük Referandumu konusunun kısır bir döngüye dönüştüğü söylenebilir. 2004 yılının Mart ayında kabul edilen geçici Irak Anayasası ile başlayan Kerkük Referandumu süreci gerçekleştirilememiş ve şehrin statüsü sorunu çözülememiştir.⁴⁸ Mart 2004'te ortaya çıkan geçici anayasa ya da Geçici Yönetim Yasası'na, genellikle Kürtlerin lehine olduğu düşüncesi hakim olmuş ve Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra KYB ve KDP, Kürt Bölgesel Hükümetinin dışında kalan ve Kürt nüfusunun yaşadığı Kerkük ve Musul'u da içeren Tamim eyaletinin fiili hakimiyetini ele geçirmiş oldular.⁴⁹ Geçici Anayasa 9 Mart 2004 tarihinde onaylanmıştır.⁵⁰ Irak Anayasası 117/1 md: "Yürürlüğe girdikten sonra bu

⁴³ Kekevi-Kılıçoğlu, **a.g.m.**, s.s. 80-81.

⁴⁴ Kemal Kirişçi-Gareth M. Winrow, **Kürt Sorunu (Kökene ve Gelişimi)**, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 165.

⁴⁵ Laçiner, **a.g.m.**, s. 244.

⁴⁶ İbrahim Doğan, "İki Saatte Amerika", 19 Aralık 2005, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12983-34-iki-saatte-amerika.html>, (Erişim Tarihi: 22 Eylül 2013.)

⁴⁷ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 331.

⁴⁸ İnci Muratlı, "Irak'ta Kısır Döngü: Kerkük Referandumu", **Stratejik Analiz**, Haziran, 2009, <http://incimuratli.blogspot.com/2009/06/irakta-ksr-dongu-kerkuk-referandumu.html>, (Erişim Tarihi 26 Eylül 2013.)

⁴⁹ "Irak Türkmenleri", www.turksam.org/tr/a418.html, (Erişim Tarihi 28 Eylül 2013.)

⁵⁰ Semir, **a.g.m.**, s.s. 67-68.

anayasa, Kürdistan Bölgesini ve mevcut organlarını federal bir bölge olarak kabul eder.”⁵¹ Federal bir Irak’ın şekillendiği ve bu bağlamda Kürt Özerk Bölgesi’nin tanındığı ve bölge hükümetlerine çeşitli sorumlulukların verildiği Anayasal çerçeve göz önüne alındığında Kürt Özerk Bölgesi ile diyalog kanallarının açık tutulmasının yararlı olmaktan öte diplomatik teamüller açısından da hukuki bir zemine oturtulabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır.⁵²

Türkiye’nin politikalarına yönelik eleştiriler bunlarla sınırlı değildi. Örneğin Habur Sınır Kapısı konusunda izlenen politikalar da eleştiriliyordu. Örneğin bir yazar şunları vurgulamaktaydı: “Kimi düşüncelere göre Habur Sınır Kapısı’nın kapatılması fikri de yanlış bir seçenek. Irak’taki Kürt Federe Devleti’ni imha değil inşa mantığı içinde olmalıyız düşüncesi toplumun bazı kesimlerince dile getirilirken, Türkiye’nin bir kısmı da imha edilmesi gerektiğini düşünüyor. Türkiye’nin Kuzey Irak politikasında nasıl bir duruş ortaya koyabilir konusunda, Kürdistan ile ilişkilerinin kardeş ve dost iki halkın iş birliği yerine PKK’ye endekslenmesinin yanlış olduğu ve Türkiye’yi doğru bir yere götürmeyeceği söylenmektedir.”⁵³

Öte yandan Kuzey Irak’taki Kürt Devleti oluşumu hızla yol alıyordu. ABD işgalinin hemen ardından 2005 yılında kabul edilen Irak Anayasası’na kadar geçen süreçte Kuzey Irak meselesi, küresel ve bölgesel güçlerin dahil olduğu uluslararası bir sorun haline gelmiş; Irak Kürtleri Irak Anayasası ile birlikte yerel aşiret gücünden federal yapıyı bir anayasal otoriteye dönüşmüş ve bölgedeki bu otorite, egemenliğini uluslar arası alanda da kabul ettirmeye çalışmaktaydı.⁵⁴

Bu arada ABD, Irak ve Türkiye arasındaki dengeyi Irak’ın kuzeyine kaydırmayı öncelikli çıkarlarına uygun bulmuş; Kuzey Iraklı Kürtlerin, ABD için önemi 2005 seçimleri ile daha da artmıştı.⁵⁵ İşgalle birlikte en büyük kazanımları da Kürtler elde etmişti. Bu kazanımlardan ilki, işgal öncesi koruma altına alınan Kürt bölgesinin, 2005 Anayasasıyla ‘Kürdistan Bölgesel Yönetimi’ (KYB) adıyla Erbil merkezli ayrı bir yasama, yürütme ve ordusu olan bir yönetim haline getirilmesiydi.

⁵¹ Keser, a.g.e., s. 34.

⁵² Oral, a.g.e., s.s. 76-77.

⁵³ Altan Tan, **Değişen Ortadoğu’da Kürtler**, Çıra Yayınları, İstanbul, Temmuz, s.s. 219- 311.

⁵⁴ Keser, a.g.e., s. 319.

⁵⁵ BÜSAM, a.g.e., s. 9.

Diğer bir kazanım ise, Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanının Kürt olmasının sağlanmasıydı. Kürtlerin Irak'taki etkinliğinin artmasına yol açan bu kazanım, Kürt kazanımlarının korunması ve olası taleplerin daha rahat karşılanmasına zemin hazırlama çabası olarak yorumlanmaktaydı.⁵⁶

30 Ocak 2005 tarihinde yapılan seçimlerin sonucunun sadece Irak'ın değil tüm bölgenin kaderini etkilemesi söz konusuydu. Çünkü bu seçimler toprak bütünlüğüne sahip Irak'ın devam edip etmeyeceği bakımından önemliydi ve bu Türkiye için endişe vericiydi. Öyle ki seçimler öncesi Washington-Bağdat-Ankara trafiğinin hızlanması dikkat çekiciydi.⁵⁷ 2005 seçimleri, Irak'taki radikal ve laik gruplar arasındaki dengeyi bozmuş, Kürtlerin Irak'ın siyasi yapılandırılmasındaki önemini arttırmıştır. Irak'taki bu yeni siyasi dengeler, Irak'ın kuzeyindeki Kürtler lehinde gelişmeye başlamış; bu bağlamda yeni anayasa ile birlikte Irak'ın devlet yapısı belirgin bir şekilde federe sisteme dönüştürülmüştür. Oluşan federal yapıda demografik üstünlüklerinin yanı sıra siyasi alanda da güçlenen Kürtler önemli bir denge unsuruna dönüşmüştür. Irak'ın kuzeyinde yaşayan Kürtler, ABD'nin güçlü desteğinin yanı sıra ülke siyasetinin belirlenmesinde de aktif rol oynamaya başlamışlardır.⁵⁸

Gelişmeleri olabildiğince kendi lehlerine çevirmek isteyen Kürt grupları aralarındaki bütün sorunları hızla çözme yönünde hareket etmeye başladılar. Ocak 2005 yılında KDP ve KYB arasında yapılan anlaşmalar doğrultusunda iki ayrı idarenin birleşmesi kararı alındı. Kuzey Irak bölgesindeki iki idareli yönetimin birleşmesi Kürtlerin çıkarlarının korunması doğrultusunda aldığı önemli bir karar olmuştur.⁵⁹ Irak Parlamento'sunda 2005 yılı aralık ayı seçimlerinde Mesud Barzani'nin KDP'si ve Celal Talabani'nin KYB'si birleşerek girmişlerdir.⁶⁰ Irak'ta 30 Ocak 2005 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda, Şiiler ve Kürtler yönetimi ele geçirmişler ve Kürtler seçimden en karlı çıkan taraf olmayı başarmışlardır.

⁵⁶ Erol Kurubaş, "ABD sonrası Iraklı Kürtlerin Tercihi: Hayalleri mi, Gerçekler mi?", 23 Aralık 2011,

<http://www.ankarstrateji.org/yazar/prof-dr-erol-kurubas/abd-sonrasi-irakli-kurtlerin-tercihi-hayaller-mi-gercekler-mi/>, (Erişim Tarihi 25 Eylül 2013.)

⁵⁷ Semin, **a.g.m.**, s.s. 79-80.

⁵⁸ BÜSAM, **a.g.e.**, s. 9.

⁵⁹ Semin, **a.g.m.**, s.s. 76-77.

⁶⁰ BÜSAM, **a.g.e.**, s. 2.

Seçimlerin sonucunda Mesud Barzani Kürt Özerk Bölgesi'nin başkanı olurken, Celal Talabani ise Irak cumhurbaşkanlığı⁶¹ koltuğuna oturmuştur. Seçimlerde sonucu en fazla merak edilen konu ise Kerkük bölgesi olmuştur. Saddam döneminde sürgün edilenlerin evlerine dönebileceklerinin açıklaması üzerine Kerkük'e geri dönüş başlatılmıştı.⁶²

Geçici Anayasa'nın 9 Mart 2004 tarihinde onaylanması⁶³ ile Ocak 2005 seçimlerinin ardından kalıcı Anayasa hazırlanarak referanduma sunulmuştur. Anayasa, Irak'ın federal bir devlet olduğunu ve belirli koşullar altında vilayetlerin aralarında birlik kurarak bölge oluşturabileceğini hükme bağlamıştır; ancak Kürt Federe Bölgesi, bu hükümlere göre değil, doğrudan Anayasa'nın ilgili maddesine oluşturulmuştur.⁶⁴ Ekim 2005 tarihinde yazılan Irak anayasası referandum ile kabul edilmiştir. Kalıcı anayasanın kabul edilmesiyle birlikte Kuzey Irak ülke genelinde federal olarak yönetilen tek bölge haline gelmiştir. Bu anayasa ile birlikte Kuzey Irak, ülkenin toplam petrol gelirlerinin üzerinden %17 dolaylarında bir bütçe sağlamıştır. ABD'nin bölge üzerinde etkisini kaybetmemek ve Irak anayasasınının 40. Maddesini uygulamak için yapılması planlanan referandum ile Kerkük'ü Kürt bölgesine katmaya çalışması Kürtlerin bağımsızlık hayallerini kolaylaştırdı.⁶⁵

Bu arada Kürdistan Demokratik Partisi Dış İlişkiler Sorumlusu Safin Dizayi Türkiye'den, düzenlenecek bir ziyaretin bağımsız Kürt devletinin tanınması anlamına gelmeyeceğini ve kendilerinin böyle bir talebi olmadığını ifade ederek Ankara'nın endişelerini ortadan kaldırmaya çalıştı. Kürt Özerk Bölgesi Dış İlişkiler Bürosu Müdürü Falah Bakır da bölgesel hükümet ve Kürt siyasi partilerinin PKK'ye

⁶¹ 7 Nisan 2005 tarihinde Celal Talabani, Irak'ın ilk Kürt Devlet Başkanı olarak göreve başlamıştır. Kurulan 37 kişilik yeni kabinede ise Kürtler, Dışişleri Bakanlığı (Hoşyar Zebari) dahil dokuz bakanlık elde etmişlerdi.(bkz. Keser, ...ORTADOĞU, Sayfa 342.) Bu seçim sonuçlarını iyi değerlendirip, Kürtlerin elde ettiği imkanları görebilecek bir Türkiye'nin, aşığılama, küçük görme, adam yerine koymama gibi yaklaşımlara dayalı Kuzey Irak politikasını artık yeniden gözden geçirmek zorundadır. Aşiret lideri olarak görülen Talabani bugün Irak cumhurbaşkanı, Barzani ise bölge başkanıdır ve devlet başkanı statüsünde Washington ve Avrupa başkentlerinde ağırlandırmaktadır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı, daha önce görüşebileceğini ifade etmesine rağmen " Kabile reisi ile görüşmem" diyerek bu aşığılayıcı tavırların ve Kürtlerin bir kabile gözüyle görmenin dış politkada kimseye bir yararı olmadığını bilinmesi gerekmektedir. (Bkz. Erdoğan, a.g.e., s.s. 2002-2003.)

⁶² Turan Silleli, **Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 217.

⁶³ Semin, **a.g.m.**, s.s. 67-68.

⁶⁴ Keser, **a.g.e.**, s. 343.

⁶⁵ Semin, **a.g.m.**, s.s. 67-75.

destek vermediği açıklamasında bulundu. Sorunların diyalog yoluyla çözümüne ilişkin bir adım da, Irak Devlet Başkanı Celal Talabani ve Başbakan Erdoğan görüşmesinde atılmıştı. Arap Ligi Zirvesi için Riyad'a giden Başbakan Erdoğan burada görüştüğü Talabani'den tapu sicil kayıtlarını incelemek üzere Kerkük'e bir Türk heyeti gönderilmesi teklifinde bulundu. Irak Devlet Başkanı Talabani ile diyalog kurulması anlamında atılan bu olumlu adıma karşılık Kürt Özerk Bölgesi Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'den gelen açıklamalar ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmaya devam etti. Barzani "Türkiye Kerkük'e müdahale ederse kendilerinin de Diyarbakır'a ve diğer güneydoğu kentlerine müdahale edeceklerini" söylemiş; buna cevaben Dışişleri Abdullah Gül "göreceksiniz cevabımızı" şeklinde üstü kapalı ve tehditkar bir şekilde karşılık vermişti.⁶⁶

Bu gerginlik Türk Silahlı Kuvvetleri'nin açıklamalarıyla da tırmanacaktı. Örneğin genel kurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt 2007 yılının Nisan ayında düzenlediği basın toplantısında Kürt liderlerin PKK'ye tam destek vermeye devam ettiği bir ortamda görüş birliğine nasıl varılabileceğini sorgulayan açıklamalarda bulundu. Kuzey Irak'taki iki Kürt grubun PKK'ye tam destek verdiğini ve Irak-Türk hududunda Irak tarafının PKK'ye teslim edildiğini belirten Büyükanıt, Kürt yöneticilerin kullandıkları ifadelerin ve PKK'yi siyasi bir konu olarak değerlendirmelerinin de ciddi görüş ayrılığına neden olduğunu vurguladı. Dışişleri Bakanı Gül, Büyükanıt'ın PKK'ye destek verdiği gerekçesiyle Iraklı Kürt liderlerle görüşmeyeceği yolundaki yaklaşımını, "diplomatik konularla askeri konular arasındaki farklar" çerçevesinde değerlendirmesine rağmen, Ankara'nın endişelerinin arttığı gözlemlene biliyordu.⁶⁷

2005 yılında Türkiye ile Irak'ın kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin ilişkileri değerlendirildiğinde, üç temel sorunun üzerinde durmak gerekir.

- **PKK Sorunu:** ABD'nin Irak'ta ve Ortadoğu'da müttefiki haline gelen Kürt yönetimi Irak'ta etkinliğini artırmıştır. PKK'nin bu bölgede barınması durumunda, Irak Türkiye için komşudan çok bir tehdit merkezi haline gelmiş

⁶⁶ Ayman, a.g.e., s.s. 25-45.

⁶⁷ Ayman, a.g.e., s.s. 45-55.

olacağı vurgulanmıştır. PKK'nin Kuzey Irak'ta barınması, Irak-Türkiye ilişkilerinde gerilime neden olacak bir olgu olarak Türkiye dış politikasına yansımıştır.

- **Türkmen Faktörü:** Türkmenler gerek Türkiye-Irak, gerek Türkiye-Kürt Yönetimi ilişkilerinde önemli bir faktördürlere ancak bu durum Irak'ın işgali ile değişmiştir. 1 Şubat 2005 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Irak'taki herkesin Türklerin akrabası olduğunu belirtmiştir. Irak'ta, genel olarak Türkmenlere yönelik politikalara bakıldığında ise, bu politikaların Irak-Türkiye ilişkileriyle bağlantılı olarak yürütüldüğü görülmektedir.
- **Kerkük Statüsü:** Kerkük zengin petrol kaynaklarına sahip bir şehirdir. Ekim 2005'te Kerkük'ün Kuzey Irak'a bağlanması için yoğun çaba sarf edilmiştir. Bu durumun gerçekleşmesi halinde Kuzey Irak'a ekonomik ve uluslararası düzeyde büyük bir kazanım sağlamış olacak. Bu yüzdendir ki Türkiye "Kerkük, Türkiye'nin kırmızı çizgisidir" söylemi, Türkiye ile Kürt yönetimi arasında ciddi gerilimlere neden olmuştur. Bu söyleme karşılık Kuzey Irak Kürt Yönetimi Başkanı Mesud Barzani bir demecinde: "Türkiye birkaç bin Türkmen'i savunmak için Kerkük'e müdahale ederse, biz de Türkiye'deki 30 milyon Kürdü savunuruz" demiştir. Dünyanın beşinci büyük petrol yataklarına sahip Kerkük, Kürtlerin bağımsızlık hayalinin bir parçası olmuştur. Bu yüzden Türkiye, Kuzey Irak ve Irak ile ilişkilerini geliştirirken Kerkük sorununa öncelik vermelidir.⁶⁸

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasından bakıldığında, Irak'ın toprak bütünlüğü, PKK ve Kerkük konularının 2003 yılından itibaren söz konusu olduğu ve Türkiye'nin beklentilerinin aksine bir gidişat yaşandığı görülmektedir.

Örneğin Kürt Özerk Yönetimi Başkanı Mesud Barzani federal sistem söylemi altında bağımsızlık yolunda adımlar atmaktaydı. Ayrıca, Kerkük'ün Kürtleştirilmesi ve referandum yapılması yönündeki baskıcı politikalar Türkiye'nin bölgesel güç imajını zedelemekle kalmamış, Kuzey Irak'ta PKK'ye sağlanan manevra alanıyla birlikte güvenlik tehdidini artırmıştı. ABD'nin Kürt Özerk

⁶⁸ Semin, a.g.m., s.s. 183-187.

Bölgesi'ne ilgi göstermesi, Türkiye'nin 1991 Körfez Harekatı sonrası 36. Paralelin kuzeyinde oluşturulan bölgeye yaptığı katkıların olumsuz sonuçlarıyla bir kez daha yüzleşmesine neden olmaktadır. Yeni stratejide belirtilen Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, petrol gelirlerinin tüm Iraklılar tarafından paylaşılmasını sağlayacak bir petrol kanununun çıkarılması ve Anayasa'nın tadil edilmesi Türkiye'nin önem verdiği konular arasındaydı; ancak gelişmeler bu çerçeveye paralel olarak gerçekleşmiyordu. Sözü geçen stratejide bölgesel önlemler çerçevesinde Iraklıların PKK'ye karşı çabalarının arttırılmaları önerilmiş; buna karşılık Irak Anayasası'na göre 2007 yılında yapılması öngörülen Kerkük referandumuna ise atıfta bulunulmamıştı.⁶⁹

PKK'ye yönelik çabaların arttırılması unsuru olumlu karşılanırken, Ankara'nın konuyla ilgili somut adım beklentileri Türkiye-ABD ilişkilerindeki soru işaretlerinin giderilememesine neden olmuştur. Kerkük'e ilişkin değerlendirme yapılmaması bir anlamda, Irak Çalışma Grubu Raporu'nda da belirtilen Kerkük referandumunun şiddeti körükleyebileceği riskinin ABD Yönetimince göz ardı edildiğine işaret etmekte ve bu yaklaşım Türkiye'nin hassasiyetleriyle ters düşmekteydi. ABD yönetimi Irak Hükümeti'ni desteklemeleri için Suudi Arabistan, Ürdün ve diğer Körfez ülkelerine de çağrı yaparak "bizim başarısızlığımız sizin için de tehdit oluşturur" diyerek uyarıda bulunmuştu. ABD Yönetimi'nin Irak'ta başarısızlığın gündeme getireceği bölgesel felaket senaryoları Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice ve Senato Silahlı Hizmetler Komitesi'nde ifade veren Savunma Bakanı Robert Gates tarafından başarısızlığın sonuçlarını şu şekilde özetlemişlerdir:

- 1- **Irak Bölünür:** ABD'nin olası bir başarısızlığı durumunda ülkenin dağılabileceği ihtimaline Türkiye ile Iraklı Kürtler, İran ile Güney Irak'taki Şiiler ve Iraklı Sünniler ile bölgedeki Sünni devletler arasında dinamiklerin öngörülmesiyle varılmıştır;
- 2- **Kürtler Ayrılabilir:** Kürtlerin dağılmakta olan bir ülkenin parçası olmaktansa ayrılmayı seçecekleri, bu durumda Türkiye ile Iraklı Kürtler arasında soruna neden olacağı belirtilmiştir. Öte yandan da Savunma Bakanı

⁶⁹ Ayman, a.g.e., s.s. 11-14.

R.Gates ise, ABD'nin Irak'tan erken çekilmesi durumunda Türkiye'nin Irak'a müdahale edebileceğini söylemiştir;

- 3- **Sünni-Şii Çatışması:** Irak'taki mezhepler arası çatışmanın sadece Irak'ta sınırlı kalmayacağını ve bütün bölgeye yayılabileceğine dikkat çekilmiştir;
- 4- **Etnik Temizlik Olur:** Bölge ülkelerinin müdahale edebileceği ve Irak'ta çeşitli etnik gruplar arasında etnik temizliğin yaşanacağı uyarısında bulunulmuştur.⁷⁰

ABD, bölge ülkelerini bu söylemlerle tehdit ederken diğer yandan bölgedeki müttefiklere güvence olarak Patriot füze bataryalarının kurulacağı ve istihbarat paylaşımının artırılacağı gibi önlemler alınacağını söylemiştir. Bütün bu senaryolar Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının oluşturduğu endişelerin kısa bir özeti gibiydi.⁷¹

Bu gelişmeler karşısında 2006 Temmuz ayında Irak ve ABD'nin Ankara Büyükelçileri Dışişleri Bakanlığı'na çağırılarak somut adımlar atılmadığı takdirde Türkiye'nin Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon düzenleyeceğinin söylenmesi ve Kürt Özerk Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin operasyona karşı çıkan tehditkar açıklamaları gerginliği tırmandırmıştır. ABD ise, Türkiye'nin Kürt Özerk Bölgesi ile diyaloga geçmesini teklif etmiştir.⁷² Fakat Türkiye Kuzey Irak ile diyalog teklifine sıcak bakmıyordu.⁷³ Diyaloga yanaşmayan Türkiye Irak'a sert bir nota vermiş ve aşağıdaki hususları dile getirilmiştir:

- "PKK'nin Kuzey Irak'taki faaliyetlerinin sona erdirilmesi konusunda bir ilerleme kaydedilmemektedir ve bu duruma müsamaha gösterilmektedir.
- Irak'tan PKK'nin ortadan kaldırılmasını, elebaşlarının iadesini ve sınırın kontrol altına alınmasını istemektedir.

⁷⁰ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 14-24.

⁷¹ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 24-44.

⁷² Ayman, **a.g.e.**, s.s. 44-74.

⁷³ Türkiye, Kuzey Irak meselesinin bir siyaset malzemesi olarak kullanıldığı günlerde, İmam Hatip mezunu ve İslami/Milli Görüş geleneğinden Başbakan Recep Tayyip Erdoğan konuyla ilgili şu cümleleri sarfetmişti: "Ben bir kabile reisiyle görüşmem." Erdoğan'ın kastettiği Kuzey Irak Yönetiminin Başkanı Mesud Barzani idi. Emekli askerler de her fırsatta bunu dile getiriyor. Bir televizyon programında eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel: "Türkiye'de yetkililer Kürt liderleriyle görüşün deniyor. Kardeşim kiminle görüşeceğiz. Başında puşi, ayağında şalvar olan bir aşiret reisiyle mi?" diyebir üslup kullanıyor. Ve ekliyordu "Bu güçlü bir devlet geleneği olan bizlere yakışır mı?" (Bkz. Ali Bulaç, **Kürtler Nereye?**, Çıra Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2010, s.s. 196-208.)

- Irak topraklarından komşularına yönelik terör saldırılarına karşı mücadele etmiyor veya edemiyorsa, Türkiye, güvenliğini sağlamak ve kendini korumak konusunda uluslararası hukukun kendine sağladığı yasal çerçevede hareket etme hakkına sahiptir.⁷⁴,

Türkiye Irak'a uluslararası hukukun kendisine tanıdığı yasal çerçevede hareket etme ifadesiyle sınır ötesi operasyon seçeneğini elinde tuttuğunu, Kürt tarafına ise, Barzani'nin ismine veya demecine yer vermeyerek muhatap alınmadığını, dolaylı olarak da muhatap olarak tanımak için önce PKK'ye verilen desteğin kesilmesi gerektiği mesajını vermişti. Notanın bir diğer özelliği de bir nüshasının bilgilendirme amacıyla ABD'ye verilmiş olmasıydı. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül Washington'a verilen nota suretini "Irak'ın yönetimi sizdedir, sizi muhatap alıyoruz" anlamına geldiği şeklinde açıklamıştır.

Barzani'nin Türkiye'ye karşı sözleri ve PKK saldırıları Milli Güvenlik Kurulu toplantısında gündeme gelmiş ve alınacak önlemlerle ilgili olarak ekonomik, siyasi ve diğer yaklaşımlar şeklinde tanımlanan alanlara vurgu yapılmıştır. Siyasi alan düşünüldüğünde verilen nota bir ilk adım olarak değerlendirilebilecekken, Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren Türk şirketleri ve Habur Sınır Kapısı'ndan yapılan ticarete getirilebilecek sınırlamaların alınabilecek ekonomik tedbirler arasında adı geçtiği görülmektedir. PKK saldırılarının artış gösterdiği ve Kürt Özerk Bölgesi yetkilileri başta olmak üzere Iraklı yetkililerden iyi niyetinin beklendiği bir dönemde Irak Devlet Başkanı Celal Talabani ve KDP lideri Mesud Barzani PKK ile savaşmayacaklarını, Türkiye'nin operasyonunu kabul etmeyeceklerini belirterek sorunun barışçıl çözümü yönünde demeçler vermeye devam etmeleri gerginliğin derinleşmesine sebep oluyordu. Bu sırada Irak merkezi hükümetinde de bütünlük olmadığı ve kendi içinde bile terörizm konusunda uzlaşa sağlanmadığı gözlenmekteydi. Nitekim Ankara ile diyalog kurmak için adım atan KYB ve KDP'li yetkililerin olumsuz yanıt aldıkları, basında çıkan haberlerde görülmekteydi. Kısacası Seçim dönemine giren Türkiye'de Başbakan Erdoğan'ın söylemleri sertleşmişti. Böyle bir ortamda Irak Dışişleri Bakanı Zebari'nin PKK'nin Kuzey

⁷⁴ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 11-74.

Irak'taki faaliyetlerine ilişkin olarak Türkiye ile görüşmeye hazır olduklarını belirtmesinin Ankara nezdinde fazlaca etkili olmayacağı açıktı.⁷⁵

Bütün bu söylemlerin yanında ekonomik olarak olumlu bir gelişme yaşanmıştır. Türkiye'deki petrol şirketlerinin Kuzey Irak'taki ticaretleri Saddam Hüseyin döneminde başlamış; ancak Irak işgali ile belirsizlik ortamı oluşmuştu. 2006 yılının Şubat ayından sonra faaliyetler tekrar başladı. Kuzey Irak'ın Türkiye'nin ekonomisine çok önemli imkanlar sunabilecek olduğu anlaşılmaya başlandı.⁷⁶

2007 yılına doğru gelindiğinde Türkiye ile Kuzey Irak arasında 2003'ten 2007 yılına kadar yaşanan gelişmelere kısa bir özet olarak baktığımızda; 2007 yılının Türkiye'nin Kuzey Irak politikasındaki şekillenmesine nasıl öncelik verdiğini görebileceğiz. İngiliz-ABD işgal operasyonu 20 Mart 2003'te başlamıştı. Harekat sonrası dönemde, ABD güçleri, Kuzey Irak'ta Ankara ile yapılan hiçbir anlaşmaya bağlı kalmaksızın, çok belirgin bir KYB-KDP yanlısı politika izlemeye başlamıştı. 1992'den bu yana temelinin atılmaya çalışıldığı Kürdistan projesinin ayaklarından birisi bariz bir şekilde hissedilmişti. 28 Haziran 2004'e kadar olan süreçte, Irak'ın yeniden yapılandırma faaliyetleri çerçevesinde; 13 Temmuz 2003'te "Irak Geçici Yönetim Konseyi" (IGYK) oluşturulmuş, 3 Eylül 2003'te IGYK tarafından atama yoluyla "Irak Geçici Hükümeti" oluşturulmuştu. 15 Kasım 2003'te Koalisyon Geçici Otoritesi ile IGYK arasında, Irak'ta 18 vilayet esasına dayalı idari federatif yapıyı öngören "Politik Süreç Anlaşması" imzalanmıştı.⁷⁷

8 Mart 2004'te politik süreç anlaşması esaslarını ihtiva eden ve IGYK tarafından, geçiş döneminde yönetim esaslarını belirleyen Geçici Anayasa konumundaki "Irak Devleti Geçici Yönetim Yasası" (IDGYY) oybirliğiyle kabul görmüş, bu yasa 28 Haziran 2004'te yürürlüğe girmiştir. 1 Haziran 2004'te başkan ve ilk yardımcılardan oluşan Irak devlet başkanlığı ile 33 bakandan oluşan hükümet teşkilatı atama yoluyla ilan edilmiş, daha önce oluşturulan Irak Geçici Hükümeti

⁷⁵ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 66-80.

⁷⁶ Necdet Pamir, "Irak: Hem Gözden, Hem de Gönülden Irak mı?", **Stratejik Analiz Dergisi**, sayı 71, Mart, 2006, s.s. 63-66.

⁷⁷ Zülfü Dağdeviren, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası: Devlet-Hükümet İlişkileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül, 2007, s.s. 88-94.

kendini feshetmiş ve 28 Haziran 2004'te egemenlik ve yönetim Iraklılara teslim edilmişti. Irak hareketından sonra Kerkük'e Kürt vali atanmış, 22 Aralık 2004 günü 1.7 milyon Iraklı Kürt, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti oluşturulmasına yönelik halk oylaması yapılması taleplerini içeren bir dilekçe imzalanmış ve bu dilekçe BM'lere iletilmişti. Bu dilekçede Kürtler, etnik ve kültürel açıdan Araplardan farklı olduklarını söylemişler; BM ise, Kürtlerin bu talebinin not edildiğini bildirmişti.⁷⁸

30 Ocak 2005'te yapılan genel seçimler zamanında Kürt halkının bağımsız bir devlet isteyip istemediğine dair gayri resmi bir referandum düzenlenmişti. O dönemde yaşananlar, ABD desteğindeki Iraklı Kürt grupların, Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurma yönündeki hedefleri için uygun şartlar oluşturmuş gibi görünüyordu. Kürt gruplar, 30 Ocak 2005'te yapılan seçim sonuçlarına göre Kerkük'te %50'nin üstünde oy almış. Bu durum Türkiye'yi tedirgin etmişti. Kürtler Musul ve özellikle Kerkük bölgelerinde Kürt kimliğini sağlamlaştırmak yönünde sağlam adımlar atmışlardır. KDP lideri, bağımsız Kürdistan'ın kurulacağını ve Kerkük şehrinin de bunun bir parçası olacağını söylemekteydi. Seçim sonrasında etnik ve mezhebe dayalı federasyonların oluşturulması yönünde atılan adımlar Irak'ın toprak bütünlüğü hakkında endişeler yaratmaktaydı. Irak federal bir yapıya doğru giderken, Türkiye böyle bir federasyona sıcak bakmamaktaydı. Türkiye'nin endişe duyduğu Türkmenlerin yaşadıkları coğrafi alan bir kriter olarak sunulmuştu. Özellikle Kerkük ve Musul şehirleri Türkmen eyaleti içerisinde tutulmalı, petrol gelirleri ülkenin bütününün refahına harcanmak kaydı ile merkezin elinde bırakılmıyordu.⁷⁹

Türkiye'nin diğer bir endişesi Kürt liderlerin Irak, İran, Suriye ve Türkiye'de kuracakları bağımsız devletleri birleştirerek bağımsız büyük Kürdistan kurmaları ihtimaliydi. Olumsuz siyasi gidişata rağmen Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi İstatistiklerine göre, 2004, 2005 ve 2006 yılları itibarıyla Irak Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ilk 10 ülke arasına yer girmişti. Ekonomik ve diplomatik çerçevede düşünüldüğünde Irak gibi sorunlu ve komşu ülkelerin işbirliğinin büyük

⁷⁸ Dağdeviren, **a.g.m.**, s.s. 88-90.

⁷⁹ Dağdeviren, **a.g.m.**, s.s. 90-94.

önem taşıdığı bir coğrafyada karşılıklı ekonomik, siyasi ambargo denemelerinin her iki taraf için de, farklı derecelerde de, olsa yıpratıcı sonuçlar doğurması muhtemeldi.⁸⁰

Fakat 2007 yılına gelindiğinde Irak'ın kuzeyinde Türkiye lehine daha dengeli bir tablo ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸¹ ABD yönetimi "Irak'ta Yeni Yol" adını verdiği yeni Irak stratejisini 10 Ocak 2007 tarihinde açıkladı. Bu stratejide öncelik Bağdat'ta güvenliğin sağlanmasına verilecek ve operasyonlarda mezhepsel ve etnik ayrımlar gözetilmeyecekti. ABD, Başbakan Maliki'den bu yönde taahhüt alındığını ifade etmekteydi.⁸²

Öte yandan 2007 yılının Ocak ayında belli başlı bazı çevreler Türkiye'nin Kuzey Irak'a müdahale etmesi için kuvvetli bir hava estiriyorlardı ve hükümet çevreleri "gelişmelere ilgisiz kalınamayacağını", ana muhalefet "askeri müdahale için gerekli desteği vermeye hazır olduğunu" açıklıyordu.⁸³ Türkiye, sınırları içerisindeki Kürt sorunu ile ilgili karar vermeye çalışırken İran da Mayıs 2007'de "Sınır ötesi harekatı desteklemiyoruz, meseleyi işbirliği ve diyalog ile çözün" anlamına gelen açıklamalar yapmıştı.⁸⁴ 2007 Yılında Türkiye'nin Kuzey Irak'a girip giremeyeceği konusunun, zahiren içine girilen 22 Temmuz genel milletvekili seçim süreciyle yakından ilişkisi olduğu söylenebilir: PKK faktörü olsun olmasın, Türkiye ve diğer bölge ülkeleri bir şekilde olaya müdahil olmuş olmalıydılar ki, iç siyaset bağlamında ortaya çıkan tartışma bu süreci biraz daha hızlandırmış oldu. Nitekim, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Ortadoğu'da Türkiye'ye rağmen bazı projeleri hayata geçirmeye çalışanların başarılı olamayacağını" söylüyor ve şunları ekliyordu: "Buna stratejik ortağımız Amerika da dahildir." Erdoğan, iddiasını desteklemek üzere Kuzey Irak'ı örnek gösteriyordu. Erdoğan'a göre Türkiye sürekli kenarda tutulmak istenmişti; oysa Ortadoğu'da yeni bir düzenleme yapılacaksa bunun Türkiye olmadan mümkün olamayacağı açıktı.⁸⁵

⁸⁰ Ayman, **a.g.e.**, s. 21.

⁸¹ BÜSAM, **a.g.e.**, s. 12.

⁸² Ayman, **a.g.e.**, s.s. 7-8.

⁸³ Ali Bulaç, Kürtler Nereye?, Çıra Yayınları, İstanbul, Mayıs, 2010, Sayfa 189.

⁸⁴ BÜSAM, **a.g.e.**, s. 24.

⁸⁵ Bulaç, **a.g.e.**, s.s. 173-214.

Aynı yıl Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Abdullah Gül, Washington'da katıldığı bir toplantıda "Yol Ayrımındaki Türk Politikası" başlıklı konuşmasında: "Biz o bölgeyi yüzyıllarca yönettik. Doğal bağlarımız var. Aynı zamanda bugünkü realiteleri de tanıyoruz. Irak, Iraklılara aittir. Biz 1926'da Musul'u verirken tek bir Irak'a verdik. Karşımızda tek bir Irak görmek istiyoruz" diyordu. Gül'ün konuşması Başbakan Erdoğan'ın konuşması gibiydi; çünkü konuşmada "derin bir rahatsızlık" dile getiriliyordu. Öte yandan Amerika da kendi doğrularında ısrarcı görünüyordu. Yani Türkiye'nin yaptığı açıklamalar bir anlam ifade etmiyordu. Örneğin Abdullah Gül'ün, söz konusu konuşmayı yaptığı gün, ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Dainel Fried, gayet açık bir dille "Türkiye sınır ötesi bir hareket yapmayı planlıyorsa, bunun sonuçlarını, hesabını, sorumluluğunu iyi düşünmesi gerekir" demişti ve bu sözler herkesçe tehdit olarak algılanmıştı.⁸⁶

Bu arada Talabani, 1 Şubat 2007 tarihinde verdiği bir demeçte Türkiye'nin bağımsız Kürdistan konusundaki endişelerine değinerek şöyle diyecekti: "*Irak'ın diktatörlükten kurtulmasından sonra Türkiye'de belli bir endişe gözlemlenmekteydi. Türkler, diktatörlük devrilir devrilmez Irak'ta Kürtlerin bağımsızlık ilan edeceğini düşünüyordu. Biz onlara güvence vermeye çalıştık. Biz dürüstüz, yaşanan gelişmeler de bizim size doğru söylediğimizi ortaya koydu. Gördüğünüz gibi ben şu an Bağdat'tayım ve Kürdistan Bölge Yönetimi de Irak yönetiminin çerçevesi içerisine geri döndü.*"⁸⁷

Bu dönemde Irak'ın geleceği üzerine yapılan uluslararası bir toplantı Türkiye'nin politikalarının şekillenmesi açısından önem taşımaktadır. 10 Mart 2007 tarihinde Bağdat'a düzenlenen toplantıya Irak'a komşu ülkeler, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi-ABD, İngiltere, Rusya, Çin, Fransa- BM, Arap Birliği, Körfez İşbirliği Konseyi ve İslam Konferansı Örgütü temsilcileri katılmışlardır. Irak Başbakanı Nuri El Maliki'nin dünya ve bölge ülkelerine belirli bir mezhebi destekleyerek, Irak'ın içişlerine müdahale etmekten kaçınmaları çağrısında bulunduğu toplantıda ABD'nin Irak Büyükelçisi Zalmay Halilzad da direnişçi gruplara silah sevkiyatının durmasını istemiş ve hiçbir ülkenin Irak'ın

⁸⁶ Bulaç, a.g.e., s.s 173-214.

⁸⁷ Semin, a.g.m., s. 188.

parçalanmasından fayda göremeyeceğini ifade etmişti. Burada söylenenlerden hem Irak hem de ABD Yönetimi'nin Irak'taki istikrarsızlıktan komşu ülkeleri sorumlu tuttuklarını söylemek mümkündür. Oysa Irak'taki sorun, tarafların komşu ülkelerle bağlantıları ve ilişkileri itibariyle başından beridir uluslararası bir boyut taşımaktaydı. Her şeye rağmen Türkiye açısından bakıldığında toplantıdan olumlu sonuçlar çıktığını söylemek mümkündür. Irak'ın komşularının ve ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğü, ulusal birliği ve bağımsızlığı gibi Ankara'nın Irak politikasını şekillendiren temel unsurlara verdikleri desteği toplantı sonrasında yayınlanan bildiriye teyit ettikleri görülmektedir. Dolayısıyla bu madde Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt oluşumunun egemen devlet olması yönündeki kaygıları açısından da olumlu düşünülebilir.⁸⁸

Konferansta “uzlaşma süreci içinde anayasal değişikliklerin yapılması gereği” üzerinde durulmuş; Irak Başbakanı Maliki terörle mücadele konusunun altını çizerek Irak'ta mezhepçiliğin kışkırtılmasına Irak ile herhangi bir grubun komşu bir ülkeye düşmanlık etmesine izin vermeyeceklerini” ifade etmişti. Burada Türkiye'nin bir bölgesel güç olarak siyasi oluşumları desteklediği ve inisiyatif alma çabasında olduğu gözlenmektedir. Bu konferanstan sonra Ankara'nın Kuzey Irak politikalarında yavaşça olsa bir değişim yaşanacağını işaretleri ortaya çıkmaya başlayacaktır. Fakat değişimin belirgin hale gelmesi için hala zamana ihtiyaç olduğu açıktı.⁸⁹

Öte yandan aynı dönemde TSK ise, Kuzey Irak'a ilişkin sıkıntısını “Irak'ta Mevcut Durum ve Alınması Gereken Önlemler” başlıklı TSK raporunda ortaya koymuş ve mevcut durumun devamında askeri çözümün bile imkansız kalabileceği vurgulanmıştır. Özellikle şu hususlara dikkat çekilmiştir.

- “Türkiye için, Irak'ın tamamı ve özellikle Kuzey Irak tam bir çözümsüzlüğe gitmektedir.
- Uluslararası hukuk kurallarıyla çözümlenecek bir durum söz konusuysen, gelişen süreç ile bu zeminden kaymaktadır.

⁸⁸ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 37-42.

⁸⁹ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 43-57.

- Yakın bir gelecekte Türkmenleri yok sayma planı diplomasi ile çözülemeyecek bir durumun ötesinde askeri çözümü de imkansız kılacak bir duruma gitmektedir.
- PKK'nin Irak'ın kuzeyindeki yerel güçlerle bütünleşme içinde olduğu ve büyümeye devam ederek varlığını sürdürmektedir.
- Irak'tan PKK'ye yüzde yüz lojistik destek sağlanmaktadır.
- PKK, Kuzey Irak'ta eğitiminin tamamını gerçekleştirmektedir.
- Ayrı bir düzenli ordu kurma çabasında olan KYB ve KDP gerçeğinin söz konusu olması.^{90,,}

Söz konusu TSK raporu, Orgeneral Büyükanıt'ın "operasyon fayda sağlar" cümlesini yenilemesi ve bazı planlar üzerinde çalıştığını belirtmesi Irak'a yönelik askeri seçeneğin masada durduğunu göstermekteydi. Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de sınır ötesi harekate karar verildiği takdirde uygulanacak askeri planların ayrıntılarıyla hazır olduğunu ve bu planlarla hükümetin mutabık kaldığını belirtiyordu. Ayrıca Dışişleri Bakanı Gül, sınır ötesi hareket için gerekirse 22 Temmuz seçimleri öncesinde de Meclisi toplayabileceklerini; ama bunun gerekemeyebileceğini ifade etmişti. Kürt Özerk Bölgesi Başkanı Mesud Barzani ise Türkiye'nin sınır ötesi operasyon yapması halinde Irak'tan ve bütün Kürdistan'dan çok güçlü bir karşılık göreceğini ve söz konusu operasyonun bölgede yıkıcı bir savaşı ateşleyeceğini söylemiştir.⁹¹

Türkiye, Temmuz 2007 tarihinde yapılan seçimlerin ardından dış politikasında birçok değişiklik ile karşı karşıya kalmıştır. Ortadoğu'nun genelinde ve Irak özelinde değişen şartlar Türk Hükümetinin giriştiği projelerin hayata geçirilmesini zorlamıştır.⁹²

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında Kerkük ve PKK sorunlarının sürekli ön planda tutulmasına karşılık Irak siyasetini şekillendiren Kürt gruplar ve Şiiler ile verimli bir diyaloga girememiş olması da etkisini azaltan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin İstanbul'da gerçekleşmesi için yoğun çaba harcadığı

⁹⁰ Ayman, a.g.e., s.s. 37-57.

⁹¹ Ayman, a.g.e., s.s. 58-87.

⁹² Tan, a.g.e., s. 222.

Irak'a Komşu Ülkeler Dışişleri Bakanları Toplantısı'nın 3-4 Mayıs tarihlerinde Mısır'da yapılması Türkiye'nin Irak'ın geleceğiyle ilgili olarak etkisinin sınırlarını ortaya koymuştu. Konferansın İstanbul'da gerçekleştirilememesinin başlıca nedeni olarak Irak Başbakanı Nuri El Maliki işaret edilmiş ve Maliki'nin "Irak'ı tehdit eden ve aşağılayan bir ülkenin topraklarında niçin yapılınsın?" şeklindeki sözlerine atıfta bulunulmuştur. TSK'nin Kuzey Irak'a askeri operasyon düzenleme ve Kerkük'te kontrolü ele geçirme uyarılarının yanı sıra Kürt Özerk Bölgesi Yönetimi Başkanı Mesud Barzani ve Cumhurbaşkanı Talabani ile diyaloga girilmemesi gibi faktörler Maliki'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz bakışının başlıca nedenleri olarak sıralanabilir.

Türkiye'nin muhatap olarak sadece Iraklı yetkilileri alması ve Kuzey Irak'taki yerel otoritelerle diyalog kanallarının kapalı tutulması Ankara'nın etkisini azaltmaktaydı. Buna en güzel örnek ise, Irak'a petrol sevkiyatı konusunda ortaya çıkan krizlerde anlaşıldığı üzere iki ülkenin ticari ilişkileri, siyasetin gölgesinde kalma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Söz konusu ticari ilişkilerin oluşturduğu yapıcı etkilerin, diplomatik kaygılarla yıpratılabileceği gözlenebiliyordu. Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturan PKK unsurlarının Kuzey Irak'ta lojistik başta olmak üzere imkan sağlaması ve ABD'nin de Irak gibi farklı coğrafyalarda güvenlik gerekçesiyle operasyon düzenlerken Türkiye'nin hassasiyetleri karşısında pasif kalması, ilişkilerin gerginleşmesine yol açıyordu.⁹³

İki ülke ilişkilerinde yumuşama sağlamak ve yaşanan sorunları çözüme kavuşturmak amacıyla Irak Başbakanı Nuri El Maliki ve beraberindeki heyet 2007 yılının ağustos ayında Ankara'ya resmi bir ziyaret düzenlemiş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmüşlerdir. Terörle mücadele alanında işbirliğini kapsayan "Irak ve Türkiye Hükümetleri arasında Mutabakat Muhtırasına" iki ülke başbakanları imza atarken, ilgili bakanlar da enerji alanında işbirliğine ilişkin mutabakat muhtırasını imzalamışlardır.⁹⁴

⁹³ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 17-46.

⁹⁴ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 47-99.

Türk Hükümeti'nin seçimlerden sonra ilk yabancı başbakan olarak Nuri El Maliki'yi ağırlaması önemli bir gelişme olarak değerlendirilmişti. Türk Hükümeti'nin Irak merkezi yönetimi ile terörle mücadele kapsamında imzalayacağı bir anlaşma uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin elini kuvvetlendirebilirdi. Uluslararası kamuoyuna verilen mesaj, Türkiye'nin diyalog kanallarını açık tuttuğu ve askeri operasyonu en son olasılık olarak değerlendirebileceğiydi. Irak Hükümeti açısından bakıldığında ise, koalisyonun iç kamuoyuna iktidar gücünü elinde tuttuğu ve Türkiye gibi önemli bölgesel aktörler tarafından halen etkin bir muhatap olarak kabul edildiğini göstermek olarak düşünülmüştü. Uluslararası kamuoyuna yönelik olarak ise, Irak'ın komşularıyla işbirliği ve terörle mücadele alanlarında çaba sarf ettiği izlenimi verilmekteydi. Kürt Özerk Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin itirazları üzerine imzalanamayan "Terörle Mücadele İşbirliği Anlaşması" ile "İçişleri Bakanlıkları Arasında Terör ve Organize Suçlarla Mücadele Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası" çalışmalarının ise iki ay içinde tamamlanması kararlaştırılmıştı. Türkiye ve Irak Hükümetleri arasında imzalanan Mutabakat Muhtırası'nda 'Türkiye ile Irak, birbirinin iç işlerine karışmamaya dayalı iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmeyi taahhüt eder' kısmı en önemli bölümüydü. Mesud Barzan'nin yardımcısı Kadir Aziz, Maliki'nin PKK konusunda Türkiye ile yapmış olduğu anlaşmalara karşı olduklarını ve PKK'yi terörist örgüt olarak görmediklerini belirtmekteydi. Fakat bu aşamada Türkiye tarafından muhatap alınmayan Kürt yöneticilerin Irak Hükümeti üzerinden Türkiye'ye baskı kurma çabaları mümkün görünmüyordu.⁹⁵

Irak Başbakanı ile yapılan görüşmeler Türkiye'nin sınır ötesi operasyon yapma ihtimalini azaltsa da, bu ihtimali tamamen ortadan kaldırmamıştı. Örneğin 2007 yılında Irak Çalışma Grubu'nun⁹⁶ "Irak Raporu"nda; ABD'nin Irak'tan çekilmesi durumunda, Başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinin Irak'a girebileceği öngörülmüyordu. Ayrıca Kerkük için referandum yapılması durumunda Türkmenleri korumak için Türkiye'nin Iraklı Kürtlere saldıracağı öne

⁹⁵Ayman, a.g.e., s.s. 17-99.

⁹⁶ **Irak Çalışma Grubu**; 15 Mart 2006 tarihinde Eski Cumhuriyetçi Devlet Bakanı James A.Baker ve eski Demokrat Kongre üyesi Lee H.Hamilton'un başkanlığında oluşturulmuş bir komisyon ve bu komisyonda 44 dış politika analizcisi ve Irak konusunda uzman çalışıyor.

sürülmekteydi.⁹⁷ 2007 yılında sınır ötesi operasyon ihtimali olduğundan, Türkiye ve Kuzey Irak yönetimi arasındaki ilişkiler hala gergindi.⁹⁸ PKK'nin eylemlerinin artması, Türkiye'nin Kuzey Irak Kürt yönetimi ile yaşadığı gelişmeler bağlamında değerlendirilmişti.⁹⁹ Türkiye, PKK ile mücadele adına Irak merkezi hükümetini terörle mücadele anlaşmasına zorlamaya çalışmaktaydı. 7 Ağustos 2007 tarihinde, Türkiye ile Irak merkezi hükümetleri arasında ilkesel temelde görüş birliğine varılan memorandum, 28 Eylül 2007 tarihinde Türkiye ve Irak İçişleri Bakanları'nın imzaladığı terörle mücadele anlaşması ile sonuçlanmıştır. Fakat anlaşma, KYB lideri Mesud Barzani'nin karşı çıkması üzerine Irak parlamentosuna onay için sunulmaması nedeniyle yürürlüğe girememiştir.¹⁰⁰

Bu sırada Irak'a ilişkin son derece karamsar tablolar çizilmekteydi. Federal sistem, Kerkük, petrol gelirlerinin paylaşımı ve Baas'tan arındırma gibi ciddi konular bu durumun ana nedenleri olarak gösteriliyordu. Özellikle Kerkük ve federal sistem konularında uzlaşma sağlanmadığı takdirde Kürtler veto kartına başvurabilirlerdi. Kerkük konusunda 2007 yılı sonunda yapılacak olan referandumdan dolayı son derece kritik bir durum oluşmuştu. Kürtler demografik üstünlüklerinden dolayı referandumda ısrarlıydılar. Fakat sorunun diğer tarafları Kürtlerin çabalarına karşı çıkmaktaydı. Bu nedenle de Türkmenlerin ve Arapların referandumu boykot edeceklerini, sonuçları kabul etmeyeceklerini ve Kürtlerle çatışmaya gidecekleri düşünülüyordu. Referandum yapılmadığı takdirde de, Kürtler Irak Hükümeti'nden çekilebilir ve dolayısıyla hükümetin çökmesi olasılığı ortaya çıkabilirdi. Hükümetin çökmesi ve Bağdat'ta oluşacak herhangi bir boşluk Güvenlik Planı'ndan başarı uman ABD için felakete dönüşebilirdi.¹⁰¹

2007 yılının sonlarına gelindiğinde, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin Kerkük petrollerine ilişkin Irak merkezi hükümeti ile çelişen talepleri ABD'nin Irak'ta çok yönlü diplomasi geliştirmesini zorunlu kılmış; bu bağlamda Türkiye'nin süreç içine yeniden dahil edilmesi belirli ölçülerde gerçekleştirilmişti. ABD artık

⁹⁷Semin, **a.g.m.**, s. 83.

⁹⁸ Bejan Matur, **Dağın Ardına Bakmak**, Timaş Yayınları, İstanbul, Şubat, 2012, s. 216.

⁹⁹Semin, **a.g.m.**, s. 110.

¹⁰⁰ BÜSAM, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰¹ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 61-65.

bölgedeki iki müttefiki olan Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ve Türkiye'ye daha dengeli ve özenli politikalar geliştirmelerini tavsiye etmeye başlamıştı. Bu dönüşüm ve değişimin nedenleri şöyle özetlenebilir:

- ‘‘Kürtlerin 2005 seçimleri sonucunda güçlenmeleri ile bağımsızlık taleplerinin artması (Kerkük’te demogratif yapının Kürtler lehine değişmesi, petrol yasasına karşı çıkma, yayılcı siyaset, merkezi hükümete rağmen bölgelerinde petrol arama anlaşmaları yapmaları...vb.) ve bu durumun istikrarsızlık unsuru yaratma ihtimali ABD tarafından anlaşılmıştı.
- Türkiye’nin Irak’ın kuzeyinde üslenen PKK’ye karşı tek başına harekete geçmesinin önüne geçilmesi adına ortak bir mekanizmanın sağlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 21 Ekim 2007 Dağlıca baskını sonrasında, Türkiye’nin tek taraflı olarak bölgeye müdahalesi ihtimali belirmişti.
- Afganistan’daki gelişmeler ile NATO bağlamında Türkiye’nin yeniden önem kazanması gündeme gelmişti.
- Afganistan konusunda olası bir talep karşısında Türkiye’nin direnç isteksizliğinin kırılması ABD açısından hedefe dönüşmüş ve bu hedefe ulaşmanın yolu ise Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile Türkiye arasında dengeli bir politika izleme olarak görünmüştü.’’

Bu çerçevede, Türkiye ve Irak hükümeti arasında işbirliği görüşmeleri yeniden başlamış ve 5 Kasım 2007 tarihinde, Bush-Erdoğan görüşmesi ile Türkiye-ABD arasında PKK terör örgütüne karşı ortak hareket etme prensibine varılmıştı. Bu açıdan, ABD Irak hava sahasının Türkiye’ye açılmasını ve askeri istihbarat paylaşımında bulunulmasını taahhüt etmiş¹⁰²; Bush’un ‘‘PKK, Türkiye’nin, Irak’ın ve Amerika’nın ortak düşmanıdır’’ açıklaması, onayı ve istihbarat desteği ile yapılan operasyondan sonra Irak Devlet Başkanı Talabani Türkiye’ye gelmiş; Irak yönetimi ve Kuzey Irak yetkilileri ile Türkiye arasında bir yumuşama havası ortaya çıkmıştır.

Açıkçası, Türkiye Kuzey Irak’taki yapı konusunda ikna edilmeye çalışılmaktaydı ve elbette bütün bunlar ABD’nin girişimleri sonucuydu.¹⁰³ Diğer

¹⁰² BÜSAM, a.g.e., s.s. 8-11.

¹⁰³ Abdulkaki Erdoğan, **Mahzun Mezopotamya**, Elips Yayınları, Ankara, Nisan, 2008, s. 282.

tarafından, 17 Ekim tezkeresinden sonra sert açıklamalarda bulunan Kürt Özerk Bölgesi Başkanı Mesud Barzani ve Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin Türkiye-ABD görüşmesinden sonra daha ılımlı bir üslup takındıkları görülmekteydi. Mesud Barzani Türkiye'nin yapacağı sınırlı bir operasyona karışılmayacağı yönünde açıklamalar yapmaya başlamıştı. 21 Ekim tarihinde Erdoğan'ı arayan Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice Türkiye'den mühlet istemiş, Beyaz Saray sözcüsü Dana Perino ise Türkiye'ye "üzerinde eyleme geçilebilir istihbarat" verebileceklerini açıklamıştı. Bu açıklamaların ardından Türkiye'nin Irak sınırı içerisinde F-16'lar tarafından 20-40 km civarında bir alanı kapsayan sınırlı operasyon gerçekleştirdiği anlaşıldı. Türkiye'nin gerek ABD gerekse Irak nezdindeki girişimleri sonuç verse de, PKK liderlerinin teslim edilmesine yönelik istekler cevapsız bırakılmıştı. Söz konusu operasyonun Türkiye-ABD ilişkileri ve Kürt sorunu çerçevesinde soru işaretlerini ortadan kaldırmadığı görülmekteydi.¹⁰⁴

PKK sorununun 2007 yılında daha da artması, sınır ötesi operasyona gelebilecek tepkilere karşı cevap veren ticaretten sorumlu Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in "*mevzu bahis vatan ise gerisi teferruattır*" söylemi ile beraber sınır ötesi operasyonu başlatma yetkisi 28 Kasım 2007'de Başbakan Erdoğan tarafından genelkurmay Başkanı'na verilmiştir. TSK, 1 Aralık 2007 tarihinde nokta atışlar şeklinde sınırlı bir operasyon gerçekleştirmiştir. 16 Aralık 2007 tarihinde ise kapsamlı bir sınır ötesi operasyon düzenlendiği Genelkurmay Başkanlığı sitesinde yer almıştır. Operasyon Kuzey Irak'ın kuzey bölgeleri ve Kandil dağı çevresinde yapılmıştı.¹⁰⁵

Bu harekatı, 21 Şubat 2008 tarihli bir kara harekatı izlemiştir. Bu gelişmeler Irak merkezi hükümeti ile Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi arasındaki uyuşmazlık ve yaşamsal konulardaki ayrışmanın bir başka yönünü daha ortaya çıkardı. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin aşırı isteklerinden bunalan Irak merkezi hükümeti, Türkiye'nin askeri operasyonunu haklı bulduğunu açıklamıştır.¹⁰⁶ Kuzey Irak'ta yürütülen operasyonların başladığı günlerde, Türk ve Irak hükümetleri

¹⁰⁴ Ayman, a.g.e., s.s. 121-130.

¹⁰⁵ Öztürk, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış", www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹⁰⁶ BÜSAM, a.g.e., s. 12.

arasında diyalogun ilerlemesiyle bunun, yerel bir çözüm yerine uzun vadeli, geniş tabanlı bir çözümü geliştireceği her iki tarafça da söyleniyordu. Çünkü Türkiye ile Irak arasında PKK'ye ilişkin diyalog artmıştı ve Irak hükümeti ile Iraklı Kürtler de bazı olumlu adımlar atmaktaydı. Buna ek olarak Bölgesel Kürt yönetimi, PKK'nin finans kaynaklarını ve hareket kabiliyetini kısıtlamaya başlamıştı.

Bu gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında bir takım değişikliklere gidileceği açık gözlemlenebiliyordu. Örneğin, 22 Aralık 2007 tarihinde İngiliz The Economist dergisi ‘Ankara'nın ABD ile sınır ötesi operasyon karşılığında Irak'ın kuzeyindeki bölgesel Kürt yönetimini tanıma ve PKK için genel affı içeren bir anlaşma’ yaptığini haber yapmıştı. Buna göre, Türkiye Kuzey Irak'la iyi ilişkiler kurmalıydı.¹⁰⁷

Türkiye'nin Kuzey Irak konusunda değişen politikalarının arkasında, ‘2005 yılından itibaren ABD'nin Türkiye'ye karşı politikasını değiştirmekte olması ve 2003-2007 yılı Türk dış politikasının ‘tehdit merkezli’ olmaktan çıkıp çıkar merkezli bir politika olarak benimsemesine yönelmesi’ yatmaktadır. Çünkü Türkiye, bir manada dış politikasını ABD'nin tavrına göre şekillendiren ya da dış politikası şekillendirilen bir ülkedir. 2008 yılında ABD kontrolü altında Kuzey Irak ile diyalog kapıları açılmış, küçümseyici söylemlerden vazgeçilmiş ve 2003'ten 2007'ye kadar ki dış politika anlayışı ile tam tersi bir politika izlenmeye başlanmıştır.

¹⁰⁷ Bulaç, a.g.e., s.s. 117- 260.

3.2 Türkiye'nin 2008 - 2013 Döneminde Kuzey Irak Politikası:

ABD ile Irak arasında 17 Kasım 2008 tarihinde imzalanan SOFA (Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması/Status of Forces Agreement) anlaşmasıyla, Amerikan birliklerinin 31 Aralık 2011 tarihine kadar Irak'tan geri çekilmesine karar verildi. Bu durum ile ABD'nin 2012'den itibaren Irak siyasetinde sınırlı bir etkiye sahip olacağını ve Irak'ın bölge ülkeleri arasındaki güç mücadelesinin arenası haline geleceğini düşündürmekteydi. Bu çerçevede hem bölge ülkeleri hem de Türkiye açısından 2011 sonrası dönemde Irak'ın izleyeceği diplomatik, siyasi, idari ve güvenlik politikaları oldukça önemli olacaktı. Bölgenin güvenliği ve istikrarı Irak'ta meydana gelecek gelişmelerden bağımsız olmadığı gibi, diğer yandan da ABD sonrası dönemde bölge ülkelerinin kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda artan bir oranda Irak üzerinde etkinlik kurma mücadelesi içerisine girmesi ise, olası riskler arasındaydı. Bu durumda 2011 sonrası dönemde Irak'taki gelişmeler ve bölge ülkelerinin Irak politikaları oldukça önemli olmaya başlamıştı. Bu şartlarda Türkiye'nin ekonomik, politik ve güvenlik nedenleriyle Irak'taki gelişmelere kayıtsız kalması söz konusu olamazdı.¹⁰⁸

Türkiye, özellikle 2008 yılı başı itibarıyla ‘‘bekle-gör’’ politikasını bir kenara bırakarak daha aktif bir siyaset izlemeye başladı.¹⁰⁹ Ankara, Kuzey Irak politikasında, Amerikan çıkarlarına karşı duyarlılığını korudu ve bu konuda birlikte hareket etmeye devam etti.¹¹⁰ 2008 yılına kadar Irak'ın kuzeyine yönelik politikasında ABD ve Irak Merkezi Hükümeti'ni muhatap alan Türk hükümeti, Irak'ın kuzeyine yönelik politikasında farklı bir açılım getirmek durumunda kaldı. 2008 yılının Ekim ayında Türkiye'nin Irak özel temsilcisi Murat Özçelik'in Mesud Barzani ile görüşmesi, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi ile diyaloga geçilmesi ve ABD ile aktif işbirliğine gidilmesi sonuçlarını doğurdu. Türk tarafı bu tarihten itibaren Iraklı Kürtleri PKK sorununun çözümünde bir işbirliği aracı olarak görmeye başlamıştır.

¹⁰⁸ Ayhan, a.g.m., www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2982,

¹⁰⁹ Semin, a.g.m., s. 115.

¹¹⁰ Hüseyin Ceyhan, **Haksöz Dergisi**, Sayı 70, Ocak, 1997, www.haksözhaber.net/okul/article_detail.php?id=1569, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2013.)

Bu politika değişikliğinin esas sebebi olarak Iraklı Kürtlerle ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi fikri oluşturmaktadır.¹¹¹ Kuzey Irak bölgesinde petrol yataklarına ilaveten zengin doğalgaz rezervlerinin bulunduğu bilinmektedir. İçte bu dönemde Kuzey Irak Kürt Yönetimi, Türkiye’yi yer altı kaynaklarını değerlendirmede yardımcı olmaya davet etmiştir. Mersin Limanı’na gelen konteynırların dörtte birinin Erbil’e gittiği ve Kuzey Irak Kürt Yönetimi bölgesinde bulunan şirketlerin yarısından fazlasının Türkiye kökenli firmalar olduğu dikkate alınınca bu siyaset değişikliğinin sebebi daha iyi anlaşılır.¹¹² Ekonomik alanda atılan karşılıklı adımların diplomatik adımlara da yansımaları kaçınlmazdır.

Böyle bir politika değişikliğinde gerek Barzani gerekse Talabani Türkiye’nin PKK konusunda değişen tavırlarında da içe yarayabilirdi. Örneğin bu ikili PKK konusunda arabuluculuk rolleri stlenebilirdi. Nitekim Türkiye hem Barzani’den hem de Talabani’den bir tür ateşkes sağlamaya yönelik çabalarını yoğunlaştırmaları talebinde bulunmuştur. PKK meselesi bölgenin ve Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ilişkilerin geleceği için hayati önem arz etmekteydi.¹¹³ Zaten başlangıçta “*Türklere Kürt kargası bile vermem*” diyen Talabani’nin ilerleyen yıllarda Türkiye’ye karşı söylemleri yumuşamaya başlamıştı bile... Kandil başta olmak üzere Kuzey Irak’taki PKK kamplarının bombalanmasına fazla ses ıkaramamanın yanı sıra Kuzey Irak’ta yeni Türk bankalarının açılması, THY’nin Kuzey Irak’a doğrudan seferler düzenlemesi, konut inşa sözleşmeleri imzalanması, Türkiye-Kuzey Irak arasında ticaret hacminin artması bu yeni politkanın ana unsurlarını oluşturmaktaydı.¹¹⁴

Öte yandan Türkiye’nin Kuzey Irak konusundaki hassas siyasetleri devam ediyordu. Kuzey Irak Yönetimi ile doğrudan ilişki kurulması ve artan ekonomik-ticari ilişkiler

¹¹¹ BSAM, **a.g.e.**, s. 12.

¹¹² Ahmet Akın, “ABD Sonrası Irak: ABD sonrası Türkiye, İran ve Irak’ı bekleyen bölgesel risk ve tehditler”, 11 ağustos 2013,

http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm,

(Erişim tarihi: 25 Eylül 2013.)

¹¹³ Erol Kurubaş, “Hayalleri mi, Gerçekler mi?”,

<http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-erol-kurubas/abd-sonrasi-irakli-kurtlerin-tercihi-hayaller-mi-gercekler-mi/>, (Erişim tarihi: 26 Eylül 2013.)

¹¹⁴ Akın, **a.g.m.**, www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm

bütün sorunları ortadan kaldırmış değildi. Özetle ortaya koymak gerekirse, 2008 yılı itibariyle Türkiye'nin Kuzey Irak konusunda hassas olduğu noktalar şunlardı:

- Türkiye Kuzey Irak politikalarındaki değişikliğe rağmen hala Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Kuzey Bölgesel Yönetimi'nin veya Irak anayasasında önü açılan özerk bölgelerin bağımsızlıklarını kazanmalarının önüne geçilmesinden yanaydı.
- Irak-ABD-Türkiye güvenlik görüşmelerine Kuzey Irak Bölgesel yetkilileri de katılmıştı. Bu durum, PKK'nin Irak'ın kuzeyi ile Türkiye sınırındaki faaliyetlerini izleyecek bir komitenin oluşturulması sırasında ortaya çıkmıştır. Türkiye Irak'ın kuzeyindeki hava sahasının PKK'ye karşı yapılacak olası operasyonlar için açılması ve Irak hükümetinin bu konuda yardımcı olması; PKK ile mücadelede üçlü mekanizmanın işleyişi için Kürt yönetiminin destek vermesi, ABD'den Bağdat ile diyalogun takipçisi olması ve PKK'ye son verilmesiydi. Irak topraklarından ayrıca PKK tarafından gerçekleştirilecek bir saldırı durumunda uluslararası hukuka göre Türkiye'nin kendi topraklarını koruma ve karşılık verme hakkı saklı kalmalıydı.
- Ertelenen referandum nedeniyle Kerkük'ün statüsünün belirlenmemiştir. Türkiye, Kerkük'ün idari ve coğrafi yönlerden Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin denetimine geçmesinden endişe duymaktaydı. Bu endişenin temel nedenlerinden birini, Iraklı Kürtlerin bölgedeki petrol kaynaklarından sağlayacakları ekonomik kazançlarını siyasi amaçları olarak görülen bağımsızlık yolunda kullanmaları ve Irak'ın kuzeyinin çekim merkezine dönüşme ihtimali oluşturmaktaydı. Diğer bir neden ise, Kerkük'te yaşayan Türkmen azınlık ile Kürt yönetimi arasında çıkabilecek gerginliğin Türkmenlerin can güvenliği ve haklarının korunması konusunda olumsuz gelişmelere neden olabilecek olmasıydı.
- Kürt bölgesindeki Shiwashuk ve Tewke petrol sahalarında arama ve üretim faaliyetleri için Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, Norveç'ten DNO isimli şirketle sözleşme imzalamıştı. Üretilen petrolün Kerkük-Yumurtalık boru hattından taşınması konusunda Bağdat yönetiminin de onayının alınması ve üretilen petrolün ihracat sistemine katılmış olması Ankara'yı rahatsız

etmekteydi. Ankara’da Bağdat yönetiminin geri adımı Kürt yönetiminin Irak rezervlerinin önemli bir bölümünü barındıran Kerkük ve Musul’u uzun vadede Kürt şehirlerine dönüştürme çabasına güç vereceği endişesine sebep oluyordu.

- Irak’ın kuzeyinde silahlanmanın artması da bir başka endişe kaynağıydı.¹¹⁵

Başbakan Erdoğan’ın Kürt Özerk Bölgesi’ne yönelik yaptığı yapıcı açıklamaların ve Ankara’nın Kürt gruplarla temasa geçilmesi yolunda attığı adımlar ABD yaklaşımıyla örtüşmekteydi.¹¹⁶ Kısacası Türkiye Kuzey Irak politikasında yaptığı değişiklikler sayesinde Irak’ın bütünü ve geleceği üzerinde de söz sahibi olabilecek gibi görünüyordu.¹¹⁷

Nitekim aynı günlerde ABD’nin Dışişleri eski Bakan Yardımcısı ve Dayton Anlaşması’nın mimarı Richard Holbrooke Washington Post gazetesinde yayınlanan makalesinde Türkiye’nin Kürt Özerk Bölgesi’ne yönelik açılımlarını güvenlik gerekçeleri üzerinden değerlendirmişti. Holbrooke, çözülmesi gereken en acil sorunun PKK teröristlerinin Irak sınırından girerek Türkiye’ye yaptığı baskınlar olduğuna dikkat çekiyordu. Kürt Özerk Bölgesi Yönetimi Başkanı Mesud Barzani PKK’yi frenlemeli ve Türkiye’nin içişlerine müdahale etmemeliydi. Kürt Özerk Bölgesi ve Türkiye arasındaki sorunların çözümünde ABD’nin önemli rol oynayacağını belirten Holbrooke’a göre, ABD’nin arabuluculuğu üsteleneceği konuların başında Kerkük sorunu vardı. Bu bağlamda, Türkiye’nin meşru kaygılarının göz önünde bulundurulacağı bir uzlaşma sağlanmalıydı.¹¹⁸ Buradaki görüşler Ankara’nın yeni Kuzey Irak siyaseti ile paralellik göstermekteydi.

Aslında Ankara’nın Kuzey Irak politikasındaki değişiklikler yıllar önce o zaman akademisyen olan Davutoğlu tarafından dile getirilmişti. Davutoğlu’na göre, ‘‘Ortadoğu’daki bölgesel ve küresel dengelerin odağında bulunan ve her türlü istismara açık bir nitelik arz eden Kürt Meselesi Türkiye’yi gerek dış politika ve bölgesel stratejik planlama gerekse iç bütünlük ve sosyokültürel ve sosyopolitik

¹¹⁵ BÜSAM, a.g.e., s.s. 15-16.

¹¹⁶ Ayman, a.g.e., s. 25.

¹¹⁷ Erdoğan, a.g.e., s. 203.

¹¹⁸ Ayman, a.g.e., s.s. 29-30.

entegrasyon açılarından doğrudan ilgilendirmektedir. PKK konusunda Türkiye'ye destek verdiğini her fırsatta tekrar eden ABD bundan sonra Ortadoğu'ya yönelik hamlelerinde Türkiye'nin kendi tercihlerine yakın bir politika benimsemesini talep edecektir. Bu taleplerin özellikle Irak'taki belirsizliklerin sona erdirilmesine doğru daha da yoğunlaşacağı'' unutulmamalıdır.¹¹⁹ Kısacası, bu yeni politika çerçevesinde, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkin nüfuz sahibi olmazsa olmazlarından biri olan şart Kürt liderlerin kazanılmasıydı. Kürt liderlerle anlaşarak bölge PKK'den ve silahtan arındırılabilir ve bu da Kuzey Irak'taki Kürt liderlerin beklenti ve istekleri dikkate alarak yapılabilirdi.¹²⁰ Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ilişkilerde 2008 yılından itibaren geçmişe göre oldukça belirgin ve daha aktif bir ilişkinin olgunlaştığı görülmektedir. Fakat, ikili ilişkilerde gözlenen bu yaklaşmanın seyrini zaman gösterecektir.¹²¹

Kamuoyundaki muhalefetin Türk dış politikasını etkilemeye başladığı kısa bir süre sonra gözle görünür hale gelecekti. Örneğin, 30 Ekim 2009 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan ilk defa bakanlar düzeyinde Irak'ın kuzeyine ziyarette bulundular. Türkiye'den Kuzey Irak'a yapılan bu üst düzey ziyaret, KIKY tarafından ''tarihi ve önemli'' olarak belirtilmiştir.¹²² 30-31 Ekim 2009 tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Musul, Basra ve Erbil'e resmi bir ziyaret gerçekleştirdiler. Bu ziyaret mezhepsel ya da etnik ayrım gözetmeksizin tüm Irak halkına eşit mesafede durulduğunu ve Iraklı bütün gruplarla Türkiye arasındaki güven ortamının pekiştirilmesi amacıyla yapılmıştı.¹²³

Çünkü Türkiye'nin, Kürt devletinin kurulmasına karşı çıkması ve zaman zaman PKK terörüne karşı bölgeye havadan ve karardan askeri operasyonlar düzenlemesi, Kuzey Iraklı Kürtlerin tepki göstermesine sebep olmuştu. Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığında, Türkiye'nin Kuzey

¹¹⁹ Davutoğlu, **a.g.e.**, s. 446.

¹²⁰ Hakan Yıldız, **Büyük Oyun (Irak-Musul-Kerkük Üçgeni)**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 251.

¹²¹ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹²² Semin, **a.g.m.**, s. 194.

¹²³ <http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?3661fde5-7bcf-42d9-948f-1c99d2c16f3c>, (Erişim Tarihi: 27 Eylül 2013.)

Irak'a yönelik sert tutumunu zamanla yumuşatmasının Iraklı Kürtlerini biraz da olsa rahatlattığı söylenebilir. Nitekim 2009 yılında Iraklı Kürtler, Türkiye'nin Bölge Yönetimi'ne yönelik tavrını olumlu olarak nitelendirmeye başladılar. Kuzey Irak Kürt Yönetimi, gelişen ilişkilerin bozulmaması için Türkiye'ye karşı ılımlı bir yaklaşım içine girmişti ki, bu durum Kuzey Irak Kürt Yönetiminin bağımsızlık düşüncesi açısından oldukça önemliydi. Aynı dönemde Kuzey Irak'ın özel bir statü ile Türkiye'ye bağlanması da tartışılmaya başlanmıştı.¹²⁴ Örneğin, 2009 yılının Temmuz ayında Uluslararası Kriz Grubu, "Irak ve Kürtler" başlıklı raporunda, Kuzey Irak'ın Türkiye'ye bağlanması ile birlikte Türkiye'nin doğalgaz ve petrole doğrudan erişim imkanı elde edeceğini ve dolaylı yollarla Kerkük'e sahip olacağını iler sürmüştü.¹²⁵

Bu dönemde Mesud Barzani ve Celal Talabani'den Kürt açılımı konusunda Öcalan'ın dikkate alınmasına yönelik bir talep gelmemesi Kürt liderlerin Türkiye'nin hassas olduğu konulara karışmaktan kaçındıklarının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kürt açılımı ile birlikte Türkiye'nin Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile ilişkilerini 'normalleşme' sürecine girmesinin ilk adımı olması açısından önemli bir gösterge de, 2009 Haziran ayında Kürt yönetiminin Erbil'den çıkardığı petrolü, Kerkük-Ceyhan (Kerkük-Yumurtalık) petrol boru hattı aracılığıyla Türkiye üzerinden dünya pazarlarına ihraç etmeye başlamasıdır. Türkiye'nin Kürt yönetimi ile ilgili yeni politikasının Kuzey Iraklı Kürtler tarafından memnuniyetle karşılandığına şüphe yoktu. Türkiye bu dönemde Kuzey Irak ile ilişkilerin normalleşmesi konusunda dikkatli davranarak Türk kamuoyunun tepkisini çekmeden bir dizi adım atmıştır. Kuzey Iraklı Kürtlerin, Türkiye'den beklentisi, Türkiye'nin Kürt yönetimini tanımasıydı. Fakat Türkiye'nin Kuzey Irak'ta yaptığı açılımın ticari-ekonomik odaklı olması, Kürt devleti oluşumuna sıcak baktığı anlamına gelmemekteydi.¹²⁶

Bu dönemde Irak merkezi hükümeti ile KIKY ilişkileri oldukça gerginleşmişti. Türkiye'nin Kuzey Irak ile kurduğu ilişkiler bu gerginliği artırırken,

¹²⁴ Semin, **a.g.m.**, s.s. 191-200.

¹²⁵ KDP eski Dış İlişkiler Sorumlusu ve dönemin Eğitim Bakanı Sefin Dizayi, verdiği bir demeçte, raporun varlığını reddetmeyerek bunu bir "spekülasyon" olarak nitelendirmiştir.

¹²⁶ Semin, **a.g.m.**, s.s. 191-200.

Türk dış politikası da büyük ölçüde değişmişti. Bu değişimin olacağını Davutoğlu kitabında çok önceden haber veriri gibiydi. Bkz ¹²⁷

Türk dış siyasetindeki değişim ABD tarafından yakinen takip ediliyordu; çünkü ABD'nin Irak'tan çekilecek olması, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'nin karşılaşması muhtemel sorunlar ve bu çerçevede bölgesel bir güç ve ABD'nin stratejik müttefiki olarak Türkiye'nin oynaması muhtemel rol Kürt sorununu öncelikli hale getiriyor ve Türkiye'yi öne çıkarıyordu. Bu aşamada Kuzey Irak'ın zarar görmemesi ABD için çok önemliydi. ABD hem Kürtlerin bir daha ‘‘ihanete uğradıkları/uğratıldıkları’’ hissine kapılmalarını istemiyor hem de uzun vadede kendi politik modeli olan federasyonun Irak'ta başarılı olmasını arzu ediyordu. Bu aşamada Türkiye'nin önemli bir rol oynayabileceğini düşünüyordu. Türkiye, Kuzey Irak Bölgesel Kürt Yönetimini koruyacak ve Araplar üzerindeki etkisini artırıp siyasallaşmış olan Şii nüfusu ve İran'ın bölgesel patronajını dengeleyecekti. ¹²⁸ Bu çerçevede 15 Ekim 2009'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Bağdat gezisi ile Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ve Dış Ticaretten Sorumlu Devlet Bakanı Zafer Çağlayan'ın beraberindeki heyetle Ekim ayı sonundaki Erbil ziyaretleri bu amaca hizmet eder gibiydi.

ABD askerlerinin çekilmesinin açıklanmasından sonra Türkiye ile Kuzey Irak arasında ilişkilerin yumuşaması arka planda ABD tarafından yönlendirilen dış politika gerçeğini düşündürmektedir. 2009 yılındaki dönüm noktası ile ilgili kritik

¹²⁷ Türk dış politikasının önemli handikaplarından birisi de sorunların ağırlıklı olarak askeri ve siyasi boyutta ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin coğrafi konumu, geçmişi çok boyutlu dış politikayı gerektirmektedir. Türkiye'nin dış politikasındaki en önemli önceliği Kuzey Irak'la arasında entegrasyonu arttırmak olmalıdır. Bu konuda özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel politikalara öncelik verilmelidir. Ortadoğu'da görmezden gelinecek bir tehdit Ankara'da hissedilecektir. Türkiye Kuzey Irak'a yönelik ekonomik bir üs halini almalıdır. Türkiye ekonomisi, demokrasisi ve diğer yönleriyle bölgeye alternatifler sunacak dış politikalar uygulamalıdır. Kuzey Irak'ta kalıcı bir çözüm için ekonomik, siyasi ve kültürel boyutların koordineli bir şekilde ele alınması gerekir. Dışarıda ve içeride yeni kutuplaşmalara neden olacak söylemlerden kaçınılmalıdır. Bölge insanları ile bir kader birliği oluşturulmalı ve halkın aidiyet düşünceleri pekiştirilmelidir.

¹²⁸ Bulaç, **a.g.e.**, s.s. 237-298.

sebeup olarak Davutoğlu, PKK'nın 2007 yılının Ekim ayındaki Dağlıca baskınından söz etmektedir.¹²⁹

Davutoğlu, Mesud Barzani'nin KIKY'e katmak için ısrar ettiği Kerkük için: '*Kerkük, Irak'ın küçük bir modelidir. Biz o bakımdan Kerkük'ün özel bir statüde olmasını istiyoruz. Etnik barışın küçük bir nüvesi olsun istiyoruz*' demiştir. Daha önce Bağdat'taki temasları kapsamında Başbakan Erdoğan, Irak Ulusal Meclisi Başkanı tarafından kabulünde, '*Kerkük özel bir statüye kavuşturulmalıdır, Kerkük etnik bir unsura teslim edilemez, edilmemelidir.*' demişti. Erdoğan ayrıca, Basra ve Musul'da açılan konsoloslukların yanı sıra Erbil'de de konsolosluk açmanın altyapısını oluşturduklarını ve bunun iki ülke arasındaki bağları güçlendireceğini ve atılacak adımların kolaylaşacağını ifade etmişti.¹³⁰

Açılım konusuyla ilgili Kürt yönetimi Başkanı Mesud Barzani ve Neçirvan Barzani ile Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Türk hükümetine destek vereceklerini sürekli olarak dile getirmişlerdi.¹³¹ ABD ile diplomatik ilişkiler, Türkiye ile artan münasebetleri, Mesud Barzani'yi güçlendirmiş ve Türkiye, Suriye ve İran Kürtleri nezdinde de sembolik bir Kürt lider haline getirmişti.¹³²

Türk dış politikasındaki değişiklik 2009 yılında belirgin hale geldi. Örneğin, 25 Temmuz 2009'da yapılan parlamento ve başkanlık seçimlerine Türkiye'nin Kuzey Irak'a 15 gözlemci göndermesi bölgede sevinçle karşılanmıştır. Yapılan seçimlerin sonucunda Mesud Barzani beş aday içerisinden oyların %69,57'sini alarak başkanlık seçimini kazandı. Erbil ve Ankara arasındaki ekonomik ve siyasi yakınlaşma, Kuzey Irak'taki Türkmenler ve Türkiye'den bölgeye giden yatırımcılar açısından da sevindirici olmuştu. Siyasi ilişkilerin gelişmesiyle Türk yatırımcılar, inşaat dışındaki tekstil, gıda, enerji, hazır giyim, elektronik ve kuyumculuk gibi sektörlerde de faaliyet göstermeye başladılar. Özellikle Süleymaniye, Zaho ve Duhok, Türkiye'de ekonomik krize giren birçok sektörün

¹²⁹ Murat Yetkin, "Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa", **Radikal Gazetesi**, 31 Ekim 2009, www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/irak_kurtleriyle_yeni_bir_sayfa-961937, (Erişim Tarihi: 26 Eylül 2013.)

¹³⁰ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹³¹ Semin, **a.g.m.**, s. 111.

¹³² Keser, **a.g.e.**, s. 358.

ikinci adresi haline gelmişti. Bu gelişmelere paralel olarak, KDP'nin Dış ilişkiler Sorumlusu Sefin Diyazi, Türkiye ve bölge arasında sosyal ve ekonomik bütünleşmenin temini için vize uygulamasının kaldırılması isteğinde bulunmuştu.¹³³

Irak Anayasasına göre Kürt federe bölgesi, ortalama bir devletin sahip olduğu neredeyse tüm anayasal ve idari kurumlara sahiptir. 2009 yılında yapılan Parlamento seçimleri sonrasında KDP'li Neçirvan Barzani, başbakanlık koltuğunu KYB'li Berham Salih'e bıraktı; fakat Anayasa ile ilan edildiği dönemden itibaren Bölge başkanı KDP lideri Mesud Barzani olarak kaldı.¹³⁴

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikasının değişmesinin nedeni olarak Türkiye, Irak'ın bölünmesinden yana olmadığından dolayı politikaları da bu yöndedir. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını şekillendiren konulardan biri olan Musul ve Kerkük kentlerine yönelik meselelerin çözümü, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik politikanın içinde değerlendirilmelidir. Türkiye'nin mevcut statükoyu devam ettirmesi, bölgenin güvenliği ve bu meselelerde uluslararası sistem içindeki aktörlerin tavrı, şekillendirici unsurlardır. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında; Kuzey Irak'taki Türk şirketlerini dikkate aldığımızda, ticaretin önemli olduğunda Türkiye çıkarları çerçevesinde görebiliriz. Fakat Türkiye'nin bölgeden kaynaklanan PKK tehditi ve dolayısıyla Habur Sınır Kapısı'ndaki bir sınırlama ile karşılaştırıldığında, güvenlik boyutunun öne çıktığını görebiliriz. Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında kamuoyunun önem arz ettiği AKP ve TSK öncül unsurlardır.¹³⁵ Aynı zamanda Erbil, Türkiye ekonomisi için önemli bir Pazar olmuştur. Kuzey Irak'ta son yıllarda inşa edilen konutların, alışveriş merkezlerin, restoranların ve otellerin büyük çoğunluğu Türk inşaat şirketleri tarafından yapılmıştır. 2010 dış ticaret verilerine göre, Kuzey Irak ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi 5.2 milyar dolardır.¹³⁶

¹³³ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹³⁴ Keser, **a.g.e.**, s.s. 344-345.

¹³⁵ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹³⁶ Semin, **a.g.m.**, s. 196.

Kısacası 2009 yılına gelindiğinde, Ankara doksanlar boyunca kırmızı çizgisi olarak tanımladığı Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulma endişesini bir yana bırakarak, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerini gözden geçirmiş, ekonomik ve kültürel açılımlara yönelmiştir. Bu politika değişikliği Irak Merkezi Hükümeti ile ilişkileri gerginleştirecek seviyeye getirirken Kuzey Irak ile ilişkiler olumlu seviyelere çekilmiştir.

Bu dönemde Kürdistan Demokratik Partisi Lideri Barzani'nin Hükümet Başkanı sıfatıyla 2009 yılında ABD'ye çağırılması, gerek Türk hükümet yetkilileri gerekse askeri yetkililer tarafından kabul görmüştür. Bu süreçten sonra Türkiye de Barzani'yle Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı sıfatıyla diyalog başlatmıştır. Türkiye'nin KBY'ye yönelik politikasındaki belirgin değişimin Milli Güvenlik Kurulu'ndan çıkan; "Irak genelinde meydana gelen gerilimleri, Irak'ta milli mutabakatın temelini oluşturan yasama alanındaki faaliyetler ile Irak'ın bölgede yerini yeniden alabilmesine yönelik konular değerlendirilmiş; bu bağlamda Türkiye'nin tüm Iraklı grup ve oluşumlarla istişarelerin sürdürülmesinin yararlı olacağı mütalaa edilmiştir" kararı ile bariz bir şekilde görülmüştür.

Ankara-Erbil hattındaki yumuşama Barzani'nin Ankara ziyareti ile pekiştirilecekti. 2011 yılında Mesud Barzani Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı sıfatıyla Türkiye'ye ilk ziyaretini gerçekleştirdi. Barzani, Ankara'da ilk önce Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, ardından da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile görüştü. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise KBY Başkanı Mesud Barzani'yi İstanbul'da Huber Köşkü'nde kabul etti. Barzani, Türkiye ile Kuzey Irak Özerk Kürt Yönetimi arasındaki ilişkilerin rayına oturduğunu belirterek, sorunların çözümünün temelini ekonomik olduğunu belirtti. Ayrıca, Türkiye ile KBY ilişkilerini daha da geliştirmek için her türlü işbirliğine açık olduklarını dile getirdi. Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise, Türkiye ile Kuzey Irak arasında tam bir ekonomik entegrasyon olduğunu vurguladı ve Türk Hava Yolları (THY)'nin Erbil seferlerinin en kısa zamanda başlaması, Ziraat Bankası ve İş Bankası'nın Erbil'de şube açması için çalışıldığını dile getirerek, ortak perspektifi tehdit eden en önemli hususun terör faaliyetleri olduğunu ve KBY'nin son dönemde teröre karşı güvenlik konusundaki işbirliğinden Türkiye'nin memnuniyet duyduğunu açıkladı. Barzani, Türkiye ziyareti

sırasında TÜSİAD başkanı ile de bir araya geldi. KYB lideri ve beraberindeki heyetle yaptığı görüşme sonrasında TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner, Kürt Bölgesel Yönetimi ile ilişkilerin bir üst düzeye taşınması için, Irak Çalışma Gurubu'nun tekrar devreye sokularak, hızlı bir şekilde ticaret ve yatırım ilişkilerini ilerletmek üzere çalışmaya başlaması kararını aldıklarını dile getirdi.

Boyner'in açıklamaları Türkiye'nin KBY ile ekonomik ilişkilerini daha da geliştireceğini göstermekteydi. Irak Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin Türkiye ziyaretinden Türkiye'nin Kürt Bölgesel Yönetimine yönelik politikasının ekonomi ağırlıklı geliştiğini, terörle mücadele konusunda da Barzani'nin Türkiye'ye destek mesajı verdiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Türkiye'nin Kuzey Irak politikası, askeri ve güvenlik konularından ziyade siyasi ve ekonomik açılımlar çerçevesinde şekillenmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak Yönetimiyle geliştirmiş olduğu ekonomik ilişkilerin siyasi ve güvenlik alanlarındaki ilişkilere nasıl yansıtacağı henüz kesinlik kazanmamıştı.¹³⁷

ABD'nin Iraktan çekilmesinden sonra Türkiye Kuzey Irak ilişkilerinin nasıl gelişeceği artık görülebiliyordu; çünkü Türk dış politikasındaki değişiklik bunun işaretini vermekteydi. ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra ne olacağına dair pek çok senaryo vardı. Bunların en ciddiisi ise, Irak'ın bölünmesi ve ABD'nin de Irak'tan çekilmesi sonucunda İran ile Türkiye'nin karşı karşıya gelmesiydi.¹³⁸ Irak'tan 2011'de çekilen ABD, bölgede zaten had safhada olan sorunların daha da artmasını istemediği içindir ki, Iraklı Kürtlerle Türkiye'nin işbirliği içerisinde olmalarını arzu etmekteydi.¹³⁹ ABD'nin Irak işgali 5 Aralık 2011'de resmen son buldu ve yeni bir döneme girildi.¹⁴⁰ Irak'taki Amerikan askeri varlığı son bulurken, geride siyasal, askeri, ekonomik ve toplumsal düzeyde bir enkaz bıraktığı açıktı. Esas

¹³⁷ Müge Alaçam, "Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin Türkiye Ziyareti", 9 Haziran 2010, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1276/turkiyenin_kuzey_irak_politikasi_ve_irak_kurt_bolgesel_yonetimi_baskani_mesud_barzaninin_turkiye_ziyareti, (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2013.)

¹³⁸ Keser, **a.g.e.**, s. 28.

¹³⁹ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

¹⁴⁰ Ahmet Akın, **a.g.m.**, www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm,

önemli olanın Amerika sonrası dönemde Irak'ın nasıl bir ülke haline döneceğiydi.¹⁴¹ Kürtler, ABD'nin çekilmesinden önceki süreçte Kerkük başta olmak üzere, petrol alanlarına sahip olmak için, Mart 2003'ten beri her türlü serbestlik içinde Irak içinde güçlenmişlerdi.¹⁴² Başbakan Danışmanı olan Ömer Çelik ABD'nin Irak'tan çekilmesiyle ilgili bir açıklama yapmıştı.¹⁴³

ABD'nin durumdan memnun olduğu açıktı. Örneğin, Kürt sorunu üzerine yazdığı kitaplarıyla da tanınan Carnegie Vakfı Ortadoğu Uzmanı Henry Barkey, Türkiye'deki "demokratik açılım" sürecinin başlamasında Amerika'nın Irak'tan çekilmesinin önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir. Bölgeye 2008 yılının Mart ayında Başbakan Erdoğan'ın Irak Özel Temsilcisi'nin gönderilmesi ve Türkiye'nin Bağdat Büyükelçisi Murat Özçelik'in Selahattin kentinde Kuzey Irak Kürt Yönetimi Başkanı Mesud Barzani ile ilk görüşmeyi yapması, Erbil-Ankara ilişkilerinde 2011 yılında ulaşılan noktanın temel taşlarını oluşturmuştur. Ardından bakanlar düzeyinde ziyaretler başlatılmış ve Erbil'de konsolosluk açılmıştır. Bu gelişmeleri takiben 28-29 Mart 2011 tarihinde Başbakan Erdoğan, Irak ziyareti kapsamında Erbil'i de ziyaret etmiştir.¹⁴⁴ Türkiye, Kuzey Irak ilişkilerindeki 'olumlu' değişim, karşılıklı ziyaretlerin artmasının yanı sıra, kamuoyuna yönelik konuşmalarında yansımıştır. Barzani'nin Türkiye ziyareti sonrası basın açıklamasında bu yeni dış politika dili çok açık şekilde gözlenmekteydi.

Öte yandan Türkiye'nin Kuzey Irak ile yakınlaşması Erbil ile Bağdat merkezi hükümeti arasında zaten gergin olan ilişkileri daha da olumsuz hale getirmişti. Merkezi hükümet zaten kendi içerisinde bütünlük arz etmiyordu. Şii Başbakan Nuri El Maliki, Kürt Devlet Başkanı Celal Talabani, Devlet Başkan Yardımcısı Sünni Tarık El Haşimi: Bu bölünmüşlük Nuri El Maliki'nin, Tarık El Haşimi ve Sünni Başbakan Yardımcısı Salih El Mutlak hakkında çıkarttığı tutuklama

¹⁴¹ Ayhan, **a.g.m.**, www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2982

¹⁴² Akın, **a.g.m.**, www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm

¹⁴³ Başbakan'ın yakın danışmanı Ömer Çelik: "ABD'nin Irak'ı işgal ettiği günden itibaren konu tamamen bir bölge sorununa dönüşmüştür. Şimdi ABD çekiliyor. Onlar da bölgede istikrar istiyor. ABD çekilirken böyle bir fırsat çıktıysa bunu değerlendirmek devlet aklının gereğidir. Tamamen yerli ve milli bir yaklaşım." Bu açıklamaları ile Türkiye'nin dış politikada izlemesi gereken çıkar düşüncesine vurgu yapıyordu.

¹⁴⁴ Semin, **a.g.m.**, s.s. 192-196.

talebi ile ilk defa uluslararası ortama da yansımıştır, Tarık El Haşimi Kuzey Irak Kürt Bölgesi üzerinden Barzani'nin desteği ile Türkiye'ye sığınmış, lideri olduğu Irakiye Partisi Şii Başbakan Nuri El Maliki'yi protesto amacıyla parlamentodan çekilmiş ve Nuri El Maliki'yi Irak'ı ele geçirmek ve yönetimi Sünnilerle paylaşmamakla suçlamıştı. Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi lideri Mesud Barzani 25 Nisan 2012'de Associated Press'e yaptığı açıklamada Nuri El Maliki'yi Kürtleri ve Sünnileri yönetimden dışlamak ve diktatörlük ile suçlayarak, siyasi çekişmelerden rahatsızlığını ve Eylül 2012'de yapılacak yerel seçimlere kadar bir anlaşma sağlanmaz ise referandum yoluyla bağımsızlık ilan edebileceklerini söylemeye kadar götürmüştü. Irak'ta bölgesel yönetimler ile merkezi yönetim, özerkliğin sınırları, toprak, siyasi ağırlık ve petrol gelirlerinin paylaşımı konusunda baştan beri anlaşamamaktaydı.¹⁴⁵

Maliki, Kuzey Irak'a ilk ziyaretini 8 Mayıs 2012 tarihinde Kerkük'ü ziyaret ederek ve Irak Bakanlar Kurulu'nu burada toplayarak yaptı. Maliki, Kerkük'ün bir Irak şehri olduğunu ve hiç kimsenin Kerkük için Kürtler'in, Araplar'ın ve Türkmenlerindir diyemeyeceğini ifade etti. Üstelik Kerkük'ün Küçük Irak olduğunu da ekledi. Davutoğlu, Erbil'de Barzani ile görüşükten sonra programında olmamasına rağmen ve Bağdat'a bilgi vermeden, 2 Ağustos 2012 tarihinde Kerkük'ü ziyaret etti. Bağdat bu ziyarete karşılık, "Davutoğlunu tutuklama hakkımız var" diyerek çok sert bir tepki vermiş ve 3 Ağustos 2012 tarihinde de Türkiye'ye bir nota vererek, Ankara ile ilişkilerin gözden geçirileceği belirtmiştir.

Hakkında tutuklama kararı bulunan Tarık Haşimi'nin 9 Nisan 2012 tarihinde Türkiye'ye getirilmesi ile Ankara ile Bağdat arasındaki ilişkiler daha da gerilmeye başladı. Üstelik Başbakan Erdoğan, yaptığı açıklamalarda sık sık Maliki'yi hedef alıyordu. Buna ilaveten bazı Türk şirketlerinin Bağdat'a rağmen Erbil ile petrol anlaşması yapması ve Barzani ile Erdoğan'nın petrol boru hattı inşasında mutabık kalması, Türkiye ile Irak ilişkilerini kopma noktasına getirmişti. Bu dönemde AKP Hükümeti'nin Haşimi-Allavi-Barzani üçlüsüne dayanarak Maliki'ye karşı kimi operasyonlara yöneldiği de görüldü. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun ziyaretinin bazı

¹⁴⁵ Keser, a.g.e., s. 357.

hedefleri vardı. Bunlardan ilki Maliki'ye artan Türkmenlerin desteğini frenlemek ve ikincisi ise, Araplara karşı Türkmen-Kürt ittifakı aramak. Üstelik bu ittifak için çoktandır uğraşıldığı anlaşılmaktaydı. Nitekim KDP 2010'daki Kongresi'ne ITC'yi davet etti; ITC 'de ertesini yıl Erbil'de İl Başkanlığı açtı. Davutoğlu bu hedefleri doğrultusunda, Kerkük ziyaretinden beş gün sonra ITC milletvekillerini Ankara'da topladı. Bağdat'a direnmeye çalışan Erbil'in arkasında şimdi iki destek vardı, PKK ve AKP. Başbakan Erdoğan, Maliki'nin Irak'ı iç savaşa götürdüğü suçlamasında bulunarak, Barzani'ye açık destek veriyordu.¹⁴⁶

Bütün bu gelişmeleri Davutoğlu şöyle savunuyordu; *'Irak'ın ülkemizle sınır vilayetlerini oluşturan coğrafi bölgede Irak Anayasası çerçevesinde tesis edilmiş bulunan Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'yle ilişkilerimizin gelişip güçlenmesi, bölge halkıyla kültürel ve sosyal bağlarımızın muhafazası, ekonomik işbirliğimizin artırılması ve Irak'ın kuzeyinde bulunan PKK'ye karşı yürüttüğümüz mücadele bakımından önem taşımaktadır. Irak'ın ülkemiz bakımından en büyük ikinci ihracat pazarı konumuna gelmesinde, Irak Kürt Bölgesi ile giderek gelişen ekonomik ve ticari ilişkilerimizin önemli bir rolü bulunmaktadır. Irak'a ihracatımızın yüzde 70'inden fazlası IKB'ye yöneliktir. IKBY ile gerçekleştirdiğimiz temasların ana gündem maddelerinin başında terörle mücadele konusu gelmektedir. Bu bağlamda, gerek komşuluk hukuku, gerek Irak'ın kendi anayasasında yer alan hükümler, ayrıca Irak'ın uluslararası hukuktan doğan yükümlülükleri ve sorumlulukları çerçevesinde, PKK'nin Irak'taki mevcudiyetinin ortadan kaldırılması icap ettiği, bu hususta adım atılmadığı takdirde ülkemizin gereken tüm önlemleri tek taraflı olarak almaya devam edeceği vurgulanmaktadır. IKBY Başkanı Barzani önde gelmek üzere, IKBY makamlarının son dönemde PKK konusunda daha net söylem benimsedikleri ve PKK'ye silah bırakması yönündeki çağrılarda buldukları görülmektedir. PKK Irak'ın kuzeyindeki kamplardan ülkemize yönelik saldırılarına devam etmektedir. Bu saldırıların önlenmesi için ülkemizin güvenlik güçleri tarafından önlemler alınmakta,*

¹⁴⁶ Mehmet Ali Güller, "Kerkük Düğümü", 24 Kasım 2012, <http://www.aydinlikgazete.com/yazarlar/mehmet-ali-gueller/17090-kerkuk-dugumu.html>, (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2013.)

bakanlığımız tarafından ise konu Irak merkezi hükümeti, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi ve ABD makamlarıyla ele alınmaya devam etmektedir.”¹⁴⁷

2009 yılı sonları itibariyle ABD’nin Irak’ta desteklediği Kuzey Irak Kürt Yönetimi, Irak yönetiminde etkin bir duruma gelmişti. İşgalden sonra Kürtler, Irak’ta yapılan üç seçim ve anayasa referandumunda büyük kazanımlar elde etmişlerdi. Irak’ta güçlü bir Kürt unsuru ortaya çıkmıştı.¹⁴⁸ Bu durum karşısında Türkiye’nin eski dış politikası ile yeni dış politikası arasında fark meydana geldi. Eskiden askeri gücünü kullanıyordu ve Kuzey Irak yönetimini görmezden geliyordu. Şimdilerde ise bölgedeki karizmasını, yumuşak gücünü kullanan bir ülke konumunda bulunmaktaydı. Türkiye’de hükümet, başbakan ve dışişleri bakanı aynı kalmış; ama dış politika çok yumuşamıştı. Türkiye’nin dış politikada sıfır sorun idealinden uzaklaştığını görüyoruz; ancak sıfır sorun yaşadığı tek bölge haline geldi denebilir Kuzey Irak için.¹⁴⁹ Bütün bunlar da ‘yumuşak güç’ kullanılarak elde edilmişti.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Ahmet Davutoğlu, **2013 Yılına Girerken Dış Politikamız, Dışişleri Bakanlığı’nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, Aralık, 2012, s.s. 71-113.

¹⁴⁸ Semin, **a.g.m.**, s.s. 180-181.

¹⁴⁹ Eden Mensür Akgün,

www.navkurd.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=1284:tuerkiye-ile-kuerdistan-bart&catid=46:hevpeyvin&Itemid=90, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2013.)

¹⁵⁰ Akın, a.g.m., www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm

3.3 Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının'da 'Kırmızı Çizgiler'

(Kerkük Sorunu-Türkmenler-Askeri Operasyonlar):

2003-2013 Yılları arasında yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında baştan beridir kırmızı çizgilerinden olan Kerkük, PKK'ye yönelik askeri operasyonlar ve Türkmen politikalarında ise, 2003-2013 yılları arası yaşanan gelişmelere baktığımızda, aslında Türkiye'nin Kuzey Irak politikasınının kırmızı çizgiler olarak adlandırılan konular bağlamında şekillendiği göze çarpmaktadır.

3.3.1 Kerkük:

Kerkük 2003-2005 arasında fiilen Kürtlerin denetimine girmiştir. Kerkük'teki fiili durum, 2005 Ocak ayında yapılan seçimlerle resmiyet kazanmıştır.¹⁵¹ Hem Araplar hem de Türkmenler, 2007 yılında yapılması planlanan halk oylamasına karşı çıkıyorlardı. Kerkük, sadece Irak'ın değil, genel olarak Ortadoğu'nun da önemli yerleşim merkezlerinden biridir ve bu yüzden şu veya bu düzeyde bu şehirle ilişkili olanların Kerkük üzerinde yoğunlaşması garip değildir.¹⁵² Kuzey Irak Kürt Yönetimi, Kerkük'ün bir Kürt şehri olduğunu iddia ederek kendi bölgelerine bağlanmasını baştan beri istemekteydiler.¹⁵³ Kürt devletinin olmazsa olmazı Kerkük'tür.¹⁵⁴ Kerkük'ün geleceği konusunda Türkiye'nin haklı ve derin düşünceleri vardır.¹⁵⁵ Çünkü Reel politik açıdan Kürtler üç önemli sebepten hareketle Kerkük üzerinde nüfuz kurmaya çalışmaktadırlar:

- 1950 ve 1970'lerde şehirden sürülen nüfuslarını geri getirme isteği.
- Kuzey Irak'ta bir Kürt federe devlet kurmak istedikleri için bu devletin kültürel ve tarihsel bakımdan köklü bir yerleşim merkezine sahip olması arzu etmektedirler. Kerkük bu açıdan ideal görünmektedir.

¹⁵¹ Keser, **a.g.e.**, s. 342.

¹⁵² Bulaç, **a.g.e.**, s. 191.

¹⁵³ Semir, **a.g.m.**, s. 182.

¹⁵⁴ Özcan Yeniçeri, 'İflas Eden Paradigmalar Işığında Türkiye'nin Irak Politikası', **Global Strateji Dergisi**, Yıl 1/ Sayı 1, İlkbahar, 2005, s. 54.

¹⁵⁵ Necdet Demiral-Soran Şükür-Mazin Hasan, 'ASAM-IMTP Genel Başkanı Mustafa Kemal Yayıncı ile Yuvarlak Masa Toplantısı', **Stratejik Analiz Dergisi**, c.4/sayı 48, Nisan, 2004, s. 51.

Geçici Irak Anayasası'nın 58. Maddesinde yer alan, daha sonra 2005 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren Irak Anayasası'nın 140.maddesinde Kerkük referandumu için üç aşamalı bir plan önerilmekteydi. Birinci aşamasında; 2007 yılının Mart ayı sonunda Saddam yönetimi döneminde Araplaştırma politikası çerçevesinde, şehrin tahrip edilen demografik yapısının normalleştirilmesi öngörülmüş; ikinci aşamada 2007 Temmuzunda Kerkük'te bir nüfus sayımının gerçekleştirilmesi öngörülmesine karşın, Irak bölgesel Kürt yönetimi bunu gerçekleştirilmemiştir. Üçüncü aşamada ise; 2007 Aralık ayında Kerkük'te bir referandum yapılarak, şehirde yaşayanlara Irak Bölgesel Kürt Yönetimine bağlanmak veya bağlanmamak istekleri sorulacaktı. Ancak ilk iki aşamanın gerçekleşmemesi nedeniyle referandum da yapılamamıştır.

Kerkük'ün statüsü sorununun, anayasa ile çözüme kavuşturulamaması ve gruplar arası antlaşmazlıkların çoğalması üzerine Kerkük ile birlikte sorunlu bölgelerin çözümü konusu 2008 yılında BM'ye havale edilmiştir. BM Irak Özel Sekreteri Stefan De Mistura'nın Irak'taki sorunlu bölgeler için sunduğu raporda; Kerkük referandumunun beş yıl ertelenmesi istenmiş, ülkede yaşayan etnik gruplar arasında uzlaşma sağlanmadan referandum yapılmaması, şehrin Merkezi Bağdat yönetimi ile IBKY tarafından ortak yönetilmesi, Kerkük'ün yarı bağımsız bir statüye sahip olması ve bütçesinin Kerkük petrollerinden karşılanması öngörülmüştür. Referandumun uzlaşma sağlanmadan yapılmaması fikri Türkiye'nin tezleri ile paralellik oluşturmaktadır.¹⁵⁶

Irak Anayasası'na göre 2007 yılı sonuna kadar yapılması ön görülen Kerkük için referandum 2008 yılı mayıs ayına ertelenmiştir.¹⁵⁷ Türkiye için Kerkük'ün statüsü sadece Irak'taki dengeler için değil, kentin Türk kimliği ve oradaki yaşayan Türkmenlerin geleceği için de önemlidir. Kerkük sorunu Türkiye'nin dış politikasına zarar veren bir hal endişesi taşımaktadır.¹⁵⁸ Kürt gruplar Kerkük'ün Kürdistan'ın bir parçası olduğunu, Irak devletine ait olmadığını Irak'a ilhak edildiğini, Kürtlerin ataları tarafından Kerkük'ün inşa edildiğini, Kürdistan'ın

¹⁵⁶ İnci Muratlı, a.g.m., www.incimuratli.blogspot.com/2009/06/irakta-ksr-dongu-kerkuk-referandumu.html,

¹⁵⁷ Ayman, a.g.e., s. 115.

¹⁵⁸ Öztürk, a.g.m., www.akademikbakis.org/19/13.htm

başkenti olduğunu ve Kürtler dışında burada yaşayanların azınlık olduklarını savunmaktadırlar. Bu konuda Mesud Barzani ‘‘Biz, Kürdistan’daki Kerkük’ün kimliğini hiç kimseyle oturup asla tartışmayız! Ödeyeceğimiz bedel ne olursa olsun, bunu kimseyle tartışmayız!’’ demektedir. Celal Talabani ise Kerkük’ü ‘‘Kürdistan’ın Kudüs’ü’’ olarak tanımlamakta ve ‘‘Türkler, Kerkük konusunu açmaya çalışırlarsa Kürtler de Diyarbakır ve diğer yerlerin dosyasını açmaya çalışacaklardır’’ demişlerdir.¹⁵⁹

Irak Anayasası’na konulan hükümetlerin ve federalizm yasasının Kürtlere ödül olarak sunulduğu düşünülebilir. Bu açıdan, ABD, Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerde Kerkük, hassas konumunu hala sürdürmektedir.¹⁶⁰ Irak Anayasası’na göre Kerkük’ün hangi etnik gruba ait olduğu çözümü, 31 Aralık 2007’ye kadar yapılacak referandumla belirlenecek ancak Türkiye, referandumun Irak’ın genelinde yapılmasını istemektedir. Fakat Irak’ın yeni anayasası, 2007 yılında Kerkük’te yapılacak referandum ile belirleneceğini açıkça ifade etmiştir. 53. maddenin Bağdat ve Kerkük’e özel statü veren ve hiçbir bölgeye dahil edilmeyeceklerini belirten C bendi anayasaya alınmamıştır.¹⁶¹ Kerkük gümümüzde halen Irak’a bağlı konumunu korumakta ve istenen referandum da yapılmamış durumdadır.

Kerkük 2003-2007 sürecinde Kürt yapılanmasına bağlanması planlanıyordu ancak Kerkük için yapılması Anayasada yer alan referandum 2007 Aralık ayının sonunda iptal edilmişti. Kerkük idari yapısının Temmuz 2008’de çıkarılan yasanın 23. Maddesine göre idari dağılımının; %34 Kürt, %32 Türkmen, %32 Arap ve %4 diğer etnik gruplar arasında paylaştırılmasına karar verilmişti. Söz konusu bu maddeye Kürtler itiraz ederek 28 Temmuz 2008 tarihinde Kerkük’te protesto düzenlemişlerdi.

2011 yılının başlamasıyla Kerkük’ün idari yapısında önemli değişimler olmuştur. En önemlisi KYB ve Kürdistan Listesi’nde Kerkük Milletvekili olan Dr. Necmettin Kerim’in Kerkük valiliğine atanması, ITC adayı ve Kerkük İl Meclisi

¹⁵⁹Mazin Hasan-Soran Şükür, **a.g.m.**, s.s. 27-29.

¹⁶⁰Semin, **a.g.m.**, s. 189.

¹⁶¹Duygu Dersan, ‘‘Irak Anayasasının Değerlendirilmesi’’, **Global Strateji Dergisi**, yıl 1/Sayı 2, Sonbahar, 2005, s. 130.

üyesi olan Hasan Turan'ın ise Kerkük Meclis Başkanlığı'na seçilmiştir. Bu durum hem Kerkük hem de Türkmenler sorunuyla ilgili olumlu bir adım olarak değerlendirilebilir.¹⁶²

Kerkük sorunu günümüzde de belirsizliğini korurken, enerji (petrol-doğal gaz) bakımından önemli olması çözümü zorlaştırmaktadır. Çünkü Kerkük sadece Irak ile Kuzey Irak arasındaki bir sorun değil, aksine emperyalist devletler, Irak'a komşu ülkeler ve çıkarları olan her bir ülkenin sorunudur.

¹⁶² Semin, **a.g.m.**, s.s. 72-121.

3.3.2 Türkmenler:

Türkiye, Türkmenleri 1991 yılından sonra resmi olarak keşfetmiştir. Türkiye'nin temel politikası Türkmenlerin Kürtlerle birlikte üçüncü azınlık olarak tanınması üzerine kurulmuştur.¹⁶³ Türkiye tarafından bu sorun II. Körfez krizinde Irak'ın parçalanması olasılığı üzerine gündeme getirilmiş ve bölgedeki Türkmenler nedeniyle bölgeye duyarsız kalınmayacağı ifade edilmiştir.¹⁶⁴ Körfez savaşından sonra Türkmenler stratejik bir faktör olarak algılanmıştır. Diğer sebepler ise duygusal ve kültürel nedenlerdir.¹⁶⁵

Irak resmi makamlarına göre Türkmenler nüfusun %5'inden azdır. Türkmen nüfusunun olduğundan az olmasının nedenlerinden biri Irak merkez yönetiminin baskısı sonucu Türkmenlerin büyük bir kısmının değişik bölgelere göç etmek durumunda kalmalarıdır.¹⁶⁶ Irak'taki Türkmen nüfusunun yarısından fazlası Kerkük, Erbil ve Musul'da yaşamaktadır. Selahattin, Zaho, Duhok, Süleymaniye, Köysancak ve Cemcemal'da da az sayıda Türkmen aileleri yaşamaktadır.¹⁶⁷

¹⁶³ Nihat Ali Özcan, "Türkiye'nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak", **Stratejik Analiz Dergisi**, c.1/sayı 12, Nisan, 2001, sayı 98.

¹⁶⁴ Arı, **a.g.m.**, s. 672.

¹⁶⁵ Serhat Erkmen-Hasan Yılmaz, "Türkiye'nin Kuzey Irak'lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 Yılın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler", **Stratejik Analiz Dergisi**, c.3/sayı 30, Ekim, 2002.

¹⁶⁶ Mustafa Kayar, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2003, s. 85.

¹⁶⁷ Hasan Özmen, **Irak ve Türkmen Dosyası**, Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 14.

3.3.3 Askeri Operasyonlar:

Türkiye 1984 yılından itibaren bölgeye çeşitli operasyonlar düzenlemiş ve askeri operasyonlar 4 farklı temele dayandırılmıştır;

- 1- Irak'ın rızası (Mayıs 1983'te operasyon, 86 ve 87 hareketleri)
- 2- Irak'la yapılan Güvenlik Protokolü'ne dayanan ve sınır ötesine 5 km'ye kadar girme olanağı sağlayan sıcak takip anlaşması (Ekim 1984 ve Ekim 1988)
- 3- Meşru savunma (ilki Ağustos 1991'de)
- 4-Var olma hakkı (Mart-Nisan 1995'ten sonra)

Türkiye'nin Irak konusunda olumsuz bir imaja sahip olmasının nedeni olan askeri operasyon seçeneğinin Irak politikasını şekillendiren önemli ama yegane bir unsur olmadığını ve diplomatik çabaların yoğun olarak sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Diplomatik çabaların devamının gerekliliği 2007 yılı Nisan ayında ki Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi'nde de yer almış ve Irak ile ilgili şu değerlendirmeler yapılmıştır;

- Ülkenin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin korunmasının önemi vurgulanmıştır.

- Sınırların güvence altına alınmasının, istikrarın sağlanmasının, Irak'ın komşuları sürecine canlılık kazandırılması ve bölge ülkeleriyle temasların artırılması üzerinde durulmuştur.

- Irak'taki duruma ilişkin kaygılarımız ışığında Kuzey Irak'tan yönelen terör tehdidinin ve Kerkük'ün statüsüne ilişkin uzlaşmazlığın yarattığı istikrarsızlık ve gerilimin aşılabilmesi amacıyla diplomatik ve siyasi çabaların yoğunlaştırılmasında yarar görülmüştür¹⁶⁸

Askeri operasyonların Türkiye ile Kuzey Irak arasındaki ilişkilerin olumsuzlaşmasında ki en güçlü etmenlerden biri olduğu bilinmelidir. Türkiye'de terör ile PKK özdeşleşmiş durumda ve bu durumdan dolayı kamuoyunda yapılan

¹⁶⁸ Ayman, **a.g.e.**, s.s. 54-71.

yorum şu:” Sorun Kandil’de, Kandil Kuzey Irak’a, Kuzey Irak Irak’ta!” O halde terörden kurtulmak için Türk ordusu Irak’a girmelidir. Irak’a girilmesini isteyenlerin iki gerekçesi vardı. Biri iç (terör), diğeri dış terördü. Dış gerekçelerden biri, PKK’nin Kandil Dağı’ndaki varlığı, diğeri Kerkük’te yapılması ön görülen referandumla şehrin etnik yapısının tümünden değişiklik geçireceği ve elbette Türkmenlerin bu şehirdeki varlığı konusuydu. Türkiye’nin müdahale için öne sürdüğü birkaç gerekçe;

- Türkiye, PKK’nin yuvalandığı Kandil Dağı’nda bertaraf etmek üzere Kuzey Irak’a müdahale etmelidir.

- Kuzey Irak’ta ilerde Türkiye’yi tehdit edecek olan Kürt Devleti kurulmaktadır, bunun önüne geçmek için müdahale edilmelidir.

- Türkmenleri korumak ve referanduma engel olmak için müdahale edilmelidir.

- Kerkük üzerinde denetim kurmak için müdahale edilmelidir.

- Irak’ın toprak bütünlüğünü korumak için müdahale edilmelidir.

Türkiye’nin ‘‘PKK sorunu’’ dolayısıyla Kuzey Irak’a yönelik iki operasyonundan söz ediliyordu: ilki, Habur sınır kapısının kapatılması, ekonomik ambargo ve Kuzey Irak’a verilen elektriğin kesilmesi, diğeri ise askeri harekattı. Ancak iki operasyonun da parlak sonuçlar doğurup doğurmayacağı tartışmalı bir durumdu. Her ikisinin aleyhinde ve lehinde öne çıkarılacak hususlar vardır. Her iki operasyonun Türkiye’ye sağlayacağı düşünülen faydaların yanında çok büyük zararlar da söz konusuydu.¹⁶⁹ Türkiye. Kuzey Irak’ın bağımsız bir devlet olması bir yana, federatif bir yapıya bile karşı çıkmaktadır. ABD ile pazarlık yaparak, gerektiğinde Irak’a asker göndermek suretiyle mevcut statünün değişme isteğini sürdürmektedir.¹⁷⁰ Öte yandan Kürt Özerk Bölgesi Başkanı Mesud Barzani, Le Monde gazetesine verdiği demeçte ‘‘Türkiye’nin müdahale etmesi durumunda çiçeklerle karşılanmayacağını, dolayısıyla böyle bir kararın sonucunun anlaşılacağından emin olduğunu’’ içeren ifadeler kullanmıştır.¹⁷¹

¹⁶⁹ Bulaç, a.g.e., s.s. 200-218.

¹⁷⁰ Erdoğan, a.g.e., s.s. 200-201.

¹⁷¹ Ayman, a.g.e., s. 26.

Türkiye her an Kuzey Irak'a bir hareket düzenleyebilirdi çünkü daha öncede defalarca Kuzey Irak'a girmiş, her defasında 20-35 Km derinliğe kadar girip operasyon yapmış, sonra da dönmüştür. En etkili iki operasyon, 1996 ile 1998 yıllarında yapıldı. İlkinde Barzani'ye (KDP), ikincisinde de Talabani'ye (KYP) bağlı kuvvetler Türkiye'ye destek verdi. 2007 yılında hem Talabani'nin hem de Barzani'nin sözcüleri "Türkiye'nin istediği takdirde 1999'da elde ettiği büyük avantajı kullanıp PKK'yi bitirebileceğini, ancak bitirmediğini, bitirmek istemediğini" iddia etmişlerdir. Kuzey Irak'a girmeyi planlayan Türkiye, bir anda Amerika, İngiltere, diğer koalisyon kuvvetleri ve dolaylı olarak İsrail'le çatışmayı göz önüne alıyor muydu?¹⁷²

Kuzey Irak'a müdahale etmesi durumunda Türkiye, bölge ülkeleri ve uluslar arası camianın gözünde "saldırgan ve işgalci bir konum"a düşmüş olacaktı. PKK üzerinden Kuzey Irak'a karşı geliştirilen politik tavır ve bu tavrı besleyen dil, İsrail'in diline benzemeye başladı yorumları kamuoyunda dillendirilmeye başlanmıştı. Bundan önce defalarca operasyon yapıldı ancak ne Kürt sorununa bir çözüm bulundu ne de tamamen PKK ortadan kalkmış oldu.¹⁷³

Sınır ötesi operasyon öncesi diplomatik girişimlerini sürdüren Türkiye, Kuzey Irak'a yönelik askeri müdahale için hazırlanan tezkerenin çıkmasından sonra sınır ötesi operasyon kararına son şeklini vermeden önce 5 Kasım 2007'de önemli bir zirve toplantısı yapmak için ABD'ye giden Erdoğan'ın Bush ile Beyaz Saray'daki görüşmesinden ortak mücadele mesajı çıkmıştı. ABD'den, Kuzey Irak'a yönelik bir operasyona sıcak bakılmadığı ancak ABD'nin istihbarat paylaşımı yapacağını, Irak Merkezi Hükümeti ile Türkiye'nin birlikte hareket edeceğini açıklanmıştı. Erdoğan da açıklamasında, tezkerenin hedefinin PKK olduğunu, Kuzey Irak da dahil Irak'ın istikrarının önemli olduğunu vurgulamıştı.¹⁷⁴

Tezkerenin ana amacı, Kuzey Irak'tan gelen terörün durdurulması ve kaynağının kurutulması için gerektiğinde sınır ötesi hareket yapılmasıydı. Tezkerede altı özellikle çizilen 'kapsamı, miktarı, sınırları ve zamanı'' gibi konularda son kararı

¹⁷² Bulaç, a.g.e., s.s. 210-212.

¹⁷³ Bulaç, a.g.e., s.s. 212-213.

¹⁷⁴ Öztürk, a.g.m., www.akademikbakis.org/19/13.htm

hükümetin verebilecek olması, tezkerenin ‘askeri etkisi’ yanında ‘siyasi etkisi ve fonksiyonuna işaret etmekteydi. Tezkerenin çıkmış olması bir kararlılık göstergesiydi ve bunun ABD ile AB ülkeleri nezdinde hesaba katılır bir etkisi olacaktı.¹⁷⁵

Türk askerini bölgeye çekmek isteyenlerin üç amaçları olduğu ihtimalinden söz ediliyor. Birincisi, ABD tarafından Türk askeri Irak’a çekilip, konuşlandırılmak isteniyor. İkincisi, eylemler tırmandırılarak Türkiye’ye, ‘Kuzey Irak Kürt Federe Devleti’ni kabul et’ denilmek isteniyor. Üçüncüsü, ilerideki bir Suriye-İran münasebetinde, yani uluslararası güçlerin Türkiye’den bir beklentisi olacak.¹⁷⁶

Kürtlerin asıl tepkisi ve TSK’nin Irak’a girmesine karşı çıkmalarının nedeni, Kürtlerin başlangıçta Türkiye’nin de katkılarıyla elde ettikleri ekonomik ve siyasi kazanımlardan vazgeçmesini istemek, BM, ABD ve Batı dünyasının desteklediği bu statüden Kürtlerin vazgeçmesini beklemek.¹⁷⁷ ABD, Iraklı Kürt yöneticiler ve Türkiye’yi kapsayan üçlü işbirliği üzerinde odaklanılmıştır. Bu durumu destekleyen nitelikte ABD Dışişleri Bakan yardımcısı Dan Fried’in verdiği demeçte ‘‘olası bir sınır ötesi operasyonun sonuçlarının Türkiye’nin arzu ettiği gibi olmayabileceğini ve Türkiye’nin Kürt yönetimiyle, Irak Hükümeti’yle ve ABD’yle işbirliği yapmasının iyi olacağını’’ ifade etmiştir.

Belçika, Kuzey Irak’ı Kürdistan olarak nitelendirmiş ve Türkiye’nin müdahalesinin, üyelik müzakerelerinin başlatılmaması için kesin bir neden olacağını belirtmişti.¹⁷⁸ Irak Başbakanı Nuri El Maliki, İran’ın Irak topraklarını bombalamış ve bunun yanı sıra Türkiye’nin de Kuzey Irak’taki mevzileri bombaladığını iddia etmişti.¹⁷⁹ Sınır ötesi operasyonunu savaş nedeni sayan Barzani bu operasyona tepki vermekle yetinmişti.¹⁸⁰ Kuzey Irak, her operasyon da sadece tepki vermekle yetinmişti. Türkiye, Kuzey Irak’a birçok askeri operasyon yapmıştı. Ancak bu

¹⁷⁵ Bulaç, **a.g.e.**, s. 112.

¹⁷⁶ Tan, **a.g.e.**, s. 234.

¹⁷⁷ Erdoğan, **a.g.e.**, s. 201.

¹⁷⁸ E.Banu Tepe-Seda Serdar, ‘‘Irak Krizi Sonucunda Batı’da Kamplaşma ve NATO Krizi’’, **Irak Krizi (2002-2003)**, der.Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serht Erkmen, Ankara, ASAM Yayınları, sayfa 185-191

¹⁷⁹ Ayman, **a.g.m.**, s. 104.

¹⁸⁰ Öztürk, **a.g.m.**, www.akademikbakis.org/19/13.htm

operasyonlar Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında olumsuz sonuçlara neden olmuş, Kuzey Irak ile ilişkiler gerilmişti. Kuzey Irak politikasında sorunun askeri olmadığı anlamayan Türkiye, günümüzde bile Kuzey Irak tezkeresini meclisten geçirmiş ve bir köşede bekletmeye devam etmektedir. Ancak sınır komşunuz olan ve üstelik enerji kaynakları için merkez konumda olan bir ülke'ye askeri tehdit ile çıkarların korunamadığını bilinmesi gerekir. Türkiye çıkarlarını korumayı diplomatik yollarla çözmesi gerektiğini önceki yıllardan ders çıkartarak bilmesi gerekir.¹⁸¹

¹⁸¹ Öztürk, a.g.m., www.akademikbakis.org/19/13.htm

SONUÇ

Türkiye, 1991 Körfez Harekatı ve sonrası Irak'ın kuzeyinde meydana gelen gelişmeler ile oluşan siyasi durum neticesinde dış politikasında Kuzey Irak konusunu önemli bir yerde tutmuştur. Ancak bu politika anlayışı diplomatik girişimlerden çok PKK amaçlı askeri operasyonlarda iş birliğine dayanmaktaydı. 1991'den 2003 yılına kadar bu politika anlayışı içinde süre gelen yaklaşım, ABD'nin Irak işgali ile farklı bir dış politika anlayışına doğru gidecekti.

1991 Birinci Körfez Harekatı ile Irak'ta yaşanan gelişmeler ile birlikte oluşan siyasi durum Türkiye dış politikasında başta Irak olmak üzere bir de 'Kuzey Irak' kavramının önemli bir yer tutmasına neden olacaktı. Bir iç sorun gibi görünen 'Kürt sorunu' Irak'ta oluşan durum ile birlikte dış politikaya da etki etmeye başlayacaktı. Irak'ın kuzeyinde oluşan siyasi boşluk ile birlikte başta Türkiye olmak üzere diğer bölge ülkeleri de bu durumdan rahatsızlık duymuştu. Batı ülkeleri ve ABD açısından bu durum bölge ülkelerine karşı bir tehdit algısı ve yeri geldiğinde kullanılacak bir kart olarak dış politikada yerini alıyordu. Kuzey Irak'a yönelik dış politika anlayışı diplomatik ilişkilerden çok PKK, Kürt sorunu, askeri operasyonlar olarak devam etmiş; ancak bu durum 2003 yılında ABD'nin Irak işgali ile birlikte daha geniş bir boyut kazanmıştı.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesiyle birlikte gerek Irak devleti gerekse Kuzey Irak federal bir yapıya doğru gitmeye başlamıştı. Türkiye bu durumdan rahatsızlık duymaktaydı; çünkü oluşması muhtemel bir Kürt devleti ile karşı karşıya kalınan bir dış politika oluşmuş ve üstelik Irak tezkeresi adıyla anılan ve ABD'nin kuzeyden cephe açmasına imkan sağlayacak yetki tasarısının TBMM tarafından redd edilmesi Türkiye'nin bu bölgede dış politika anlamında elini zayıflatmıştı. ABD ile bozulan ilişkiler, Kuzey Irak'ta meydana gelen siyasi boşluk, PKK, Kürt liderlerin ABD için öncelikli müttefik haline gelmesi, muhtemel Kürt devleti ve Türkiye içinde oluşmuş yeni bir iktidar dış politika anlamında Türkiye'nin öncelikli sorunu haline gelmiş bir Irak ve Kuzey Irak durumunu sergiliyordu. Irak'ın işgalinden sonra yaşanan süreçte Türkiye yaşananları izlemekten öteye gidecek bir

politika sergileyememişti; ancak rahatsızlıklarını her fırsatta dile getirmekteydi. Uluslararası arenada pek yankı bulmayan bu söylemler ve Irakta yaşanan seçim ile birlikte Kürtler büyük bir kazanım elde etmiş, Irak Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığını bile kazanmışlardı. Kuzey Irak ise Irak Anayasası ile birlikte fiilen federal bir yapıya dönüşmüştü.

Türkiye bu dönemde ABD'nin de etkisiyle bölgede dış politika açısından etkili olamamış, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemiş, PKK konusunda rahatsızlıklarını dillendirmiş ancak ABD güçlerinin bölgede bulunmasından dolayı askeri operasyon bile gerçekleştirememişti. Başta Kerkük sorunu olmak üzere Kuzey Irak'ın Irak petrollerinden pay almasını ve Kürtlerin Irak'ta kazanımlarından dolayı Kuzey Irak ile diplomatik ilişkilerden kaçınmıştı.

2008 yılında ABD'nin Irak'tan çekilmesi ile birlikte Türk dış politikası bölge üzerinde 2003-2008 dönemi arasında gösteremediği etkiyi, ilişkileri bu dönemden sonra daha rahat ve sağlam adımlar şeklinde göstermeye başlamıştı. Ancak bu durum ile birlikte 2008 yılı öncesi Irak merkezi hükümetiyle olan sağlam ilişkiler bu dönemden sonra tersine dönmüş, Kuzey Irak ile ilişkiler düzelme gösterirken, Irak merkezi hükümeti ile diplomatik ilişkiler bozulma göstermişti. Öte yandan düzelen ilişkilere rağmen Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve PKK konusunda söylemlerini aynen korumuştur. 2008-2013 dönemleri arasında Türkiye, Kuzey Irak ile petrol anlaşmasına gidecek kadar diplomatik ilişkiler kurmuş, PKK konusunda Kuzey Irak ile bazı ortak çalışmalar yapmış, her iki taraftan üst düzey yetkilileri arasında ziyaretler teati edilmiş ve 2008 yılı öncesi kullanılan dil ve üslup diplomatik düzeye gelmişti.

Kuzey Irak ile ilişkilerin düzelmesinde ABD etkisi her iki tarafta hissedilmiş olsa da Türkiye ve Kuzey Irak ilişkilerinin ilerlemesi gerek her iki taraf gerekse tüm bölge için önem arz etmekteydi. Ancak 2003 yılından 2013 yılına kadar devam eden gerek olumlu gerekse olumsuz ilişkiler sırasında bile Türkiye asla 'kırmızı çizgileri' diye adlandırdığı 'PKK, Kerkük, Türkmenler ve Irak'ın toprak bütünlüğü' konularında değişikliklere gitmemiştir. Konular hakkında söylemlerde

yumuşamalar olsa da genel anlamda dünden bugüne süre gelen anlayış devam eder görünmektedir.

2003-2008 dönemleri arasında Irak'ta Kürtler etkin bir noktaya doğru ilerlerken, Türkiye bu bölgede geride kalmıştı. Öte yandan 2009 yılı sonları itibariyle ABD'nin desteklediği Kürtler, Irak yönetiminde etkin bir duruma gelmişlerdi. İşgalden sonra Irak'ta yapılan seçimlerde Kürtler büyük kazanımlar elde etmişlerdi. Bu durum sonucunda 2003-2008 dönemi Türkiye dış politikası ile 2008-2013 dönemi dış politikası arasında farklar meydana geldi. Eskiden askeri gücünü kullanan ve diplomatik ilişkiler kurmayan Türkiye, şimdilerde ise yumuşak gücünü kullanan bir ülke konumundadır. Dönemler arasındaki dış politika farklılıklarının nedeni sadece iç politika değildi; çünkü Türkiye'de hükümet, başbakan ve dışişleri bakanı aynı kalmış; ama dış politika eski döneme göre çok yumuşamıştı. Türkiye'nin dış politikada sıfır sorun idealinden uzaklaştığını görüyoruz; ancak Kuzey Irak için sıfır sorun yaşadığı tek bölge haline geldi denebilir. Bütün bunlar da 'yumuşak güç' kullanılarak elde edilmiş görünmektedir.

KAYNAKÇA

AKSELİ, Kemal, ‘‘Kuzey Irak Bölgesinin Etnik Yapısı ve Yeraltı Zenginlikleri ile Süper Güçlerin ve Diğer Bölge Devletlerinin Tarihten Günümüze Bölge Üzerindeki Etkileri’’, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

ARAS, Bülent, ‘‘Türkiye ve Irak Krizi’’, Bülent Aras (der.) , **Irak Savaşı Sonrasında Ortadoğu**, İstanbul, Tasam Yayınları, İstanbul, 2004.

ARI, Tayyar, **Basra Körfezi ve Ortadoğu’da Güç Dengeleri (1978-1996)**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.

ARI, Tayyar, ‘‘Türkiye, Irak ve ABD: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Basra Körfezinde Yeni Parametreler’’, **21.Yüzyılda Türk Dış Politikası**, ed.İdris Bal, Nobel Yayınları, Ankara, 2004.

ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991.

AYMAN, Gülden, Olaylarla Türk Dış Politikası Irak ve Kıbrıs Sorunu, DİF yayımları, İstanbul, 2008.

BALBAY, Mustafa, Irak Bataklığında Türkmen-Amerika İlişkileri, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, İstanbul, 2004.

BAL, İdris, ‘‘Türkiye ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşı’nın Getirdikleri’’, İdris Bal(der), 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Global Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

BAL, İdris, ‘‘Türk Dış Politikası’nın Ana Hatları’’

BAŞYURT, Erhan, **KABAL (Dünya İmparatorluğu Peşindeki Seçkinler)**, Kara Kutlu Yayınevi, İstanbul, 2005.

BULAÇ, Ali, **Kürtler Nereye?**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2010

BÜSAM, ‘‘ABD’nin Irak’tan Çekilme Süreci ve Bölge Dinamikleri Açısından Değerlendirilmesi’’, İstanbul, (Ocak,-2009).

DAĞDEVİREN, Zülfü, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası: Devlet-Hükümet İlişkileri’’, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **2013 Yılına Girerken Dış Politikamız, Dışişleri Bakanlığı’nın 2013 Mali Yılı Bütçe Tasarısının TBMM Genel Kurulu’na Sunulması Vesilesiyle Hazırlanan Kitapçık**, Ankara, 2012.

DAVUTOĞLU, Ahmet, **Stratejik Derinlik**, Küre Yayınları, İstanbul, 2012.

DEĞERLİ, M.Güray, ‘‘Irak Türküne Verilmeyen Anayasal Haklar ve Türkiye’nin Irak Politikasındaki Dönüşüm’’, **Global Strateji Dergisi**, Sayı 1, (İlkbahar-2005).

DEMİRAL, Necdet-ŞÜKÜR, Soran–MAZİN, Hasan, ‘‘ASAM-IMTP Genel Başkanı Mustafa Kemal Yayıncı ile Yuvarlak Masa Toplantısı’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.4/sayı 48, (Nisan-2004).

DERSAN, Duygu, ‘‘Irak Anayasasının Değerlendirilmesi’’, **Global Strateji Dergisi**, yıl 1/Sayı 2, (Sonbahar-2005).

ERDOĞMUŞ, Abdülbaki, **Mahzun Mezopotamya**, Elips yayınları, Ankara, 2008.

ERHAN, Selahattin, ‘‘Bati’nin ‘‘Kürt’’ Sorunu’’, **Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye’nin Güvenliği**, der. Gamze Güngörmüş Kona, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

ERKAN, Serhat, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası’’, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, c.8/Sayı 4, (Kış-2002).

ERKMEN, Serhat-YILMAZ, Hasan, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak’lı Kürt Gruplarla İlişkileri: 10 Yıllın Anatomisi ve Geleceğe İlişkin Beklentiler’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.3/sayı 30, (Ekim-2002).

ERSEVER, Ahmet Cem, **Kürtler PKK ve Abdullah Öcalan**, Ocak Yayınları, Ankara, 1998.

FIRAT, Melek, **1960-1971 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1997.

GERGER, Haluk, **Mayınlı Tarlada Dış Politika**, İstanbul, Hil Yayınları, 1983.

GÖKÇE, Onur, ‘‘Irak Türk’leri (I)’’, **Ulusal Strateji Dergisi**, Sayı 32, (Şubat-2003).

GÖZEN, Ramazan, ‘‘Dış Politika Nedir?’’, **21. Yüzyılda Türk Dış Politikası**, Ankara Global Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2006.

GÖZEN, Ramazan, **Amerikan Kıskaçında Dış Politika: Körfez Savaşı**, Liberte Yayınları, Ankara, 2000.

HALE, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Çeviri: Petek Demir, Mart Matbaası, İstanbul, 2003.

HARİS, William, ‘‘Modern Irak’ın Stratejik Konumu’’, Çeviri: Alper Şen, **Avrasya Dosyası (Irak Özel)**, c. 6, Sayı 3, (Sonbahar-2000).

HARP AKADEMİLERİ, **Kuzey Irak-2010**, HAK Yayınları, İstanbul.

KAHRAMAN, Hasan Bülent, **ABD Bu Eylül'ü Çok Sevdi**, Agora Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2006.

KAYAPINAR, Akif, ‘‘Kürt Sorununda Çıkış Yolu: Ortak Varlık Şuuru’’, **Anlayış Dergisi**, sayı 28, (Ekim-2005).

KAYAR, Mustafa, **Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KAYMAZ, İhsan Şerif, **Musul Sorunu: Petrol ve Kürt Sorunlarıyla Bağlantılı Tarihsel ve Siyasal Bir İnceleme**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2003.

KEKEVİ, Serkan-KILIÇOĞLU, Gökmen, ‘‘Türkiye’nin Güvenliği Açısından Irak’ın Kuzeyinin Önemi Nedir?’’, **I.Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu**, 2007.

KESER, Ulvi, **Dünyanın Kaynayan Kazanı ORTADOĞU**, Motif Matbaacılık, Ankara, 2012.

KIZILYAPRAK, Zeynel Abidin, **1900’den 2000’e Kürtler**, Serler Matbaacılık, İstanbul, 2000.

KİRİŞÇİ, Kemal-WİNROW, Gareth, **Kürt Sorunu (Kökeni ve Gelişimi)**, çev. Ahmet Fethi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.

KOÇAOĞLU, Mehmet, **Uluslararası İlişkiler Işığında Ortadoğu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1995.

KÖKSAL, Sönmez, ‘‘Irak’ın Kuzeyindeki Muhtemel Gelişmelerin Türkiye’ye Etkileri’’, **Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)**, Rapor No: 6, 2009.

KURUBAŞ, Erol, **Irak Krizi; 2002-2003; Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2003.

KURUBAŞ, Erol, ‘‘Kuzey Irak’ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu’’, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, sayı 3, c.59, 2004.

KÜÇÜKYILMAZ, Mücahit, ‘‘Kriz Odaklı Değil, Vizyon Odaklı Dış Politika’’, **Anlayış Dergisi**, sayı 23, (Nisan-2005).

LAÇİNER, Sedat, ‘‘Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği’’, **Irak Krizi (2002-2003)**, Der. Ümit Özdağ-sedat Laçiner-Serhat Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

LAÇİNER, Sedat, ‘‘Ayrılıkçı Televizyon Yayıncılığı’’, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, c.8/sayı 4, (Kış-2002).

MATUR, Bejan, **Dağın Ardına Bakmak**, Timaş Yayınları , İstanbul, 2012.

MAVİ, Burak, ‘‘Gıdacılar Yeni Rejimi Bekliyor’’, **Aktüel Para**, (Nisan-2003).

MAZİN, Hasan, ‘‘Türkmenler, Türkiye-Irak’’, **Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.9, Sayı 4, (Kış-2003).

MAZİN, Hasan, ‘‘Telafer Olayları Ne Anlama Geliyor?’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.4/sayı 66, (Ekim-2005).

MİROĞLU, Orhan, **Silahları Gömmek**, Alfa yayınları, İstanbul, 2012.

ORAL, Serkan, **Kuzey Irak Kapanı**, İstanbul, Karakutu Yayınları, İstanbul, 2007.

ORAN, Baskın, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası,’’ Baskın Oran(der), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C. II, İletişim Yayınları, İstanbul.

ÖZCAN, Nihat Ali, ‘‘Türkiye’nin Kronikleşen Baş Ağrısı: Kuzey Irak’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.1/sayı 12, (Nisan-2001).

ÖZDAĞ, Ümit-LAÇİNER, Sedat-ERKMEN, Serhat, **Ortadoğu Araştırmalar Dizisi: Irak Krizi**, ASAM Yayınları, Ankara, 2003.

ÖZDAĞ, Ümit, **Türkiye Kuzey Irak ve PKK: Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi**, ASAM Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZDEMİR, B.Şennur, ‘‘Maya Tutmayan Göl: Irak’’, **M5 Savunma ve Strateji Dergisi**, Sayı 116, (Şubat-2003).

ÖZKAN, Tuncay, **Bush ve Saddam’ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003.

ÖZMEN, Hasan, **Irak ve Türkmen Dosyası**, Türkmenli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

PAMİR, Necdet, ‘‘Irak: Hem Gözden, Hem de Gönülden Irak mı?’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, sayı 71, (Mart-2006).

SANDER, ‘‘Oral, Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri’’, **SBF Dergisi**, C.XXXVII, No.3-4, 1982.

SEMİN, Ali, ‘‘Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı’’, **Bilge Strateji: Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt 3, Sayı 5, (Güz-2011).

SEMİN, Ali, ‘’ABD’nin İşgalinin Ardından Türkiye-Irak Güvenlik İlişkilerinde: Kuzey Irak Faktörü’’, **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2011.

SİLLELİ, Turan, **Büyük Oyunda Türkiye-Irak İlişkileri**, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ŞAHİN, Mehmet-TAŞTEKİN, Mesut, **II.Körfez Savaşı**, Platin Yayıncılık, Ankara, 2006.

ŞİMŞİR, Bilal, **Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

ŞÜKÜR, Soran-MAZİN, Hasan, ‘’Kerkük Kerkük’’, **Stratejik Analiz Dergisi**, c.4/sayı 47, (Mart-2004).

TAN, Altan, **Değişen Ortadoğu’da Kürtler**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

TEPE, E.Banu-SERDAR, Seda, ‘’Irak Krizi Sonucunda Batı’da Kamplaşma ve NATO Krizi’’, **Irak Krizi (2002-2003)**, der.Ümit Özdağ-Sedat Laçiner-Serht Erkmen, ASAM Yayınları, Ankara.

TEZCAN, Yılmaz, **Kuzey Irak-2010 Muhtemel Gelişmeler**, İstanbul, Harp Akademileri Basım Evi, 1996.

TURGUT, Hasan, ‘’Kuzey Irak’ta Muhtemel Oluşumlar, Türkiye’ye Etkileri ve Türkiye’nin Alması Gereken Önlemler’’, **Gazi Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, 2005.

YENİÇERİ, Özcan, ‘’İflas Eden Paradigmalar Işığında Türkiye’nin Irak Politikası’’, **Global Strateji Dergisi**, Yıl 1/ Sayı 1, (İlkbahar-2005).

YILDIZ, Hakan, **Büyük Oyun (Irak-Musul-Kerkük Üçgeni)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.

YILMAZ, Sait, ‘‘ABD’nin Dış Politika Çıkmazları ve 11 Eylül 2001’deki Terörist Saldırıları’’, **Uluslararası Dış Politika**, der. Osman Metin Öztürk, Biltek Yayınları, Ankara, 2002.

İnternet Kaynakları:

AKGÜN, Eden Mensür,

http://www.navkurd.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=1284:tuerkiye-ile-kuerdistan-bart&catid=46:hevpeyvvin&Itemid=90,

AKIN, Ahmet, ‘‘ABD Sonrası Irak: ABD sonrası Türkiye, İran ve Irak’ı bekleyen bölgesel risk ve tehditler’’,

http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/irak/abd_sonrasi_irak.htm, 2013.

ALAÇAM, Müge, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani’nin Türkiye Ziyareti’’,

http://www.tasam.org/tr_TR/Icerik/1276/turkiyenin_kuzey_irak_politikasi_ve_irak_kurt_bolgesel_yonetimi_baskani_mesud_barzaninin_turkiye_ziyareti, 2010.

ATAMAN, Muhittin, ‘‘Türkiye’nin Orta Doğu’daki Politikalarını Belirleyen Temel Unsurlar’’, <http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=92>, 2004.

AYHAN, Veysel, ‘‘Amerikan İşgali Sonrası Irak: İstikrarsızlık Dönemi’’,

<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2982>, 2011.

CEYHAN, Hüseyin, Haksöz Dergisi,

http://www.haksozhaber.net/okul/article_detail.php?id=1569, 1997.

DAVUTOĞLU-BARZANİ BASIN AÇIKLAMASI,

http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakan_in-ikb-baskani-mesud-barzani-ile-yaptigi-basin-aciklamasi_-3-kasim-2011_-ciragan-sarayi_-istanbul.tr.mfa, 2011.

DURAN, Hasan – KARACA, Ahmet, 1950-980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, 2013,

http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/195082111980dnemindetrkiyeortadoulilikile_ri.pdf ,

DOĞAN, İbrahim, ‘‘İki Saatte Amerika’’,

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-12983-34-iki-saatte-amerika.html>, 2005.

ERDOĞMUŞ, Abdalbaki, ‘‘Yeni Suriye ve Kürtler’’,

<http://www.guneydoguguncel.com/yeni-suriye-ve-kurtler-570yy.htm>, 2012.

ERDOĞMUŞ, Abdalbaki, ‘‘Kürdistan Konferansı’’,

<http://www.guneydoguguncel.com/kurdistan-konferansi--76yy.htm>,

GÜLLER, Mehmet Ali, ‘‘Kerkük Düğümü’’,

<http://www.aydinligazete.com/yazarlar/mehmet-ali-gueller/17090-kerkuk-dugumu.html>, 2012.

HARİTA, <https://www.google.com.tr/search?q=kuzey+irak+haritasi>, 2013.

IRAK TÜRKMENLERİ, <http://www.turksam.org/tr/a418.html>, 2005.

KONGAR, Emre, ‘‘GOP Neyi Amaçlıyor, Neyi Gerçekleştirebilir’’,

http://www.kongar.org/makaleler/gop_neyi_amacliyor.php, 2004.

KURUBAŞ, Erol, ‘‘ABD sonrası Iraklı Kürtlerin Tercihi: Hayalleri mi, Gerçekler mi?’’,

<http://www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-erol-kurubas/abd-sonrasi-irakli-kurtlerin-tercihi-hayaller-mi-gercekler-mi/>, 2011.

KURUBAŞ, Erol, ‘‘Erbil-Bağdat Gerilimi ve Türkiye’nin Genişleyen Cephesi’’,
www.ankarastrateji.org/yazar/prof-dr-erol-kurubas/erbil-bagdat-gerilimi-ve-turkiye-nin-genisleyen-cephesi/

MERT, Nuray, ‘‘Türkmen-Kürtmen Meselesi’’,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=143585>, 2005.

MURATLI, İnci, ‘‘Irak’ta Kısır Döngü: Kerkük Referandumu’’,
<http://incimuratli.blogspot.com/2009/06/irakta-ksr-dongu-kerkuk-referandumu.html>,
2009.

ÖZTÜRK, Mehmet, ‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikasına Teorik Bir Bakış’’,
<http://www.akademikbakis.org/19/13.htm>, 2010.

TAŞKIRAN, Cemalettin, ‘‘Türkiye ve ABD’nin Irak ve Ortadoğu Politikaları’’,
<http://www.stradigma.com/index.php?sayfa=makale&no=63>, 2004.

TC DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>,
2012.

USLU, Nasuh, ‘‘Türkiye’nin Yeni Ortadoğu Yaklaşımı’’,
<http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/327.pdf>, 2010.

YETKİN, Murat, ‘‘Irak Politikası Değişiyor’’,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=82616>, 2004.

YETKİN, Murat, ‘‘Irak Kürtleriyle Yeni Bir Sayfa’’,
http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/irak_kurtleriyle_yeni_bir_sayfa-961937, 2009.

Atatürk Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1923-1938),

<http://www.bagimsizrehberler.blogcu.com/ataturk-donemi-turkiye-nin-ortadogu-politikasi-1923-1938/11469468> ,

ÖZET

[ERDOĞMUŞ Muhammet Mehdi], [‘‘Türkiye’nin Kuzey Irak Politikası; 2003-2013’’], [Yüksek Lisans], Ankara, [2014].

11 Eylül saldırılarından sonra ABD’nin Ortadoğu işgallerinde Afganistan’dan sonra yeni ülke olarak Irak’ı seçmesi ile başlayan süreç, Irak’ın işgali ile Ortadoğu’da pek çok değişikliği, güç dengelerinde oynamaları meydana getirecekti. İşgalden etkilenen ülkelerin başında gelen Türkiye, dış politikasında değişimler yaşamak zorunda kalacaktır. Türkiye, Irak’ta yaşanan değişim karşısında belirlediği politikaları zaman içinde çıkarları doğrultusunda değiştirecek ve birçok konuda Kuzey Irak ile yakın ilişkiler yaşayacaktır.

Türkiye’nin 2003-2013 yılları arasındaki Kuzey Irak Politikası iki farklı dış politika anlayışının olduğu iki ayrı dönem olarak karşımıza çıkmaktaydı. 2003 yılı ve 2007 yılları arasında ki Türkiye’nin Kuzey Irak politikası, 2008 yılı ve 2013 yılları arasında ki politikadan farklı olacaktı.

2003 yılı ile 2007 yılları arasında Türkiye bu dönemde ABD’nin de etkisiyle bölgede dış politika açısından etkili olamamış, Irak’ın toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemiş, PKK konusunda rahatsızlıklarını dillendirmiş ancak ABD güçlerinin bölgede bulunmasından dolayı askeri operasyon bile gerçekleştirememiştir. Başta Kerkük sorunu olmak üzere Kuzey Irak’ın Irak petrollerinden pay almasını ve Kürtlerin Irak’ta kazanımlarından dolayı Kuzey Irak ile diplomatik ilişkilerden kaçınmıştır.

2008 yılı ile 2013 yılları arasında ise, 2008 yılında ABD’nin Irak’tan çekilmesi ile birlikte Türk dış politikası bölge üzerinde 2003-2008 dönemi arasında gösteremediği etkiyi, ilişkileri bu dönemden sonra daha rahat ve sağlam adımlar şeklinde göstermeye başlamıştır. Ancak bu durum ile birlikte 2008 yılı öncesi Irak merkezi hükümetiyle olan sağlam ilişkiler bu dönemden sonra tersine dönmüş,

Kuzey Irak ile ilişkiler düzelme gösterirken, Irak merkezi hükümeti ile diplomatik ilişkiler bozulma göstermişti. Öte yandan düzelen ilişkilere rağmen Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve PKK konusunda söylemlerini aynen korumuştur. 2008-2013 dönemleri arasında Türkiye, Kuzey Irak ile petrol anlaşmasına gidecek kadar diplomatik ilişkiler kurmuş, PKK konusunda Kuzey Irak ile bazı ortak çalışmalar yapmış, her iki taraftan üst düzey yetkilileri arasında ziyaretler gerçekleşmiş ve kullanılan dil ve üslup diplomatik düzeye gelmişti.

Anahtar Kelimeler

1. Ortadoğu
2. Irak İşgali
3. Türkiye
4. Kuzey Irak
5. Dış Politika

ABSTRACT

[ERDOĞMUŞ Muhammet Mehdi], [“Turkey’s northern Iraq Policy; 2003-2013”], [Master Thesisi], Ankara, [2014].

After the September 11 attack, the U.S. occupations of Afghanistan and Iraq started a new process that has caused many changes in the Middle East and constituted the balance of power in the play. Turkey was one of the most affected countries from the invasion of Iraq and forced to change its foreign policy. Turkey has changed its objectives in the face of changes in Iraq in time in accordance with its interests and had close relations with northern Iraq in many issues.

Turkey's Policy towards Northern Iraq between 2003-2013 had two different understanding of foreign policy which appeared to be two separate periods. Turkey's northern Iraq policy between 2003 and 2007 would be different from 2008 and 2013 period.

Turkey during the period of 2003 and 2007 had not had an effective foreign policy in the region because of the United States and showed an approach to Iraq's territorial integrity. Turkey expressed its discomfort with regard to PKK however could not conduct military operations due to the presence of the U.S. forces in the region. Turkey had avoided having diplomatic relations with northern Iraq because of the issue of Kirkuk and the Kurds gaining more rights and share from Iraq's oil.

Between 2008 and 2013, after the U.S. withdrawal from Iraq in 2008, Turkey’s foreign policy on the region has changed, after this period Turkey acted more comfortable and took firm steps unlike the period of 2003-2008. However, strong relationships with the Iraqi central government before 2008 reversed after this period and Turkey’s relations with northern Iraq has improved since relations with Iraq’s central government had deteriorated. Turkey, despite improved relations had kept the same rhetoric about the PKK and Iraq’s territorial integrity. The period between 2008-2013, Turkey had established such diplomatic relations that caused to

have oil deal with northern Iraq, done some joint work with regard to PKK and senior officials from both sides made official visits, the use of language and mode reached a diplomatic level as well.

Keywords

- 1- The Middle East
- 2- Invasion of Iraq
- 3- Turkey
- 4- Northern Iraq
- 5- Foreign Policy